

ДОРОГА ПРАВДА ЖИТТЯ

Учнівство - це подорож благодаті

Девід А. Б'юсік

Життя, пов'язане з наслідуванням Ісуса, аж ніяк не має бути нудним чи застійним, а до того ж не повинно минати на самоті.

Коли ми прагнемо дедалі більше бути схожими на Ісуса, ми виявляємо для себе, що християнське учнівство — це невинний рух у подорожі благодаті. У книзі «Дорога, Правда, Життя» Девід Б'юсік запрошує нас поміркувати про різноманітні шляхи, якими до нас приходить достатньо Божої благодаті й зустрічає вона нас саме там, де ми є в нашому житті, шукаючи, спасаючи, освячуючи, підтримуючи нас.

Коли ж ми з вірністю відгукуємося на поклик Того, Хто любить нас і готує нас до Подорожі Благодаті, нас очікує радість глибших стосунків з Ісусом Христом, який Сам є Дорогою, Правдою та Життям.

Д-р Девід А. Б'юсік служить генеральним суперінтендентом у Церкві Назарянина. Раніше він служив президентом Назарянської теологічної семінарії в Канзас-Сіті (США) і старшим пастором церков у Каліфорнії, Канзасі та Оклахомі.

Церква Назарянина

ДОРОГА ПРАВДА ЖИТТЯ

*УЧНІВСТВО - ЦЕ ПОДОРОЖ
БЛАГОДАТІ*

ДЕВІД А. Б'ЮСІК

THE FOUNDRY
PUBLISHING

Авторське право © 2021
The Foundry Publishing
PO Box 419527
Kansas City, MO 64141 (USA)
thefoundrypublishing.com

Спочатку опубліковано англійською мовою під назвою Way Truth Life

Автор: Девід А. Б'юсік

Опубліковано The Foundry Publishing

Це видання опубліковано за домовленістю з The Foundry Publishing.

Усі права захищено

ISBN 978-х-xxxx-xxxx-х

Жодну частину цієї публікації не може бути відтворено, збережено в пошуковій системі чи передано в будь-якій формі чи будь-яким іншим способом без попереднього письмового дозволу видавця.

Дизайн обкладинки:

Переклад: В. Масюк

Усі цитати зі Святого Письма, якщо не вказано інше, взяті з тексту Біблія в перекладі Івана Огієнка, 1962 (UBIO)

Інтернет-адреси в цій книзі були точними на момент публікації, але вони можуть бути доступними не всіма мовами.

Ці посилання надаються у якості ресурса. Видавець не підтримує їх і не ручається за їхній вміст чи постійність.

*Пам'яті Роберта Е. Б'юсіка, батька, який навчив
мене, що учнівство — це подорож, насичена
благодаттю, і що наше покликання — подібність до
Христа.*

*Дорогу Свою покажи мені, Господи, і я буду ходити
в правді Твоїй, приєднай моє серце боятися Ймення
Твого!*

— Псалом 86:11

Д.Б'юсік також написав

The City: Urban Churches in the Wesleyan-Holiness Tradition
[«Місто: міські церкви в традиції святості Веслі»] і два томи
Perfectly Imperfect [«Досконало недосконалі»] —дослідження
персонажів зі Старого та Нового Завітів.

ЗМІСТ

Подяка	7
Вступ	9
1. Благодать, яка нас вражає	19
Дорога	
2. Благодать, яка нас шукає	35
Правда	
3. Благодать, яка нас спасає	51
Життя	
4. Благодать, яка нас освячує	73
5. Благодать, яка нас підтримує	103
6. Благодать, якої для нас достатньо	137
Післямова: Ісус Христос є Господь	153

ПОДЯКИ

Висловлення подяки має дуже широкий діапазон: від визнання тих, хто допоміг щось здійснити, до боргу вдячності, який неможливо віддати. Так є і в цьому випадку.

Коли мене обрали Генеральним Суперінтендентом Церкви Назарянина, я знав, що мої колеги з Ради Генеральних Суперінтендентів вплинуть на моє життя, але ступінь їхнього впливу неможливо переоцінити. Незважаючи на те що під час наших незліченних бесід про керівництво майже завжди виникають розбіжності в наших поглядах, але непохитною залишається наша прихильність віддано їй з молитвою робити те, що найкраще для церкви, навіть якщо це коштуватиме дорого, а також моя абсолютна віра в силу характеру моїх колег й чистоту їхніх сердець.

Дякую Філімао Чамбо, Густаво Крокеру, Еуженію Дуарте, Девіду Грейвсу, Джеррі Портеру, Карлі Санберг і Дж. К. Ворріку.

Ваш вплив надихнув на написання цієї книги, щоб цим послужити церкві, щоб допомогти нам виконувати нашу місію «Виховувати учнів, подібних Христу, в усіх народах».

Дякую Скотту Рейні, директору глобального служіння учнівства Церкви Назарянина, за пораду написати просту книгу, яка наголошує, що учнівство у святості — це подорож благодаті.

Дякую Бонні Перрі, директору редакції видавництва The Foundry, за її непохитну віру в те, що здорове богослів'я, яке записане та передане нашим дітям, є настільки важливою метою, що цьому варто присвятити життя. Дякую Одрі Співен за те, що вона редагувала пильним оком і завжди питала: «А що, якби ви написали це ось так?» Нарешті, дякую не численній,

але надзвичайно люблячій громаді Церкви Назарянина моєї юності, яка навчила мене, що святість — це не лише те, що Бог у Христі зробив для нас, але й те, що Бог у Христі і далі невпинно робить в нас і через нас, коли ми відмовляємося від прав на себе й дозволяємо Ісусу бути Господом».

ПРИМІТКА ВІД АВТОРА

Залишаючись вірним своєму стилю з попередніх творів, закликаю читача звертати увагу до численних приміток, щоб здобути краще розуміння щодо учнівства та подорожі благодаті.

Численні анотації відображають мій борг перед думками інших і моє бажання запропонувати додаткові ідеї, які були б тягарем для основної частини тексту. Заради доступності кожного разу, коли починається новий розділ, пропонуються повні цитати, навіть якщо цей автор або ресурс були визнані раніше.

ВСТУП

Ісус запрошує нас у подорож: «Іди за мною». Це — просте запрошення рушити назустріч пригодам разом з улюбленим другом. Християнське життя — це дещо більше, ніж правильна віра. Це більше, ніж інтелектуальна згода. Це — запрошення до подорожі з Ісусом.

Інше слово, яке теж має на увазі подорож з Ісусом — «учнівство». Учні́вство — означає йти дорогою Ісуса, подорожуючи разом з Ісусом. Ця дорога буває звивистою і має безліч несподіваних поворотів. Іноді ця дорога здається легкою, а іноді — сходженням на крутий схил. Проте кінцева мета (грецькою *телос*) учнівства завжди одна: бути подібним до Христа.

А якщо вам це здається неможливим, тоді саме зараз варто почати. Це й насправді було б неможливо, якби не вкрай важлива річ: ми йдемо разом з Ісусом. Тому що це є подорож благодаті.

Коли Ісус сказав: «Я дорога, і правда, і життя» (Івана 14.6), Він мав на увазі дещо більше, ніж якусь інтелектуальну формулу або якусь угоду, що ми укладаємо з Богом. Адже Він змальовував, як учнівство будуватиметься через взаємини. Справді, Дорога, Правда й Життя не є філософськими абстракціями чи життєвими принципами. Дорога, Правда й Життя — це Особистість.

Ісус вказував на правильну *телос* (мету) подорожі: справжнє життя, яким його задумав Бог, а способи, з допомогою яких ми досягаємо мети, є дорогою і правдою, що здійснюються в Ньому й

через Нього.¹ Подорож благодаті в самій своїй сутності пов'язана з взаєминами.

Джеймс К. А. Сміт описує учнівство як «різновид імміграції із царства темряви до царства Божого улюбленого Сина (Колосянам 1.13)»². Ось такою є мова подорожі — переїзд з однієї країни в іншу³. Йдеться про зміну громадянства та відданості, що є абсолютно неможливим без Божої благодаті в Ісусі Христі, Який є Дорогою. Сміт додає: «У Христі нам дано небесний паспорт; у Його тілі ми вчимося жити як «місцеві жителі» Його царства. Така імміграція до нового царства — це не просто питання телепортації в інше царство; ми маємо звикнути до нового способу життя, вивчити нову мову, набути нових звичок — і позбутися звичок того суперницького царства»⁴.

Справді, я вірю, що коли Ісус сказав: «Я йду приготувати місце для вас» (Івана 14), ця обітниця включала гарантію того, що Він особисто все підготував все необхідне для нас на цю подорож, у тому числі оселю, коли ми прибудемо. Він є нашим небесним паспортом, який дозволяє нам стати жителями нової країни — Його царства. Найкраще те, що Він обіцяє бути поруч із нами упродовж всієї дороги додому. І у цій дорозі Ісус Сам буде нашою Дорогою. Саме в цьому полягає надія подорожі благодаті.

Я дорога, і правда, і життя.

Коли Ісус сказав: «Я дорога, і правда, і життя», Він не пропонував абстрактний життєвий принцип, напис який можна було б повісити на стіні. Радше, це була відповідь на запитання, яке поставили налякані та розгублені учні. Воно походить із тієї

1. Річард Джон Нойгауз визначає telos як «кінцеву мету, яка надає значення предмету, про який йдеться». Neuhaus, *Death on a Friday Afternoon: Meditations on the Last Words of Jesus from the Cross* (Нью-Йорк: Basic Books, 2000), 127

2. James K. A. Smith, *You Are What You Love: The Spiritual Power of Habit* (Grand Rapids: Brazos Press, 2016), 66.

3. Книга Джона Буньяна «Подорож паломника» (1678) була алегоричною ранньою версією тієї самої концепції подорожі, яку людина здійснює, щоб змінити країну чи королівство.

4. Smith, *You Are What You Love*, 66.

частини в Євангелії від Івана, яку біблеїсти називають «Останньою промовою» (Іван, розділи з 14 по 17). Ці чотири розділи Євангелія від Івана більше, ніж будь-яке з інших трьох Євангелій Нового Заповіту, дають нам змогу поглянути зсередини на те, про що Ісус думав і чого навчав Своїх учнів за кілька годин до Своїх Страждань і смерті на хресті. Тож, їх цілком можливо описати як останню волю і заповіт Ісуса Христа.⁵

Пам'ятаймо, що учні почули неймовірно погану новину. Вони зібралися в чужій оселі. Усі докупи в тісному приміщенні. Ісус омиває ноги Своїм дванадцятьом учням, а тому усім ним якось ніяково. Потім Він каже їм, що дуже скоро один із них зрадить Його (13.21). Найгірше ж те, що після кількох років спільної подорожі Ісус каже їм, що Він йде але що далі вони не можуть йти з Ним (13.33).

Це все вкрай засмучує! Ісус відчуває, як на них лягає тягар Його слів. Недаремно Він каже: «Нехай ваше серце не тривожиться» (14.1). Слово, перекладене як «тривожиться», — це те саме слово, яке використовується для опису вод Галілейського моря під час шаленого шторму. Коли подув вітер, вода стала неспокійною та бурхливою. Саме так почувалися і учні. У них перевертається все всередині. У них голова йде обертом. Емоції переповнюють їх. Ісус намагається втішити їхні збентежені серця: «Нехай ваше серце не тривожиться!... Я піду і приготую вам місце.... Я повернуся і візьму вас до Себе, щоб ви були там, де Я. Ви знаєте дорогу, куди Я йду» (Ін. 14. 1–4, НПУ).

Потім говорить Хома. Історія назвала його «Хомою невірним», втім я радий, що він був там, тому що Хома мав сміливість поставити запитання, на яке всі хотіли б отримати відповідь. Він схожий на учня в класі, який зупиняє викладача посеред лекції і каже: «Перепрошую. Може це дурне питання,

5. Фредерік Дейл Брунер посилається на Євангелію від Івана 14–16 як на проповіді Ісуса про учнівство. Він також вважає, що 17-й розділ слугує заключною молитвою, а ці тексти разом є «компактною систематичною теологією Ісуса для його місіонерської церкви». Bruner, *The Gospel of John: A Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 2012), 786.

але ми й гадки не маємо, про що ви зараз говорите». Насправді ж це було не дурне запитання. Не можу не оцінити той факт, що Хома мав достатньо розуму аби помітити очевидну тривогу, яку спричинили слова Ісуса в учнів, та поставити гостре питання, що хвилювало кожного: «Господи, ми не знаємо, куди Ти йдеш. Як ми можемо знати дорогу?» (14.5, НПУ).

Ось так буває у життя, хіба ні? Бувають моменти, коли ми вагаємось, яку дорогу обрати. Іноді ми вважаємо, що розуміємо, куди йдемо, або сподіваємося, що знаємо, куди йдемо, але, насправді, мусимо визнати, що остаточно заблукали. Адже є стільки перехрестів і поворотів, стільки варіантів і тупиків. І в цій у головоломці життя найбільше нам хотілося б мати мапу. Однак багато людей, не знайшовши такої мапи, вирішують, що краще йти будь-куди, аніж залишатися «ніде», тож вони обирають будь-який напрямок і йдуть шляхом найменшого спротиву.

На щастя, Ісус відповідає на запитання Хоми (і на наше): «Я дорога, правда, і життя. Ніхто не приходить до Отця, як тільки через Мене» (14.6, НПУ). Цікаво, що наголос у твердженні Ісуса чітко робиться на слові «дорога». Отже, дорога є найперше. Це не означає, що правда й життя не важливі. Це просто означає, що правда й життя пояснюють, як і чому Ісус є Дорогою.⁶

Він є Дорогою, тому що Він є Правдою — одкровенням Бога. Він є Дорогою, тому що життя від Бога, яке доступне кожній людині, перебуває в Ньому й тільки в Ньому. Він є водночас і доступом до життя з Богом, і втіленням життя з Ним. Суть доброї новини Євангелія від Івана полягає в тому, що в Ісусі — втіленому Слові та єдиному Сині Божому — ми можемо бачити й пізнати Бога в той спосіб, який ніколи раніше не був можливим. Він є

6. Багато людей визнають Раймонда Брауна видатним дослідником Євангелії від Івана свого покоління. Він вважає що «дорога є основним визначальним словом [в твердженні Ісуса], а правда та життя є лише поясненнями щодо цієї дороги», Brown, *The Gospel According to John XII-XXI, The Anchor Bible Commentary* (New York: Doubleday, 1970), 621. Якщо це дійсно так, тоді правда та життя є поясненнями дороги, або іншими словами Ісус є Дорогою тому що Він є Правдою і Життям. Ісус уособлює в Собі всі ці три складові.

самовиявленням Бога.⁷ Іншими словами, Ісус є не просто якоюсь дорогою, а єдиною дорогою, тому що Він є винятковим, видимим виявом невидимого Бога, якого ми знаємо як Отця (1.14, 18; 6.46; 8.19; 12.45).⁸

«Ніхто не приходить до Отця, як тільки через Мене» (14.6, НПУ). Багатьом із нас зрозуміле запитання Хоми: «Як ми можемо знати дорогу?» (14.5, НПУ), тому що кожна людина, свідомо чи ні, шукає відповіді на духовні питання. Сьогодні наше суспільство більш духовно відкрите, ніж воно було упродовж багатьох попередніх років. Але проблема в тому, що люди відкриті для багатьох різних шляхів духовності.

Сучасний західний світогляд базується на всеохопному споживацькому менталітеті. Це пов'язано з поширенням останнім часом політичною увагою до плюралізму. А тому багато людей вважають один духовний шлях настільки ж доречним і законним, як і будь-який інший, лише б задовольнялися особисті потреби людей, а вони були поправді щирими перед самими собою. І тому вважається, що коли людина обирає буддизм, індуїзм, іслам, саєнтологію, юдаїзм, християнство чи будь-яку іншу релігію, доки вона щира й задоволена своїм вибором, ця альтернатива така ж хороша, як і будь-яка інша, адже всі шляхи ведуть (як це стверджує подібний світогляд) до того самого Бога.

Одна з багатьох проблем такого погляду полягає в тому, що ці різні переконання часто суперечать одне одному та висувають взаємовиключні твердження. Якщо християнство розглядати у світлі інших різноманітних релігійних систем, то воно є єдиною вірою, яка однозначно стверджує, що Ісус є єдиною дорогою до Бога. Не можна вірити у виняткове твердження Ісуса Христа: «Ніхто не може прийти до Отця, як тільки через Мене», і водночас

7. Bruner, *The Gospel of John*, 811. Брунер нагадує нам, що «розкриття Ісусом Бога Отця дає нам величезну надію, що Отець теж [як Ісус] буде — і, насправді, є та й завжди був — дуже, дуже добрим».

8. Натхнення для цього речення я черпаю з поетичної виноски в *The Wesley Study Bible: New Revised Standard Version*, Joel B. Green and William H. Willimon, eds. (Nashville: Abingdon Press, 2009).

стверджувати, що є інші способи, які відкривають доступ до Отця. По суті, це означало б заперечити самого Христа, який сказав ці слова. Ісус не сказав: «Я — одна з багатьох доріг до Отця. Він не сказав: «Ви можете піти за Мною, якщо хочете, але є і інші варіанти, які не менш життєздатні». До того ж Ісус не сказав: «Якою духовною стежкою ви б не пішли, Мене це влаштовує, аби ви робили це щиро». Ісус ніколи навіть не натякав на це. Він чітко заявив, що Він є єдиною дорогою до Отця.⁹

Невдовзі після того, як наша сім'я переїхала в нове місто, ми з дружиною мали зустріч в іншому кінці міста. Ми їхали разом, але кожен на своєму авто. Оскільки моя дружина завжди орієнтувалася краще ніж я, вона «проклала дорогу». Раптом ми потрапили в щільний рух, і я втратив її з поля зору. Мені здалося, що я побачив її автівку тож я й поїхав услід. Але коли я зрозумів, що їду не за тією автівкою — і що я був на зовсім іншій вулиці — на зустріч я вже спізнився. Врешті я розвернувся і рушив додому. Мораль цієї історії проста: ви можете бути щирими на обраному шляху і водночас щиро помилятися. Факт лишається фактом, щоб знайти правильну дорогу, не вистачить лише щирості. Потрібна правда!¹⁰ Людина може швидко пересуватися у тому напрямку, яким вона рухається, але якщо це — неправильний шлях, не має значення, наскільки швидко вона кудись прибуде.

Твердження Ісуса стосується всіх без винятку, адже всіх запрошено слідувати цією дорогою, водночас воно є винятковим для кожного, тому що кожен шлях, яким людина йде, шукаючи істину, веде у глухий кут, окрім того, коли це єдина Дорога, що веде їх до єдиного істинного Бога.

З духовної точки зору, кожна людина, кожен із нас, винна в повороті на невірну дорогу. У результаті ми опиняємось далеко

9. Це не обмежує суверенітет Бога у прояві милості до прихильників інших релігій і релігійних традицій, які можуть померти, не дізнавшись або навіть не почувши імені Ісуса. Бог завжди вільний робити те, що Бог суверенно вирішує робити. Я щиро сподіваюся, що мене здивує благодать суцільного примирення.

10. Нема нікого щиріше щодо своєї правди, ніж терористи-смертники. Однак, незалежно від того, наскільки пристрасно людина віддана своїй правді, щирості недостатньо, якщо вона не ґрунтується на абсолютній реальності.

від Бога. Пророк Ісаїя чітко пише: «Усі ми блудили, немов ті овечки, розпорошились кожен на власну дорогу» (53.6). Апостол Павло повторює це в Посланні до римлян: «бо всі згрішили, і позбавлені слави Божої» (3.23). Чому? Бо всі ми в житті пішли не тією дорогою. Ми всі вирішили йти власним шляхом замість того, щоб у своєму житті слідувати Божій волі та дорозі.

Євангеліє (Добра Новина) полягає в тому, що Ісус прийшов заради таких, як ми. Інший автор Євангелія — Лука, каже нам, що мета місії Ісуса полягає в тому, щоб «знайти та спасти, що загинуло» (19.10). Замість того, щоб залишити нас нерішучо стояти на роздоріжжі або, ще гірше, безцільно йти зовсім хибною дорогою, Ісус прийшов, щоб чітко показати нам єдину дорогу до Бога, до нової країни Царства та до вічного життя.

Ось як один коментатор перефразовує слова Ісуса: «Я, Я є Дорога туди, і Я, Я є Правда, яка веде вас на Дорогу туди, і Я, Я є Життя, яке дасть вам силу йти за Правдою по дорозі туди».¹¹ «Я є Дорога» — це не набір вказівок, не дорожня карта, не набір підказок — Я є Дорога. «Я є ¹²Правда» — це не набір принципів організації життя чи філософських передумов — Я є Правда. «Я — Життя» — це не альтернативний спосіб жити з оптимістичнішою точкою зору — Я є єдиним справжнім Життям, єдиним способом стати справжньою людиною..

Твердження Ісуса Христа, що Він не просто — якась дорога, якась правда та якесь життя, але істинний і єдинородний Син Божий, є основою християнства. Це не має на увазі зневажання інших релігійних вірувань; але просто говорить, що є лиш одна дорога до Отця, і вона пролягає через Ісуса Христа. Він є єдиним способом, з допомогою якого ми можемо здобути спасіння. Як зазначив Фредерік Брунер, «Схід вічно прагнув «Дороги» (Дао),

11. Bruner, The Gospel of John, 823.

12. Займенник [его, «я»] є емфатичним, переводячи наголос із методу на Особу. Варто також відзначити, і це неодноразово підкреслювалося, що слова Ісуса «Я є» в Євангелії Івана є посиланням на Боже проголошення до Мойсея з палаючої купини: «Я той, що є» (Вихід 3.14). «Я є» стало відомим в єврейських писаннях як Яхве.

Захід — «Правди» (Veritas), а весь світ (схід, захід, північ і південь) — (справжнього) життя.' Ісус уособлює всі три».¹³

Уявіть, що ви приїхали в нове місто й питаєте в когось дорогу до незнайомої місцевості. Людина, яку ви попросили про допомогу, може відповісти, приміром, так: «На наступному великому роздоріжжі вам треба повернути праворуч. Потім перетніть майдан, проїдьте повз церкву і залишайтеся в середній смузі, вона виведе вас прямо на третю вулицю праворуч, поки ви не дістанетеся перехрестя з чотирма смугами руху». Навіть за наявності чітких вказівок, в разі, коли шлях складний, є високі шанси повернути не туди або заблукати.

Натомість, припустимо, що людина, яку ви запитуєте, каже: «Знаєте, туди не легко дістатися. І складно пояснити, якщо ви ніколи там не були. Просто їдьте вслід за мною. А краще, сідайте зі мною, і я відвезу вас туди». Ця людина не тільки стане вашим провідником, але й, власне, стане дорогою, і ви не проминете місце, куди вам потрібно дістатися. Саме це Ісус робить для нас. Він не просто дає поради та вказівки. Він їде з нами дорогою благодаті. І дійсно, Він не говорить нам про дорогу — Він стає Дорогою!

Британський богослов і відомий місіолог Лесслі Ньюбігін чітко сформулював цю точку зору: «Річ не в тім, що Він [Ісус] навчає дорозі або скеровує нас дорогою: якби це було так, ми могли б подякувати Йому за Його вчення, а потім прямувати цією дорогою самостійно. Втім, Він Сам є дорогою.... Слідувати цією дорогою і є, власне, єдиною дорогою до Отця».¹⁴

У книзі Льюїса Керролла «Аліса в Дивокраї» Аліса приходить на перехрестя і запитує Чеширського Кота: «Скажи мені, будь ласка, якою дорогою я маю йти звідси?»

«Залежить від того, куди ти хочеш потрапити», — відповідає Кіт.

«Мені однаково», — відповідає Аліса.

13. Bruner, The Gospel of John, 812.

14. Lesslie Newbigin, The Light Has Come: An Exposition of the Fourth Gospel (Grand Rapids: Eerdmans, 1987), 181.

«Тоді однаково», якою дорогою йти, — сказав Кіт.

Можливо, ніхто так красномовно не узагальнив унікальне твердження Ісуса, ніж Тома Кемпійський у своєму класичному творі «Наслідування Христа»:

Йди вслід за Мною. Я є Дорога, Правда й Життя. Без Дороги годі йти. Без Правди годі щось пізнати. Без Життя годі жити. Я Дорога, якою ти повинен йти, Правда, якій ти повинен вірити, Життя, на яке ти повинен сподіватися. Я є Дорога безпечна, Правда непомильна й Життя нескінченне. Я дорога найпростіша, Правда найвища, життя правдиве, життя несотворене. Коли лишишся на Моїй дорозі, пізнаєш Правду, і Правда дасть тобі волю, і ти досягнеш життя вічне.¹⁵

В Ісусі ми знаходимо Дорогу до Отця. Він є дорогою додому.

В Ісусі ми знаходимо Правду. Він втілює незмінну, надійну та певну правду про характер і сутність Батька.

В Ісусі ми знаходимо Життя — життя в достатку, як нині, так і в обіцяному новому Божому творінні, яке прийде. Це і є подорож благодаті.

15. Тома Кемпійський, Наслідування Христа, Книга 3, розділ 56.

1

БЛАГОДАТЬ, ЯКА НАС ВРАЖАЄ

Благодать є всюди.

— Жорж Бернанос, Щоденник сільського священика

«Чудова ласка» («Amazing Grace»¹⁶) — одна з найвідоміших і найулюбленіших пісень у світі сьогодні. Хоча їй понад двох століть, її й досі співають сотнями мов і діалектів.¹⁷ Вона долає межі рас та віросповідань, географічні кордони та розрив поколінь. Навіть не треба бути християнином, щоб пам'ятати якісь її рядки та бути зворушеними їхнім змістом.

Пісню написав англійський пастор на ім'я Джон Ньютон. На початку свого дорослого життя він був капітаном корабля-перевізника рабів. Він особисто відповідав за перевезення сотень рабів із Західної Африки до Великої Британії. Однак, якимось під час шаленого шторму на морі, ледь не загинувши, він повернувся

16. Дослівно - «Вражаюча благодать». В українському перекладі ця пісня має назву - «Чудова ласка» (прим. перекладача).

17. Ці рядки я пишу, сидючи в залі очікування аеропорту Йоганнесбург в ПАР, і чую, як один із працівників тихенько наспівує цю пісню на мові африкаанс. Американський журналіст Білл Мойерс був присутній на виступі в Лінкольн-центрі, де публіка співала «Amazing Grace». Він був настільки вражений об'єднуючою силою пісні як серед християн, так і серед нехристиян, що його надихнуло створити документальний фільм під такою ж назвою.

до Бога, і це докорінно змінило його. Він уже ніколи не був тим самим.

Він не тільки почав подорож благодаті з Богом, але й глибоко шкодував та кааявся, що приймав участь в работоргівлі. Він залишив пост шкіпера, став англіканським пастором, а пізніше був духовним наставником Вільяма Вілберфорса, який очолював кампанію за скасування рабства в Британській імперії. У віці вісімдесяти двох років, вже незадовго до смерті, Ньютон говорив: «Моя пам'ять майже зникла. Але я пам'ятаю дві речі: те що я великий грішник і що Христос великий Спаситель». Не дивно, що він міг написати так поетично, адже цю чудову благодать він прийняв, пізнав на власному досвіді й був перетворений нею.

Тож, ця книга — про благодать. А саме — про подорож благодаті, завдяки якій ми дедалі більше стаємо схожими на образ Ісуса Христа, Який є «Дорогою, Правдою й Життям». І в Святому Письмі, і в нашому житті, благодать може проявлятися у різноманітних формах але сутність благодаті залишається незмінною. Ми приймаємо її особисто як дар від Бога і співпрацюємо з Богом у взаєминах, що перетворюють нас.

Що таке благодать?

Що таке Божа благодать? Як вона приходить у наше життя, впливає на нас, змінює нас і дає нам можливість жити уподібнюючись до Христа? Є багато визначень благодаті:

- Божа незаслужена милість.
- Божа незаслужена любов.
- Ласка, надана тому, хто заслуговує на протилежне.
- Абсолютно даровий вияв Божої Любові, єдиний мотив якого криється в щедрості та доброзичливості Дарувальника.¹⁸
- Божа доброта без будь-яких умов.

Усі ці визначення благодаті прагнуть описати невимовні та вражаючі аспекти того, як Бог відповідає людству, яке навіть не

18. Це вже вільний перефраз визначення благодаті, який приписують покійному досліднику Нового Завіту, лінгвісту та керівнику місії Спіросу Зодіатесу.

заслуговує на це. Ось чому ми використовуємо слово «чудова». Бо вона кидає виклик нашим людським категоріям стосунків та угод.

Ті, хто працюють у фінансовій сфері, знають, що таке «пільговий період». Пільговий період — це невеликий проміжок часу, коли платіж відстрочується без штрафних санкцій. У деяких країнах такий період називають «період благодаті». Однак такий «період благодаті» має й певні умови. Він триває недовго. Врешті-решт він закінчиться і якщо заборгованість не буде сплачено й доти, то на боржника буде накладено додаткові штрафи. Тож це безкоштовний період, але не безумовний.

Божа благодать буває різною. Божа благодать приходить задарма (але не плутайте з «безплатно» — докладніше про цю ідею наприкінці розділу) і добре, що так, адже ми однаково не могли б собі її дозволити. Ми ніколи не зможемо сплатити чи повернути те, що ми винні Богові. Завдяки Своїй благодаті Бог робить для нас те, чого ми ніколи не змогли б зробити для себе. Ось чому ми кажемо, що благодать є незаслуженою. Бог ставиться до нас краще, ніж ми того варті. Це ласка, яка надається нам, коли ми заслуговуємо протилежного і це спонукає нас слідувати за Ісусом і бути Його відданими учнями.

Найпростіше визначення благодаті — це «дар». Апостол Павло скористався звичайним грецьким словом *charis*, що означає «дар» або «ласка», і допоміг переосмислити його як спосіб описати величезне значення всього, що Бог зробив для нас в Ісусі Христі (2 Коринтянам 8.9; 9.15; Галатам 2.21; Ефессянам 2.4–10).¹⁹ Важливо також відзначити, що *charis* походить від кореня *char*— «те, що приносить радість».²⁰ Отже, дія благодаті, дарованої та отриманої, викликає і радість, і вдячність. У цьому сенсі доречно, щоб одержувачі благодаті запропонували дещо у відповідь: подяку та життя присвячене Богу. Це не означає, що божественна благодать

19. Грецьке слово *charis* перекладається латиною як *gratia*, від нього у багатьох мовах походить сучасне слово, що перекладається як «благодать»

20. Thomas A. Langford, *Reflections on Grace* (Eugene, OR: Cascade Books, 2007), 28.

є якоюсь двохсторонньою угодою. Адже бажання відплатити за послугу (або очікування цього) зводить нанівець силу подарунка. Мислення в межах трансакції завжди підриває і знецінює значущість подарунка.²¹

Якщо я вручаю подарунок приятелю, я можу сказати: «Хочу зробити цей подарунок на знак моєї любові до тебе».

Звичайною реакцією було б, якби мій приятель прийняв подарунок і просто сказав: «Дякую».

А що, коли б натомість мій друг сказав: «Це дуже мило з твого боку. Скільки я тобі винен?» Цим мій друг перевів би мову подарунка на мову трансакції: ти зробив для мене добро. Тепер я — твій боржник.

Є ще одна обставина, яка не дозволяє змішувати дар благодаті з операціями, які підлягають оплаті. Основне значення благодаті полягає в тому, що ми не в змозі нічого зробити, аби змусити Бога любити нас ще більше, і ми не можемо нічого зробити, що б змусило Бога любити нас менше, ніж Він любить нас. В нас немає нічого хорошого в такий мірі, що це зробило б нас гідними або здатними заслужити Божу любов, і немає нічого настільки поганого в нас, що могло б відлучити нас від любові Бога, яка є в Христі Ісусі, нашому Господі (Римлян 8.35–39)²². Бог любить нас не через те, що ми — добрі і Бог не ненавидить нас, через те, що ми — погані. Сутністю Бога є свята любов а це означає, що тією дією, яка найповніше характеризує Бога, є Його самовіддача та пролита благодать.²³

21. У книзі Paul and the Gift (Grand Rapids: Eerdmans, 2015) Джон М. Г. Барклі наводить вагомі докази того, що ідея «подарунку» як чогось, що передається «безоплатно, за безцінь», є сучасною західною концепцією. У давнину і навіть сьогодні в багатьох частинах світу подарунки вручалися з великим очікуванням чогось у відповідь — навіть аби отримати щось, що зміцнило б соціальну солідарність. А в Євангелії Новозавітне розуміння «дару» спасіння полягає в тім, що, хоча його не заслужено і не можна заробити, благодать породжує праведність, а праведність породжує послух.

22. Philip Yancey, What's So Amazing about Grace? (Grand Rapids: Zondervan, 1997), 70

23. «Найголовнішою рисою Бога є любов. «Бог є любов», — просто і проникливо пише євангеліст Іван. Говорячи про Божу любов ми можемо додати слово «свя-

Філіп Янсі визнає це, коли пише: «Благодать означає, що Бог уже любить нас аж так сильно, як нескінченний Бог може любити».²⁴ Оскільки Бог від початку любив нас не через нашу хорошу поведінку, тоді у який спосіб краща поведінка могла б змусити Бога полюбити нас більше? Так само, як погіршення нашої поведінки може змусити Бога любити нас менше? Ви не зможете молитися більше, віддавати більше, служити більше чи жертвувати більше, щоб цим змусити Бога сказати: «Вона вже поводить набагато краще. Вона нарешті береться за розум. Зараз я люблю її більше, ніж раніше». Ні. Тебе люблять такою, якою ти є. Коли стосується Божої любові, тоді нічого не залежить від того, що ви робите чи як себе поводить — і це не тому, що ви заслуговуєте її, а тому, що в цьому полягає перше й останнє бажання Божого серця.

Поширене порівняння між справедливістю, милосердям і благодаттю добре це пояснює: Справедливість - це отримання того, на що ти заслуговуєш. Милосердя - це НЕ отримання того, на що ти заслуговуєш. Благодать - це отримання того, на що ти НЕ заслуговуєш.

Ісус розповів багато притч, щоб допомогти нам переосмислити життя з погляду Царства. Ці притчі були не просто моральними історіями, які Він розповідав, щоб показати нам, як краще жити. Вони допомагають нам краще зрозуміти сутність та серце Бога та виправити наше уявлення про них. Подумайте про притчі про загублену вівцю, загублену монету та блудних синів (Луки 15).²⁵ Ісус описує Бога як пастиря, який щиро радіє не тому, що дев'яносто дев'ять овець дотримувалися правил, а тому, що одну

та». Однак, це мало сприяє в розумінні Бога, тому що за самою своєю сутністю Божа любов є святою. Втім додаткове слово «свята» нагадує, що Бог є вищим за нас, відмінним від нас. Бог святий і за своєю сутністю завжди відрізняється від нас». Diane LeClerc, *Discovering Christian Holiness: The Heart of Wesleyan-Holiness Theology* (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 2010), 274

24. Yancey, *What's So Amazing about Grace?*, 70.

25. Тут я навмисне використовую слово «син» у множині - «сини». Вчення Ісуса в цій притчі здається ясно говорить, що обидва сини стали блудними з різних причин, хоча дім залишив лише один.

з його власних овець, яка загубилася, було знайдено. Він описує Бога як жінку, яка перевертає свій будинок догори дригом у пошуках дорогоцінної монети. А знайшовши її, вона так зраділа, що влаштувала вечірку з приятельками. Потім він описує Бога в образі люблячого батька, який виглядає на горизонті, коли ж з'явиться його норавливий син. Щойно побачивши блудного сина, «коли він був ще далеко» (Лк. 15:20, НПУ), батько сповнюється співчуттям і біжить щоб привітати його вдома. Усе це допомагає нам мати краще уявлення сутності й серця Бога. Адже Боже серце тішитися тим, що те, що колись пропадало, тепер «було знайдено»! Благодать долає блукання, загубленість і невірність.

Ісус розповів іншу притчу про робітників у винограднику, роботодавець яких платить усім працівникам однакову платню, хоча деякі працювали набагато менше годин, ніж інші (Матвія 20.1–16). Ця історія не має ніякого економічного сенсу. З точки зору комерції, це нерозумно. Такий безрозсудний підхід власника бізнесу ризикує відштовхнути найпрацьовитіших робітників, а у менш старанних заохотити лінь. Однак ця притча не про успішніші методи ведення бізнесу; це притча про неосяжну благодать Божу. Благодать — це не математичне рівняння, що веде підрахунок робочих годин співробітників, дотримується належних принципів бухгалтерського обліку або винагороджує найпрацьовитіших. Благодать — це не про тих, хто заслужив винагороду; а про тих, хто не заслужив і все одно отримують дари. Якщо це вам ріже вуха і звучить безглуздо для вашого розуміння, тоді ви починаєте усвідомлювати суть благодаті.

Благодать має особистий характер.

Ми можемо говорити про переживання досвіду благодаті, адже це стосується взаємин і має глибоко особистий характер.

Благодать має особистий характер із двох важливих причин. По-перше, благодать — це не річ. Це не товар. Це не якась свята субстанція, яку вливають у нас, ніби «християнське моторне масло», щоб допомогти нашому «двигуну» учнівства працювати ефективніше. Благодать має особистий характер, тому що вона

приходить до нас в особі Ісуса Христа, який сказав: «Я є дорога, і правда, і життя».²⁶

Томас Ленгфорд, богослов Весліанської традиції, стверджує, що впродовж історії церкви точилася боротьба між двома уявленнями про благодать:

з одного боку, благодать розглядали як щось, «дещо», чим Бог володіє і може дати і, можливо, дещо таке, що люди можуть прийняти та володіти цим; а в більш широкому сенсі — певна атмосфера, енергія чи сила, яка представляє Божу дію і забезпечує навколишній контекст для людського життя. З іншого боку, благодать ототожнювали з «дехто»; благодать — це особа, благодать — це Бог — Бог присутній із людьми. Говорити про благодать означає говорити про Божу присутність і дбайливі взаємини з творінням. У цьому розумінні міркування про благодать ґрунтуються на роздумах про життя, смерть і воскресіння Ісуса. Ісус Христос є благодать; благодать є Ісус Христос.²⁷

Мене вразила сила вагомого висловлювання Дайрмайда МакКаллоха в його монументальній історії християнства: «Саме особа, а не система, захопила [Павла] під час таємничих подій на шляху до Дамаску»²⁸. У багатьох відношеннях Савл із Тарса, якого пізніше називали апостолом Павлом, не був готовий до такого дивовижного одкровення. Він був відданий релігії, певній системі, традиції, Закону. Він дуже добре усе це знав. Він був навченим і пристрастним поборником цієї системи, однак саме Особа змінила його. Цією Особою був Ісус із Назарету, якого Павло пізніше назвав Христом і Господом.

Попередня система вірування Павла полягала в повному дотриманні Закону. Після подорожі в Дамаск (Дії 9.1–22) він почав усе бачити інакше. Він усе ще вірив, що Закон є хорошим, втім, як тепер розумів Павло, Закон є неповним. Коли ж Павло зустрів цю Особу, він переключив свою увагу з того, що було хорошим (його юдейське походження), на Того, хто був незрівнянно краще:

26. Коли в Євангелії від Івана говориться про Святого Духа як про «іншого» Заступника, це означає, що Дух Правди продовжить служіння Ісуса-Правди (14.6, 16–17).

27. Langford, *Reflections on Grace*, 18

28. Diarmaid MacCulloch, *Christianity: The First Three Thousand Years* (New York: Penguin Books, 2009), 9.

Ісуса Христа. Завдяки особистій зустрічі з Христом він виявив для себе праведність, що не була його власною.²⁹ Павло вважав, що стосунки віруючого з Христом (Особою) можуть стати настільки тісними, що він називає це — «єдність у Христі», маючи на думці цілковитий союз. Для Павла єдність не була абстрактною, греко-римською, платонівською концепцією. Ісус Христос був (і є) реальною людиною в недалекому історичному часі та просторі. Він не лише схожий на нас у своїй людяності, але, як Той, Кого Павло зустрів дорогою до Дамаску — Він є воскреслою, незрівнянною не з ким Особою, Чиє життя, смерть, воскресіння та вознесіння звернули назад катастрофу нашого гріха та падіння (1 Коринтянам 15.22).

У дуже реальному сенсі зміна імені Савл на Павло була більше, ніж наверненням — це було пробудженням: «немовби луска впала з його очей, він знову міг бачити» (Дії 9.18). Це було відродженням. Павло прийняв чистий, непідробний дар, який він не міг ані заробити, ані заслужити. Тепер він побачив, куди Закон постійно вказував — на Особу. Ось чому він згодом напише: «а ми проповідуємо розп'ятого Христа — камінь спотикання для юдеїв і безумство для язичників. Але для покликаних — чи то юдеїв, чи то греків — Христос є силою та мудрістю Бога.» (1 Коринтянам 1.23–24). Це було обурливо для тих, хто дотримувався юдейського закону й традицій, і божевіллям для тих, хто був тісно пов'язаний з елітарною грецькою культурою та західними філософськими світоглядами. Але для тих, хто зміг повірити, що Ісус був Христом Божим (по-грецьки христос означає «помазаник»), за Божою благодаттю, Він став їхнім спасінням.³⁰

Перші християни не проповідували систему чи навіть релігію. Вони проповідували Особу. Для ісламу Слово стало книгою

29. Термін *dikaion*, «зробити праведним» (або у фразі, що стала відомою завдяки протестантській реформації шістнадцятого століття, «бути виправданим») вказує на те, що є благодать, яка походить ззовні.

30. Strong's Concordance of the New Testament показує, що у посланнях Павла церквам першого століття термін *charis*, «благодать», зустрічається принаймні вісімдесят вісім разів

(Коран); для християнства Слово сталося тілом (Ін. 1.14).³¹ Людиною. Вічний, єдиний Бог став Особою. Боговтілення. Перші християни не віддавали своє життя заради теорії, принципу чи життєвої сили. Це було заради й завдяки Особі—реальній Особі, Яку справді розіп'яли й поховали, Яка справді воскресла з мертвих як перший плід нового творіння, Яка справді вознеслася на небо і Яка справді повернеться знову.

Не знаю нікого, хто б описав це більш виразно, ніж Дітріх Бонхеффер: «З абстрактною ідеєю можна побудувати зв'язок формального знання, захопитися нею і, можливо, навіть застосувати її на практиці; але в особистому послуху її ніяк не можна дотримуватися. Християнство без живого Христа — це неминучо християнство без учнівства, а християнство без учнівства — це завжди християнство без Христа».³²

Отже, подорож благодаті полягає не в дотриманні якоїсь системи, книги, Статуту, конфесії чи традиції. Ми слідуємо за Ісусом Христом, поклоняємося Йому та служимо Йому. Благодать є результатом усіх благ життя, служіння, смерті, воскресіння та вознесіння Особи Ісуса, Який тепер є Христом і Господом.

Христоцентричне (зосереджене на Ісусі) розуміння благодаті не означає нехтування тринітарною теологією благодаті (Бог як Творець і Отець; сила Святого Духа в житті віруючого). Розуміння благодаті як Особи означає пам'ятати, що все, що ми особисто знаємо про Бога, найбільш чітко розкривається в житті, вченні та досвіді Особи, яку Бог обрав, щоб явити Себе. Метою всього християнського учнівства є формування тих, хто прийняв благодать, на образ і подобу Ісуса Христа. Благодать — це не де-що, благодать — це де-Хто.

Це твердження веде нас до другого аргументу, виходячи з якого благодать має особистий характер: благодать приходить до кожної особи відповідно до її чи його виняткової потреби або

31. Я вдячний Даніелю Гомесу, регіональному директору Церкви Назарянина в Африці, за вираз цієї важливої відмінності.

32. Dietrich Bonhoeffer, *The Cost of Discipleship* (New York: Macmillan Company, 1949), 63–64.

здатності прийняти її. Кожна людина унікальним чином набуває і приймає благодать.

У мене багато друзів, втім я ставлюся до них по-різному, адже кожен із них є неповторним. У мене є троє дітей, і я люблю їх усіх однаково, втім не можу ставитися до них однаково. Вони всі різні, тому мій підхід до виховання має бути відповідним до кожного з них. Саме так любов допомагає бути справжнім другом і батьком.

Подібним чином кожна людина набуває і приймає благодать по-своєму, оскільки в особистих стосунках із триєдиним Богом ми переживаємо на власному досвіді благодать, що дана нам Отцем, явлена нам Ісусом Христом і проявляється у нас Святим Духом. Благодать має особистий характер, тому що вона приходить до нас в Особі, персоніфіковано відповідно до наших потреб. Чим більше Бог дає нам Себе, тим більше благодаті дається.

Благодать коштує дорого.

Дітріх Бонхеффер нагадує нам, що хоча благодать є дарунком, вона не приходить без плати. У пронизливому абзаці зі своєї найвідомішої книги *The Cost of Discipleship* [Ціна учнівства] Бонхеффер підкреслює різницю між дешевою благодаттю та коштовною благодаттю, а саме — це брак попиту на справжнє учнівство або його очікування: «Дешева благодать — це благодать без учнівства, благодать без хреста, благодать без Ісуса Христа, живого і втіленого».³³

А далі Бонхеффер прямо стверджує, що дешева благодать є «смертельним ворогом нашої церкви», «найлютішим супротивником учнівства» адже вона «занапастила більше християн, ніж будь-яка заповідь про діла».³⁴ Можна сказати, що християни виправдані лише благодаттю і це дар від Бога, втім плодом виправданого життя стає той, хто залишить усе й піде услід за Христом.³⁵ А причина, як справедливо зазначає Бонхеффер, полягає в тому, що коли хтось чує заклик Ісуса йти

33. Bonhoeffer, *The Cost of Discipleship*, 47-48.

34. Bonhoeffer, *The Cost of Discipleship*, 45, 55, 59.

35. Bonhoeffer, *The Cost of Discipleship*, 55.

за Ним, відповіддю учнів Ісуса насамперед є акт послуху, а вже потім сповідь доктрин віри (Марка 2.14).³⁶

Далі Бонхеффер описує, чому благодать коштує дорого й чому єдиною прийнятною відповіддю є повне й цілковито віддане учнівство:

Благодать коштує дорого, тому що вона закликає нас слідувати і це справді є благодаттю, оскільки вона закликає нас йти услід за Ісусом Христом. Вона коштує дорого, бо коштує людині життя і справді є благодаттю, бо дає людині єдине справжнє життя. Вона коштує дорого, тому що засуджує гріх, і справді є благодаттю, тому що виправдовує грішника. Понад усе, вона коштує дорого, тому що вона коштувала Богові життя Його Сина: «ви були куплені дорогою ціною», а те, що дорого коштувало Богові, не може бути дешевим для нас. Понад усе, це справді є благодаттю, бо Бог не вважав Свого Сина надто дорогою ціною за наше життя, але віддав Його за нас. Благодать, яка коштує дорого – це Втілення Бога.³⁷

Життя учнівства — це подорож благодаті. Воно починається з благодаті, підтримується благодаттю і сповнене благодаті від початку до кінця. Якщо ми не будемо наслідувати Ісуса і не будемо слухняними Йому, істинного учнівства не буде. Благодать Божу можна прийняти як дар — безкоштовно, — але вона не може залишатися осторонь від вимог учнівства.

Благодать є чудовою.

Філіп Янсі згадує сцену з фільму «Останній імператор» про хлопчика, помазаного останнім імператором Китаю. Він живе розкішним життям, має у своєму розпорядженні безліч слуг.

«Що станеться, коли ти зробиш щось неправильно?» — питає його брат.

«Коли я зроблю щось неправильно, когось іншого буде покарано», — відповідає хлопчик-імператор. Для наочності хлопчик-імператор розбиває дорогоцінний артефакт, але за провинку побили одного зі слуг.³⁸

36. Bonhoeffer, The Cost of Discipleship, 61.

37. Bonhoeffer, The Cost of Discipleship, 47-48.

38. Yancey, What's So Amazing About Grace?, 67.

Це був давній звичай царів та імператорів. Це не було ані справедливо, ані милосердно. Але потім дехто прибав з іншого світу. Він був Царем, який надав нового змісту поняттю влада. Він змінив старий лад на зворотній і заснував нове царство. Коли його слуги впадають у гріх, цей Цар забирає на себе те, що вони мали б по праву дістати. Янсі розмірковує: «Благодать безкоштовна лише тому, що той, хто дає, бере на себе її кошт».³⁹

Це не справедливість і не милосердя, це — благодать. Благодать, яка коштує дорого. Можливо, тому ми й досі любимо співати пісню Джона Ньютона. Благодать є чудовою.

Отже, як же ця чудова Божа благодать діє в нашому повсякденному житті? Одна справа знати, що таке благодать. Приємно знати, що Бог до такої міри любить нас, але як це впливає на моє життя? Як виглядає благодать, коли я бачу її? Що робить благодать, коли я відчуваю її на власному досвіді? Як змінює благодать моє повсякденне життя?

Благодать переживають багатогранно, різноманітно та в різних відтінках. Тож решта цієї книги досліджуватиме розмаїття проявів подорожі благодаті.

39. Yancey, What's So Amazing About Grace?, 67.

ДОРОГА

*Благодать, яка нас шукає (її також називають
благодаттю, яка випереджає нас). Бог йде перед
нами, щоби прокласти шлях і залучити нас до
взаємин.*

*

--

2

БЛАГОДАТЬ ЯКА НАС ШУКАЄ

Бо Син Людський прийшов знайти та спасти загублене.

– Лк. 19:10

Учнівство подібне до тривалого послуху, і руху у тому самому напрямку з Ісусом як нашим провідником і супутником.⁴⁰ Ми називаємо це подорожжю благодаті. Подорож благодаті завжди є динамічною, адже вона має цілковито особистий характер. Ходити вірою — це радше пригода, аніж важка робота, радше задоволення, аніж обов'язок, коли кожен крок учнівства поринає в благодать Бога. Ми по-різному відчуваємо Божу благодать у різні періоди нашого життя. Хоча ці аспекти благодаті не завжди є послідовними (розташованими в певному порядку), вони розрізняються відповідно до розмаїття цілей, які вони виконують у нашій подорожі учнівства.⁴¹

40. Фраза «тривалий послух в тому самому напрямку» запозичена з книги про учнівство пастора-богослова Юджина Петерсона «Тривалий послух в тому самому напрямку: учнівство у сучасному суспільстві» (Downers Grove, IL:

InterVarsity Press, 1980).

41. При тому, що дії благодаті можливо переживати не в певній послідовності, теологи все ж посилаються на певний порядок спасіння (*ordo salutis*). Втім, Діана Леклерк робить важливе зауваження: «Оскільки це часто вважають серією кроків у християнському житті, деякі вчені віддають перевагу *via salutis*, тобто

Є принаймні п'ять мотивів у Біблії, що змальовують те, як ми відчуваємо благодать Бога. Втім це не означає, що є різні класифікації благодаті, ніби благодать можна розділити на різні категорії вимірювання або типи.⁴² Як зазначає Джек Джексон, «Божа благодать є винятковою»,⁴³ або, словами Джона Веслі, Божа благодать — це просто «любов Бога».⁴⁴ Щоб уникнути цієї тенденції класифікувати різні типи благодаті, Веслі вирішив зосередитися на емпіричному характері благодаті: «Залежно від стадії учнівства люди по-різному відчують Божу благодать. Ті, хто перебуває в природному стані (дохристиянському), відчують благодать, що випереджає; після пробудження, вони відчують благодать що переконує та виправдовує; а потім, нарешті, коли вони виправдані, вони відчують, що благодать діє, щоб освятити їхні розуми та серця».⁴⁵ Джексон описує тут богослів'я Веслі чудовою мовою, логічно і водночас гнучко, розрізняючи благодать як річ від благодаті як подорожі у взаєминах, що також включає в себе життєві обставини та досвід, зустрічі призначені Богом та терміни, обрані Богом. Благодать — це особистість, і вона поширюється в особистих стосунках.

дорозі спасіння, щоб підкреслити плавність переходу від одного етапу до іншого». *Discovering Christian Holiness: The Heart of Wesleyan-Holiness Theology* (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 2010), 315

42. Це було головним аспектом у попередньому розділі. Благодать — це не річ — благодать — це особа і має особистий характер. Том Нобл вважає, що тенденція розглядати благодать як об'єктивну силу або субстанцію походить від середньовічного августиніанства. Звідти ж походять різні види благодаті, які начебто могли наповнювати християн. Ця тенденція поширилася в протестантській схоластиці XVII ст. «Ця схоластична модель благодаті приносить свої власні проблеми, зокрема тенденцію знеособлювати дію Бога, замінюючи особисту дію Духа цією безособовою субстанцією під назвою «благодать»» Т. А. Noble, *Holy Trinity: Holy People: The Theology of Christian Perfecting* (Eugene, OR: Cascade Books, 2013), 100.

43. Jack Jackson, *Offering Christ: John Wesley's Evangelistic Vision* (Nashville: Kingswood Books, 2017), 53

44. John Wesley, Sermon 110, "Free Grace," Sermons III: 71–114, vol. 3 in *The Bicentennial Edition of the Works of John Wesley* (Nashville: Abingdon Press, 1986), 3.544, par. 1.

45. Jackson, *Offering Christ*, 53.

Взявши це до уваги, пропонуємо ось такі мотиви, щоб допомогти нам краще зрозуміти, у який спосіб ми часто відчуваємо Божу любов у цій подорожі благодаті, проте усвідомлюючи, що це не різні види благодаті, а різні способи, якими ми можемо відчувати Бога як Благодать Уособлену протягом усього нашого життя.⁴⁶

- Благодать, яка шукає нас
- Благодать, яка спасає нас
- Благодать, яка освячує нас
- Благодать, яка підтримує нас
- Благодать, якої нам достатньо

У наступних розділах ми докладно розглянемо кожен із цих мотивів із біблійної, теологічної та емпіричної точки зору. Розпочнемо ж із благодаті, яка шукає.

Благодать, що йде перед нами

Благодать Божа не починається в момент нашого спасіння. Вона передує навіть усвідомленню нашої потреби в Богові. Ми не природно шукаємо Бога; натомість Бог шукає нас. Богословський вираз, що означає дії, з допомогою яких Бог прагне наблизити нас до Себе, — це благодать, яка випереджає нас. “Благодать, яка випереджає” означає просто, що Бог приходить до нас раніше, ніж ми приходимо до Бога. Божа благодать шукає нас і приходить туди, де ми є.

Християни іноді починають свідчення про свій досвід навернення зі згадки про те, як вони «прийшли до Христа»

46. Дотримуючись розуміння Вільяма Грейтхауса та Рея Даннінга щодо «спасіння» як теологічного терміна, який має широке значення: «[Спасіння] охоплює всю роботу Бога, спрямовану на відновлення людини до її втраченого первинного стану. Починаючи з первинного спасіння, воно включає всі аспекти цього відновлення аж до остаточного спасіння або «прославлення»». William M. Greathouse and H. Ray Dunning, *An Introduction to Wesleyan Theology* (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 1982), 75. Крім того, Грейтхаус і Даннінг пояснюють, що спасіння не міститься в одній окремій події чи досвіді: «Новий Завіт говорить про спасіння в трьох часах: минулому (було), теперішньому (існує) і майбутньому (буде).»

в такому-то місці або в певному віці. Вони щиро бажають розповісти про конкретний час і місце, коли мали зустріч із Богом і пережили відродження в Христі. Однак формулювання «прийшли до Христа» не зовсім точне, оскільки ніхто ніколи не приходить до Ісуса Христа. Ісус Христос приходить до нас. У дуже важливому листі, написаному першим християнам із язичників, апостол Павло каже: «Ви були мертвими через ваші переступи та гріхи, у яких жили згідно зі звичаєм цього світу... Але Бог, Який багатий на милість, через Свою велику любов, якою Він нас полюбив, нас, мертвих через переступи, оживив разом із Христом — благодаттю ви були спасенні!» (Ефесянам 2.1–2, 4–5, НПУ). Зверніть особливу увагу на слово, яке Павло повторює, щоб зробити на ньому наголос: мертвих. Павло сприймає це дуже серйозно. Він не каже, що ми були «хворі» у своїх гріхах або «застрягли» у своїх гріхах. Ні, ми були мертві у своїх гріхах.

Згідно з Біблією, є три різновиди смерті: фізична, духовна і вічна. Павло пише про духовну смерть. Ми жили, дихали, займалися повсякденними справами, але були духовно мертві через гріх. Людина може бути фізично живою і ходити собі, але всередині вона не зможе реагувати на духовні речі, тому що не має духовних відчуттів. Ось чому ті, хто є духовно мертвими, не мають зв'язку з духовною істиною. Для них це не більш реально, ніж нух для мертвої людини. Мертві люди не в змозі якось реагувати, вони відірвані від інших і не усвідомлюють свого оточення.

Павло каже, що всі ми були ніби в стані зомбі, як ходячі мерці. Оскільки померлі не можуть реагувати на зовнішні стимули, жодна духовно мертва людина не в змозі «прийти до Христа» власними зусиллями. Допомога має прийти ззовні. Тому, згідно з Павлом та іншими текстами Святого Письма, Бог втручається в нашу безвихідь і робить для нас те, що ми не зможемо зробити самі: Бог приходить туди, де ми є. Силою Святого Духа Бог наближається до нас і пробуджує нашу духовну чутливість. Ця реальність наводить на глибоку думку: навіть наша здатність сказати «ні» спонуканням Бога стала можливою лише тому, що Божа благодать, яка випереджає, уже зустріла нас. Ми здатні

відповідати Богові лише тому, що Бог звільнив нашу духовну свідомість для цього. Порух благодаті на нас передують будь-якій відповіді Богові.

«Приспана красуня» — відома казка про принцесу, яка була під закляттям злої феї. Принцеса занурилася у віковий сон, і єдиний спосіб її розбудити — це якщо її принц прийде й поцілує її. Цей поцілунок виведе її з коматозного сну і врятує від безнадійного стану. Хоча це лише казка, вона символічно змальовує дію благодаті, яка випереджає. Біблія вчить, що кожна людська душа перебуває в певному духовному смертному сні, і що ми не спроможні самотійно духовно опритомніти. Потім приходить Принц, цілує нас і закляття розривається, а ми пробуджуємося до нових реалій, які раніше були невідомі. Подібно до того, як в 15-му розділі Євангелія від Луки, люблячий батько біжить назустріч своєму блудному синові, коли той був ще далеко, так і цей поцілунок відображає благодать, що випереджає нас. Прочитайте слова зворушливої притчі ще раз тільки крізь призму благодаті, яка випереджає нас: «Коли він був ще далеко, батько побачив його, змілюсердився над ним та побіг до нього, обійняв його та почав цілувати... «бо цей син мій був мертвий та ожив, пропав та знайшовся!» І почали веселитися.» (Лк. 15.20, 24; НПУ).

Джон Веслі та благодать, що випереджає нас

Родоначальник нашого богослів'я Джон Веслі багато сказав про благодать, що випереджає нас. Він не вірив, що справжнє учнівство починається до навернення, втім він стверджував, що Божо благодать діє наперед і пробуджує в людях бажання почати шукати Бога, а це бажання вже знаменує початок пробудження.⁴⁷ Ми шукаємо Бога лише тому, що Бог першим шукає нас.

Джон Веслі не був першим, хто прийняв ідею про силу благодаті, що випереджає і поширюється до всіх людей, але він,

47. Jackson, *Offering Christ*, 43–44. See also Randy Maddox, *Responsible Grace: John Wesley's Practical Theology* (Nashville: Kingswood, 1994), 8.

безсумнівно, додав власну відзнаку в порядку спасіння.⁴⁸ Інколи називаючи це «превентивною благодаттю», Веслі вірив, що вже від народження Бога благодать діє в усіх людях, прагнучи залучити їх до вічного життя в Ісусі Христі. Так само навіть, якщо вони ніколи не чули проповідь Євангелія. Попередня присутність та дія Бога через Святого Духа є тією благодаттю, що «передує» слуханню доброї новини, духовному пробудженню та наверненню.

Жодна людина не є чужою для Божої благодаті і Дух Ісуса звертається до кожної людини. Як грішні людські істоти, «що мертві були через ваші провини і гріхи» (Ефесянам 2.1), ми стаємо нездатними прийти до Бога власними силами. Тому Бог завжди першим приходить щоб пробудити нас, повернути нас до Себе та перетворити наше життя. Ми називаємо цю початкову діяльність Святого Духа такою, що «випереджає», оскільки вона завжди передує нашій відповіді. Хтось може прийти до віри в Ісуса Христа, але ніхто ніколи не «прийде до Христа», якщо Бог спочатку не приверне й не дасть їм змогу до цього. Ісус сказав своїм учням, що це буде діяння Святого Духа (Івана 16.5–15; див. також Івана 6.44).

Як пише Ловетт Вімс, «Бог шукає нас раніше, ніж ми шукаємо Бога. Від самого початку ініціатива спасіння належить Богові. Перш ніж ми зробимо крок, Бог уже є поруч».⁴⁹ Благодать не є непереборною, але жодну людину не залишено без запрошення до особистих стосунків із Богом. Для тих, хто належить до традиції Весліанської святості, це означає те, що, ділячись євангельською звістю з кимось, ми ніколи не стикаємося з морально нейтральним контекстом. Посеред тих, кого ми зустрічаємо, немає жодної людини, якої не торкнулася би благодать, що випереджає. Звичайно, хтось може опиратися, а інші відгукнуться, але можемо бути впевнені, що Бог наполегливо

48. У католицькій традиції власне «благодать» поділяється на дві частини: «діюча благодать, що випереджає» і «співдіюча подальша благодать».

49. Lovett H. Weems, Jr., John Wesley's Message Today (Nashville: Abingdon Press, 1991), 23.

діяв у їхньому житті ще задовго до того, як ми їх зустріли. Тож принц прийшов у їхнє життя раніше нас.

Божий дар спасіння не є примусовим. За своєю природою взаємна любов (а це основа справжніх стосунків) вимагає свободи приймати або відкидати запропоновану любов. Проте, благодать, яка випереджає, з одного боку передує нашій відповіді, а з іншого — уможлиблює нашу відповідь. Ось такою є послідовність відкуплення і початок учнівства. Бог ініціює, ми відповідаємо. Благодать завжди рухається першою.

Звершувати те, що звершує в нас Бог

ВУвесь Новий Завіт засвідчує, а послання апостола Павла передусім підкреслюють, що «коли людина приходить до віри в Ісуса як воскреслого Господа, ця подія вже сама собою є ознакою дії Духа через євангельську звістку, і якщо Дух розпочав те «добре діло», першим плодом якого є ця віра, ви можете не сумніватися, що Дух завершить це діло». ⁵⁰ Втім, це переконання не заперечує важливість участі людини. Адже взаємини передбачають співпрацю.

Павло підкреслює, хто саме починає і закінчує подорож благодаті: «я впевнений у тому, що Той, Хто розпочав у вас добре діло, завершить його до Дня Христа Ісуса» (Філіп'янам 1.6, НПУ). ⁵¹ Ба більше, ось до чого учень (і церква) Ісуса покликані: «звершуйте ваше спасіння зі страхом та тремтінням, адже Бог є Тим, Хто викликає у вас і бажання, і дію згідно зі Своєю доброю волею» (2.12–13, НПУ) ⁵² Ми мусимо, за благодаттю, звершувати у світі те, що Бог звершує в нас. Цьому є багато корисних біблійних прикладів.

Бог прийшов до Аврама в місцевості під назвою Ур халдейський (тепер це територія Ірану). Бог першим звернувся з покликом: «І народом великим тебе Я вчиню, і поблагословлю Я

50. N. T. Wright, Paul: A Biography (San Francisco: HarperOne, 2018), 96.

51. Зауважте, що Бог є як ініціатором, так і тим, Хто дає можливість почати подорож благодаті.

52. Тут я додав “і церква”, тому що в оригіналі слово «ви» стоїть у множині.

тебе, і звеличу ймення твоє, і будеш ти благословенням» (Буття 12.2). Хто прийшов першим? Бог. Хто почав добре діло в Аврамі? Бог. Однак Аврам мусив відповісти послухом, щоб звершати у світі те, що Бог звершав у ньому. Бог прийшов до Якова уві сні, показавши драбину до неба (Буття 28.10–22), а пізніше боровся з Яковом на річці Яббок (32.22–32). Хто прийшов першим? Бог. Хто почав добре діло в Якові? Бог. Втім, Яків мав звершати те, що Бог звершав у ньому.

Мойсей був хтозна-де. Бог прийшов до нього в полум'ї посеред тернового куща й покликав його визволити свій народ від рабства в Єгипті (Вихід 3.1–4.17). Хто прийшов першим? Бог. Хто почав добре діло в Мойсеєві? Бог. Втім, Мойсей мав звершати те, що Бог звершав у ньому.

Живий Христос явився Савлу (або захопив його) дорогою в Дамаск (Дії 9.1–19). Савл не шукав Бога. У той час він піддавав гонінням християн. Хто прийшов першим? Бог. Хто почав добре діло в Савлі (який незабаром став Павлом, місіонером для язичників)? Бог. Втім, як Павло пізніше скаже у своєму листі до філіппійської церкви, він мав звершати те, що Бог звершав у ньому.

Євнух з Африки на пустельній дорозі в Юдеї (Дії 8), Корнилій у видінні о третій годині дня (Дії 10), Лідія на березі річки (Дії 16): що спільного для них усіх? Ці та багато інших подібних історій показують, як люди з вірою відгукуються до Бога, Який першим прийшов до них. Усі вони звершали у світі те, що Бог звершав у них.

Є певна закономірність у тому, як Бог діє благодаттю, що випереджає, а люди відгукуються вірою. Відомий британський місіолог Леслі Ньюбігін сказав: «Віра — це рука, що береться за діло, яке звершив Христос, і робить його моїм». Благодать, яка випереджає нас, завжди приходить першою, однак це не усуває потреби у нашій відповіді. Навіть Августин, який був рішучим

прихильником напередвизначення, стверджував: «Той, Хто створив нас без нас, не спасе нас без нас».⁵³

Провидіння та випередження

Є різниця між благодаттю провидіння та благодаттю, яка випереджає нас. Провидіння — це те, як Бог піклується про існування та забезпечення Свого творіння, включно з людьми.⁵⁴ Бог «подбає» або «нагледить» (Буття 22.8, 14) те, що необхідно для підтримання світу та забезпечення окремих осіб.

Те, як Боже провидіння впливає на життя кожної людини, є глибокою таємницею. Коли, де і в якій сім'ї людина народиться — це питання провидіння. Чому одна людина народилася в індуїстській родині в Індії в 1765 році, а інша людина народилася в християнській сім'ї в Мозамбіку у 2020 році, є питанням провидіння. Боже провидіння враховує різний ступінь духовної відповідальності. Того, кому упродовж життя буде надано можливість почути євангеліє, судитимуть інакше, ніж того, хто ніколи не чув імені Ісуса. Ісусова притча про вірного й мудрого домоправителя стосується не лише матеріальних благ — вона бере до уваги й те, як людина розпоряджається Божою благодаттю. «Від усякого, кому багато дано, багато вимагатимуть, і кому багато повірено, з того більше і спитають» (Лк. 12.48, НПУ). Не всім надано рівні можливості та походження з тих же країв. Комуś дано більше, а комуś менше. З отриманням дару «більше» приходить і більша відповідальність. Це теж питання божественного провидіння.

Якщо провидіння — це місце, куди нас ставить Бог, то випередження описує всю багатогранність того, як Бог звертається до нас. Кожен приймає ту саму благодать, яка передусь

53. Цитується в книзі Beclі, *The Works of the Rev. John Wesley* (Kansas City, MO: Nazarene Publishing House, n.d.; and Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1958, concurrent editions), VI, 513.

54. Слово «провидіння» походить від двох латинських слів: *pro*, що означає «вперед» або «від імені»; та *videre*, що означає «бачити». Провидіння іноді поділяють на дві категорії: «загальне провидіння», Боже піклування про всесвіт; і «особливе провидіння», Боже втручання в життя людей.

спасінню. Однак можливості для відповіді різні. Бог наполегливо й терпеливо відкриває Себе для кожного. Віра в це відрізняє християнство від інших світових релігій, які вчать, що Бог відповість, якщо люди спочатку прийдуть до Бога. У християнстві послідовність зовсім інша: Бог завжди діє першим і у такий спосіб уможливорює нашу відповідь.

Бог починає добре діло благодаті та миру. Відкуплення і нове творіння завжди починаються з Божої ініціативи. Ніщо не відкриє це нам краще, ніж віра, що Отець послав Ісуса Христа у світ. Бог завжди діє першим. Святий Дух Божий пробуджує в людях потребу в спасінні, переконує їх у гріху та застосовує до них спокуту Христа, щойно вони відповідають вірою.

Для Джона Веслі духовне пробудження — це дещо більше, ніж просто сумління: «Немає жодної людини, яка була б цілком позбавлена Божої благодаті, хіба що вона сама вгасила Духа. Жодної живої людини не позбавлено того, що зазвичай називають природним сумлінням. Кожна людина має певну міру того світла, ...яке освітлює кожну людину, що приходить у світ. І кожна людина... почувається якоюсь мірою неспокійно, коли діє всупереч світлу власної совісті. Отже, кожна людина грішить не тому, що не має благодаті, а тому, що не користується благодаттю, яку має».⁵⁵ Неспокійне сумління, зростаюче усвідомлення правильного й неправильного та пробудження духовної свідомості є благодатними дарами Бога кожному. Ця впевненість має важливе значення для євангелізації в душі Веслі.

Благодать, яка випереджає нас та євангелізація

Одного разу я познайомився з групою християнських пасторів, які живуть у країні, де важко бути послідовником Христа. Християнство там не заборонене, але закони тієї країни суворо забороняють переходити з однієї віри в іншу. За публічну християнську євангелізацію суворо карають ув'язненням і навіть смертю. Я запитав цих пасторів, як же займатися євангелізацією

55. Wesley, Works, VI, 512.

в такому ворожому та небезпечному середовищі. Після кількох хвилин мовчання один з них відповів: «Сни». Я не зрозумів, тому попросив його пояснити. «Не десяткам, а сотням наших ближніх вночі сняться сни. Воскреслий Христос постає перед ними у всій Своїй красі та величі. Коли вони прокидаються, то приходять і розпитують. ‘Розкажи нам про цього чоловіка, який приходить до нас уві сні’. А коли вони запитують, ми маємо відповісти. Ми не євангелізуємо. Ми просто надаємо свідчення з нашого досвіду, щоби пояснити те, що пережили вони. Багато з них із рештою саме так присвячують своє життя Христу».

Навіть там, де перед церквою зачиняють двері, Дух Божий йде попереду нас. Божа благодать, яка випереджає нас, не знає кордонів чи перешкод. Любов Божа неодмінно сягає навіть найскладніших, впертих і ворожих людей. Вони може ніколи й не відгукнуться слухняною вірою, але їм ніяк не уникнути повсюдної присутності Бога, Який не перестане їх любити та притягувати до Себе.

Так було неодноразово під час показів фільму «*Ісус*». Ця стрічка драматично розповідає про життя Христа. І фільм цей став ефективним способом дії благодаті в житті багатьох тисяч людей на всьому світі. Його було показано людям у віддалених районах, де ніколи не промовлялося ім'я Ісуса. Одна історія розповідає про вождя племені, який піднявся під час показу і сказав: «Стійте! Ми знаємо цю людину! Він явився нашим предкам багато років тому і відкрив цю історію спасіння. Він сказав, що одного дня до нас прийдуть й назвуть Його ім'я. І тепер ми знаємо, що Його ім'я — Ісус». Це лише один приклад із багатьох подібних історій, втім він показує, що Дух Божий значно випереджає церкву і так буває завжди. Святий Дух обробляв ґрунт сердець людей, щоб вони змогли прийняти Євангеліє. Благодать, яка випереджає нас, поєдналася із задумом Божого провидіння задовго до того, як церква прибула проголошувати добру новину. У результаті часто цілі племена увірували в Христа.

Християнська євангелізація не є якоюсь поодиноким дією, або поодиноким моментом. Вона відбувається в стосунках, що спонукає Святий Дух, Який завжди випереджає. Озираючись

на своє життя, жоден християнин не може не побачити, якими дивовижними способами діяв Бог, щоб пробудити і привести їх до покаяння та віри в Христа Ісуса.

Мій тато став християнином, коли був підлітком, завдяки його прийомним батькам-назарянам. А я став християнином завдяки прикладу моїх батьків-християн і групи чоловіків, які віддано збиралися щосереді вранці, щоб молитися саме за моє спасіння. Ваша подорож благодаті є неповторною і унікальною саме для вас. Втім, для всіх залишається незмінним те, що Бог завжди йде попереду.

Мій друг Стефан був атеїстом і навчався в університеті в Німеччині, де вивчав робототехніку. Його дядько-атеїст розповів йому про фільм «The Mission» [«Місія»]. Він заохочував племінника подивитися фільм через «бездоганну гру акторів і мальовничі пейзажі». Дія фільму розгортається у вісімнадцятому столітті в джунглях на північному сході Аргентини. Іспанську католицьку місію ордену єзуїтів було створено там, щоб допомогти корінним племенам Гуарані прийти до Христа.

Стефан подивився цей фільм. Особливо його зворушила сцена, де работорговець і найманець на ім'я Родріго Мендоза піднімається на крутий гірський водоспад. На плечах він тягнув знаряддя свого ремесла — зброю та лати. Таким було його каяття за численні власні гріхи. Коли Мендоза досяг вершини прірви, воїн племені, з якого Мендоза викрадав і продавав людей у рабство, стрибнув до нього, тримаючи ніж, ніби хотів перерізати Мендозі горло. Трохи повагавшись, воїн розрізає мотузку на плечах Мендози й кидає важку ношу на дно водоспаду. Мендоза раптом усвідомлює: щось змінило цього молодого воїна від жаги помсти до готовності виявити милосердя.

Знесилений і вкритий брудом Мендоза падає на землю. Він починає нестримно ридати, проте не сльозами каяття, а сльозами радості, породженої внутрішнім спокоєм. Йому надають притулок у селі та приймають його до спільноти. Зрештою Мендоза складає обітницю єзуїтського священика.

А пізніше Мендозі дають книгу, з якої він читає текст про те, що таке любов. Стефан не знав походження того тексту, але казав,

що то були найпоетичніші та найпрекрасніші слова, які він коли-небудь чув. І так вони його полонили, що Стефан неодноразово і прискіпливо передивлявся ту сцену. Він записав текст, щоб не забути. Потім Стефан пішов до бібліотеки, щоб таки дізнатися джерело цих рядків. На його подив, слова були з Біблії. Він неодноразово перечитав 1 Коринтян 13—«розділ про любов».

Невдовзі Стефан перейнявся помантичними почуттями до однокурсниці в коледжі. Одного вечора вона запросила Стефана відвідати те, що вона назвала «клубом». Виявилося, що то була група де вивчали Біблію. Стефан запам'ятав молитву «Отче наш». Будучи дослідником, він вірив, що експерименти допомагають здобути логічні результати. І ось що Стефан помітив: щоразу, коли він молився Господньою молитвою перед сном, він і відпочивав спокійно. Незабаром він почав молитися щовечора перед сном. А пробуджували його невтомна любов і благодать, що йшла попереду.

Бог почав відповідати на молитви молодого атеїста. Ось так завдяки фільму, який містить «бездоганну гру акторів і мальовничі пейзажі» Стефан відкрив для себе велич Божої любові. Стефан відгукнувся на благодать, що йшла попереду нього. Він сповідував свою віру в Христа й почав звершати у світі те, що Бог звершував у ньому. Зараз Стефан є місіонером Церкви Назарянина. Ось такою є Божа благодать, що випереджає нас і веде до покаяння та перетворення.

Віра в цю силу благодаті, яка випереджає, допоможе не впадати у відчай щодо тих, хто ще не став християнином. Ні в якому разі не втрачаймо надію щодо будь-кого, адже Бог не втрачає її. Впевненість євангелістів не покладається ані на них самих, ані на здатність тих, хто слухає Добру Новину. Натомість, наша абсолютна впевненість полягає в тому, що Божа любов спрямована до кожної людини. Його любов є надзвичайною (Ефесеям 1:7), невтомною та незмінною. Цього вже достатньо, щоб ми могли завершити те, що Бог почав. Зустрічі, призначені Богом, чекають!

Як далеко піде Бог, щоб достукатися до однієї людини? Мені припали до душі слова пісні Корі Есбері «Reckless Love»

[«Безроссудна любов»] 2017 року про Божу благодать, що шукає нас. Пісня розповідає про Божу благодать у житті співачки тоді, коли вона «ще і слова не сказала» і «ще й подих не зробила». Вона змальовує «величезну, нескінченну, безрозсудну любов Бога», яка «мене шукає, доки не знайде, інших залишає заради мене». Приспів звучить так:

*Нема тіні, що не осяєш,
Гори, що не здолаєш,
Коли йдеш по мене Ти.
Нема стіни, що не зламаєш,
Брехні, що не розірвеш,
Коли йдеш по мене Ти.⁵⁶*

Величезна. Нескінченна. Ось як далеко йде Бог, щоб достукатися до однієї людини.

56. Декого непокоїть використання слова «безрозсудна» у цій пісні. Якщо це означає необережна, безтурботна, це проблематично. Якщо ж це означає смілива, дивовижна і величезна, то це буде ближче до опису любові Бога...

ПРАВДА

Через благодать, що спасає, Ісус визволяє нас від гріха і веде до правди, яка робить нас вільними.

3

БЛАГОДАТЬ, ЯКА НАС СПАСАЄ.

*Бо плата за гріх — смерть, а дар Божий — це вічне життя в
Ісусі Христі, нашому Господі.*

— Римлянам 6.23, НПУ.

Спортивний репортер одного разу попросив відомого гравця в гольф Джека Ніклауса визначити найпоширенішу проблему у гравців-аматорів. Я очікував, що він скаже щось на кшталт браку практики або невміння стабільно добре робити удари, натомість мене здивувало, що Ніклаус відповів: «Надмірна самовпевненість». Припущення, що вони кращі, ніж це є у дійсності, або можуть здужати більше, ніж насправді їм до снаги. «Думаю, що я зможу влучити між тими двома деревами. Я, мабуть, зможу вдарити так, що м'яч перелетить аж на той бік водної перешкоди». Це і є надмірна самовпевненість.

А люди роблять це постійно. Вони значно переоцінюють свої здібності та недооцінюють свої обмеження. Проте ніде проблема переоцінки не виникає так часто, як у духовній сфері. Ми значно переоцінюємо свою духовну силу й недооцінюємо духовну слабкість.

Моралізм

Така схильність до власної духовної переоцінки називається моралізмом. Моралізм — це самовпевнена віра в те, що духовно все добре, адже людина веде гідне моральне життя і покращила свою поведінку. Іншими словами, моралісти — це ті, хто вважають себе спасеними тому, що вони роблять добро і уникають робити зло.

Усі моралісти говорять схоже: «Я не Мати Тереза, але й не така вже й погана людина. Я чесно заробляю на життя. Я сплачую свої борги. Я не зраджую у своєму шлюбі. Я приймаю участь у виборах, як відповідальна людина. Я даю трохи грошей на благодійність. Я не духовний фанатик, але й не така вже й погана людина». Іншими словами, моралісти дотримуються лінії мислення, яка говорить їм, що Бог візьме до уваги в Судний день той факт, що вони роблять більше добра, ніж зла, особливо в порівнянні з «іншими» людьми (серійними вбивцями, гвалтівниками, торговцями наркотиками тощо) які набагато гірші. У нашому світі сьогодні моралізм процвітає.

У 2004 році організація Gallup провела опитування, щоб з'ясувати, що американці думають про «небеса». Найбільше мою увагу привернуло те скільки людей вірять, що вони потраплять на небеса: 77 відсотків тих, хто сказав, що вірять у рай, оцінили свої шанси потрапити туди як «добрі» або «відмінні». Однак, за словами тих же опитаних, лише шестеро з десяти їхніх друзів потраплять до раю. Для мене найцікавіше, й особливо з моралістичної точки зору, те, що багато людей в опитуванні підтвердили віру в те, що «є небеса, де люди, які вели добре життя, здобудуть вічну винагороду».⁵⁷ Я роблю наголос на «доброму житті», щоб підкреслити, що люди здебільшого вірять, ніби після смерті вони потраплять на небеса завдяки своєму «доброму життю» та «моральній поведінці».

57. Albert L. Winseman, “Eternal Destinations: Americans Believe in Heaven, Hell,” May 25, 2004, <https://news.gallup.com/poll/11770/eternal-destinations-americans-believe-heaven-hell.aspx>.

Діана, принцеса Уельська, померла в 1997 році. Це була трагічна втрата для багатьох у всьому світі. Увага ЗМІ і траур у світі були повсюдно завдяки її міжнародній популярності. Пам'ятаю, мені доводилося чути, як люди говорили, що їм втішно було знати, що Діана тепер на небесах, і вона стала ангелом, що споглядає за ними, і що небо для неї є кращим місцем, ніж цей світ. Не хочу сказати, що Діана не на небесах, але мені цікаво, чому так багато людей говорять, що вона саме там. Наскільки я розумію, вона була доброю, співчутливою людиною, яка використовувала свій значний вплив на благо. Вона працювала з бідними, була захисником хворих на СНІД і її діяльність допомагала привертати більше уваги до дітей та молоді. Усе це чудові речі, які приносять популярність, але чи несуть вони нам спасіння? Чи зможуть добрі справи або добре ставлення принести спасіння, небеса і вічну винагороду?

Ми живемо в епоху розмаїття думок щодо цих питань. Багато людей стверджують, ніби Бог оцінює як поблажливий вчитель, тож навіть невеликий прояв доброти має велике значення. Якщо ми просто зможемо мати більше оцінок у рядку «добре», ніж у рядку «погано», то певним чином терези перехиляться на нашу користь і наше досить-таки добре життя та щирі зусилля з надлишком компенсують різницю. Ось це і є моралізаторством.

Однак Боже Слово чітко говорить стосовно цього: нас не спасають наші зусилля; нас не спасає наша доброта; нас не рятують наші наміри. Нас спасає благодать, а благодать приходить ззовні. Благодать, що спасає походить від Бога в особі Ісуса Христа.

Спокута

Хрест, мабуть, є найвідомішим і найбільш визнаним символом у сучасному світі. Коли ми бачимо хрест, він нагадує нам про життя і смерть Ісуса через розп'яття. Розп'яття на хресті було найжахливішою і найболючішою стратою з тих, що винайшло людство. З цієї причини людям першого століття було б дивно бачити наших сучасників із хрестом на ланцюжку на шії. Якби ми сьогодні побачили, що хтось носить на шії ланцюжок із зображенням електричного стільця на ньому, ми б здивувалися,

адже це символізує покарання за злочин та смерть. Саме цим був хрест для людей першого століття. Чимось ганебним й огидним. Таким був жереб запеклих злочинців і бунтівників. Розп'яття було настільки жакливим, що для його пояснення було створено слово. Англійське слово «excruciating» (нестерпний біль) буквально означає «з хреста».

Страта через розп'яття була повільним, мученицьким, публічним способом смерті. Це було всім відомо. А над тими, кого розп'яли, часто насміхалися та глумилися. В тих, хто висів на хресті з натовпу роззяв кидали каміння та сміялися, поки ті мало-помалу починали задихатися, ледь хапаючи повітря. Зрештою вони помирали від задухи, тому що їхні легені вже були не взмозі працювати. Інколи минало кілька днів, поки засуджений зрештою помирав, але й потому розп'ятих не ховали по-людськи. Натомість їх часто залишали на хресті, щоби птахи роздирали їхні тіла на шматки. Мало минути достатньо часу, щоб ці мертві послужили прикладом для тих, хто зважиться кинути виклик Римській імперії і лише тоді те, що залишилося від розп'ятого, знімали та викидали на міський смітник.

Не забуваймо, що Ісус був розп'ятий на хресті для злочинців і, мушу сказати, навіть зараз дуже дивним здається те, що християни проголошують це доброю новиною. Ба більше, ми кажемо, що це найкраща новина, яку ми будь-коли чули. Слово, яке обрала Біблія для вираження такої доброї новини — це «євангеліє». Хрест є нашим Євангелієм, нашою доброю новиною.

У найкоротшому викладі Євангелія в Новому Завіті апостол Павло проголосив: «Я передав вам насамперед те, що сам отримав: Христос прийняв смерть...» (1 Коринтян 15.3, УМТ). Само собою це не є доброю новиною, втім далі Павло надає богословського значення смерті Христа вживаючи надзвичайно важливий прийменник, «за», щоб від трагічного факту історії звернути нашу увагу на його виняткове значення для нашої подорожі благодаті: «Христос прийняв смерть за наші гріхи, як сказано у Святому Писанні». Тож тільки-но додається «за», це вже стає доброю новиною—найкращою новиною, яку ми будь-коли чули.

З теологічної точки зору Святе Письмо називає «прийняття смерті за наші гріхи» спокутою. Спокуту було звершено через хрест Ісуса Христа. Вчення про спокуту започатковано ще в Старому Завіті. День спокути, також званий Йом Кіпур⁵⁸, був найсвятішим днем у стародавньому юдаїзмі. Його відзначали, як день покаяння і прощення.

Змалюйте подумки цю картину. Уявіть собі тисячі віруючих, які збираються разом, щоб розпочати рік зі спокути своїх гріхів і згадки про Боже милосердя. Того дня первосвященик, який уособлював собою увесь народ, приводив двох козлів. Одного цапа зарізали, приносячи в жертву за гріх як спокутування. Проливалася кров, тварина гинула. Послання до Римлян 6.23 говорить нам, що «заплата за гріх — смерть», а Послання до Євреїв 9.22 нагадує нам, що «без пролиття крові не може бути прощення» [гріхів]. (НПУ)

Відповідно до закону, першого цапа умерщвляли. Однак, другого залишали живим і називали козлом відпущення. Первосвященик клав руки на голову козла відпущення і сповідав над ним усе зло і гріхи ізраїльтян. У такий спосіб символічно усі ті гріхи було перенесено й покладено на голову цього козла. Потім його вигнали в пустелю в самотнє місце, щоб там гріхів людей позбутися геть з очей.⁵⁹

Цей ритуал тривав рік за роком, десятиліття за десятиліттям (див. Євреям 10.3–4). Проливалася кров. Тисячі тварин було принесено в жертву в нескінченному циклі спокутування, аби впоратися з гріхами людей. Ось в такому історичному контексті жив і служив Ісус. Перш ніж обміркувати, як смерть Ісуса на хресті стала спокутою за весь гріх, надавши можливість благодаті, що спасає, давайте розглянемо два фундаментальних питання: що таке гріх? Чому нам потрібна спокута за гріх?

58. Йом= “день”; Кіпур= “викупити; очистити”.

59. Традиція оповідає, що той, хто мав звільнити цапа відпущення, був язичником і не мав жодного зв'язку з народом Ізраїлю.

Що таке гріх?

По-перше, гріх — це бунт. Можливо, найбільш впізнаване визначення гріха запропонував Джон Веслі: «свідоме порушення відомого закону Бога».⁶⁰ Гріх — це щось відоме й навмисне — щось, як відомо нам, неправильне, але однаково ми це чинимо, тому що ми здатні на це. Така непокора є свідомою.

Коли 1 Івана 3.4 говорить нам, що «кожен, хто чинить гріх, чинить і беззаконня. Бо гріх то беззаконня», це стосується не лише юридичного сенсу, як у словах «ви порушили закон». Але це ще пов'язано зі ставленням до порушення закону. Тут нам стане в пригоді така аналогія. Керуючи транспортним засобом, хтось може поїхати дуже швидко, не знаючи про обмеження швидкості. Формально ви порушуєте закон, але ви не дієте беззаконно. Однак зовсім інша справа якщо людина скаже: «Облиште ці дурні правила обмеження швидкості. Вони лише намагаються контролювати мене. А я буду робити те, що хочу, тому що я сам відповідаю за своє життя». Беззаконня — це бунтівне ставлення і за порушенням закону ховається бунтівний дух.

Коли моя молодша донька була маленькою, їй не подобалося слухатися своїх старших сестру і брата, коли мами й тата не було поруч. Коли ми з дружиною залишали їх самих, молодша, зухвало підвищивши свій писклявий голосок, казала брату й сестрі: «Ви мені не командири!» Хоча це говорилося з невинністю маленької дитини, серце її було налаштоване на гріх: свавілля. Гріх як бунт стискає крихітні кулачки перед обличчям всемогутнього Бога і кричить: «Ти мені не командир! Я чинитиму по-своєму, тому що можу це зробити! Ніхто, крім мене, навіть Бог, не керуватиме моїм життям».

А це - відмова визнати, що ми є створіннями нашого Творця. Це проголошення власної незалежності щоби бути самим собі богом. Таке ставлення не дивує авторів Святого Письма. «Усі ми

60. Wesley, The Works of John Wesley, vol. 12 (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 1978), 394. See also James 4.17.

блудили, немов ті овечки, розпорошилися кожен на власну дорогу, і на Нього Господь поклав гріх усіх нас!» (Ісая 53.6). Гріх — це бунт.

По-друге, гріх також є поневоленням. Це не лише свавілля і рішення чинити на свій розсуд та йти своєю власною стежкою. Грецький термін *hamartia*, який перекладається словом «гріх», походить від дієслова *hamartano*, що означає «схибити» або «стріляти в ціль і не влучити в неї».⁶¹ Хоча вперше це слово було використане Аристотелем, зокрема щодо трагічної вади головного персонажа зі світу давньогрецького театру (а саме, помилкове судження, невігластво, недостатня обізнаність тощо), але воно також відоме як трагедія, для якої письменники та мислителі ранньої церкви обрали це слово, щоб відобразити саме цей аспект гріха. Отже, з біблійної точки зору *hamartia* може означати якусь дію: «Я знав, що мушу цього не робити, але все одно зробив»; або це може означати бездіяльність: «Бо не роблю я доброго, що хочу, але зле, чого не хочу, це чиню.» (див. До Римлян 6.1-2; До Римлян 7.19; Якова 4.17). І гріхи дію, і бездіяльність не влучають у ціль.

Ось як це може виглядати у світі бізнесу. З одного боку, я хочу, щоби Бог благословив мій бізнес, але я також хочу гарантувати, що мій бізнес буде успішним. Тому, намагаючись досягти успіху, я починаю потай робити деякі речі, навіть якщо знаю, що це не етично чи незаконно. Мої сподівання суперечать моїм діям і несумісні з ними. Я не можу просити Бога благословити мою роботу, адже я знаю, що мої дії не відповідають моральній волі Бога. Це є гріх дією. На певний час такі дії можуть дати мені успіх, але Бог це не благословить. Зворотний бік тієї ж медалі полягає в тому, коли я хочу, щоби Бог благословив мій бізнес, але вирішую не надавати справедливих переваг і пільг моїм працівникам, аби збільшити свій прибуток. Це гріх бездіяльності. Однак чи полягає гріх у тому, що я знаю, чого не повинен робити і все одно це роблю, чи знаю, що я повинен робити і не роблю цього, і те й інше є тим самим в очах Бога.

61. William Barclay, *The Gospel of Matthew*, vol. 1 (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 1956), 253. See also H. G. Liddell, *A Lexicon: Abridged from Liddell and Scott's Greek-English Lexicon* (Oak Harbor, WA: Logos Research Systems, Inc., 1996), 4.

Hamartia може також означати дещо набагато глибше. Гріх — це не просто дія, а наше єство — стан, у якому ми є.»⁶² Ми загрузли в гріху. Ми не тільки бунтарі за своєю природою, але й не зможемо чинити інакше. Ми не тільки не влучаємо в ціль, але й не можемо поцілити, якби й намагалися. Як грішні люди, ми не вільні робити те, що хочемо. Ми в полоні гріха.

Ми часто вважаємо, що наш бунт означає, ніби ніхто, крім нас, не керуватиме нашим життям, але не розуміємо того, що насправді ми не маємо такого вибору. Ми будемо служити комусь або чомусь. Або ми будемо служити Богові всім своїм серцем, або ми будемо поневолені нашими пристрастями та гріховною поведінкою. Нашим господарем буде один з них.

Будьмо чесними: гріх може давати задоволення. Якби не так, то це не було б спокусою. Якби гріх не був приємним, він не був би привабливим. Можливо, нам варто припинити говорити людям, наскільки сильно вони будуть ненавидіти гріх і наскільки він насправді нудний. Це не переконливий аргумент. Гріх може давати задоволення впродовж певного часу. Однак, зрештою, шлях, куди завжди веде гріх, стає руйнівним. Наслідки (заплата) гріха — це те, що завдає болю. Гріх — це порочне коло.

Постійні вечірки це може й весело. Але те, до чого це може призвести — ні. Пияцтво — це не весело. Похмілля — це не весело. Алкоголізм — це не весело. Залежності — це не весело. Витверезники не приносять задоволення. Дорожньо-транспортні пригоди — це не весело. Домашнє насильство — це не весело. Нещасливі сім'ї — це не весело. Гріх — це порочне коло, яке веде до болю та руйнування.

Позашлюбний секс може приносити задоволення. Але те, до чого це може призвести — ні. Почуття провини не приносить

62. Послідовники Весліанського руху святості розуміють, що гріх це не просто якась вчинена дія. Сузанна Веслі відома словами, що написала вона у листі до свого сина Джона 8 червня 1725 року: «Дотримуйся цього правила: все, що послаблює твій розум, порушує чутливість твого сумління, затемнює твоє відчуття Бога або позбавляє тебе задоволення від духовних речей; Коротше кажучи, все, що збільшує силу і владу твого тіла над твоїм розумом, для тебе є гріхом, яким би невинним воно не було саме по собі».

задоволення. Хвороби, що передаються статевим шляхом, не приносять задоволення. Розлучення не приносить задоволення. Чиєсь розбите серце — не приносить задоволення. Дивитися дітям в очі й розповідати їм, чому ви кидаєте їхніх маму чи тата, не приносить задоволення. Гріх — це порочне коло, яке веде до болю та руйнування.

Чудова історія, яку розповів Ісус про блудного сина, є яскравим прикладом циклу гріха (див. Луки 15.11–24). Син-бунтівник вирішив, що хоче сам розпоряджатися своїм життям. Він каже своєму батькові, що бажає одержати спадщину заздалегідь (в першому сторіччі н.е. це було б те саме, якби він побажав смерті своєму батькові), він забирає свою частку спадщини і витрачає її на розкішне й розгульне життя. Йому подобається так жити — протягом певного часу. Потім його гроші зникають, а водночас і його друзі. Син опиняється в такому місці, де він навіть не гадав бути: розбитий, принижений, а ще й живе у свинарнику. Гріх — це порочне коло, яке веде до болю та руйнування.

Можливо, саме це мав на увазі Ісус, коли сказав: «Увійходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі, і нею багато-хто ходять.» (Матвія 7.13).

У цьому й полягає велика боротьба нашої гріховної сутності: поки наша сутність не зміниться, ми будемо любити гріх більше, ніж Бога, тому що ми поневолені гріхом — ми лишаємось у рабстві його влади.⁶³ Жодні добрі наміри чи важкі зусилля, ніяке гуманістичне моралізаторство не звільнять нас повністю. Гріх — це поневолення.

Нарешті, гріх — це відчуження. «Відчуженість» — це слово, яке ми вживаємо не часто, але коли робимо це, ми використовуємо його, щоб вказати, що в стосунках щось пішло не так. Гріх — це не просто порушення правила чи закону; гріх також руйнує стосунки. Гріх відокремлює людей від Бога й роз'єднує одне від

63. Джеффрі Бромлі вказує на цікавий факт, що Біблія часто «персоніфікує» гріх, щоб підкреслити силу та контроль, який гріх може мати над нашим життям. Bromiley, *Theological Dictionary of the New Testament: Abridged in One Volume* (Grand Rapids: Eerdmans, 1985), 4.

одного. У найпершому відомому нам вчинку гріха наші духовні предки Адам і Єва не послухалися Бога. Вчинивши гріх, вони одразу зрозуміли, що в їхніх стосунках із Богом, а також між ними виникло відчуження. Розкрилися їм очі і вони побачили, що нагі. Це означало більше, ніж усвідомлення того, що вони не мали одягу. Вони відчували сором і вразливість; вони відчували слабкість і відчуженість; вони відчували себе беззахисними. До того часу вони знали лише спілкування з Богом, сповнене любові, але в момент свого гріха вони відчули відокремленість від Бога. Вони відчували відчуження. Їхнє спілкування було розірвано і це лягло важким тягарем на їхні душі. Вони відчували всю провину свого гріха. Силуючись хоч якось захиститися, вони зробили дуже показову річ: спробували прикрити свою наготу і сховатися від Бога. Чи намагалися ви коли-небудь приховати свою провину або приховати свій гріх від Бога?

Бог знав, що спілкування було розірвано, і в одній із найзворушливіших оповідей у всьому Писанні Бог покликав: «Де ти?» (Буття 3,9). Невже Бог справді не знав, де вони? Чи вони так добре ховалися за деревами, що Бог не міг їх знайти? Ви коли-небудь грали в хованки з трирічною дитиною? Звичайно ж, Бог знав, де вони! Втім, Бог хотів, щоб вони знали, що і Бог відчуває це відчуження.

Чоловік відповів: «Почув я твій голос у раю, і злякався, бо нагий я, і сховався» (3.10). Це перший раз, коли страх згадано в Біблії. Бачите, що гріх робить? Гріх приносить страх, провину та сором. Гріх приносить відчуження, осуд і відокремлення. Гріх перетворює друзів на ворогів. Гріх перетворює близькість на ворожнечу. Гріх розриває спілкування.

У цьому полягає наше скрутне становище. Гріх — це бунт. Гріх — це поневолення. Гріх — це відчуження. Чи зможемо ми колись знову все це виправити? Що ж нам робити з усім цим гріхом?

Дозвольте мені ще раз нагадати вам найкращу новину, яку ми коли-небудь почуємо: «Бо я передав вам найперш, що і прийняв, що Христос був умер ради наших гріхів за Писанням, і що Він був похований, і що третього дня Він воскрес за Писанням» (1 Коринтян 15.3–4). Це найвища, самовіддана любов. «А Бог

доводить Свою любов до нас тим, що Христос умер за нас, коли ми були ще грішниками.» (Римлянам 5:8). Хоч ми ще грішили, Христос усе одно помер. «Бо Того, Хто не відав гріха, Він учинив за нас гріхом, щоб стали ми Божою правдою в Нім» (2 Коринтян 5.21, UBIO). Це благодать, яка спасає.

Протестантський реформатор Мартін Лютер назвав це «великим обміном». Нашої смерті на Його життя; нашого гріха на Його праведність; нашого осуду на Його спасіння; наших невдач на Його успіх; наших поразок на Його перемоги. Спокута — це дія триєдиного Бога, який руйнує всі бар'єри, що наш бунт і гріх поставили між нами. «Справжня любов не в тому, що ми полюбили Бога, а в тому, що Він нас полюбив і послав Свого Сина в жертву, щоб спокутувати гріхи наші.» (1 Івана 4.10, УМТ).

Що це означає? Спокута завжди була в серці Бога. Усі ягнята, усі священники та всі жертви в храмі спрямовували нас, вели нас до Ісуса, який став нашим великим Первосвященником і який пролив власну кров заради прощення наших гріхів.

Н. Т. Райт це влучно висловив: «У всьому Новому Завіті ця смерть розглядається як акт любові, не тільки любові самого Ісуса (Галатам 2:20), але й любові Бога, який послав Його й Чиїм тілесним самовираженням Він був. (Івана 3.16; 13.1, Римлянам 5.6–11; 8.31–39; 1 Івана 4.9–10).»⁶⁴ Бог-Отець послав Христа-Сина силою Святого Духа зробити для нас те, чого ми ніколи не змогли б зробити для себе.

Ісус забирає наші гріхи — минулі, теперішні та майбутні. Бог їх більше не пам'ятає. «Як далекий від заходу схід, так Він віддалив від нас наші провини!» (Псалом 103.12, UBIO). Смерть Ісуса на хресті руйнує владу гріха над нашим життям. Колись ми були рабами нашого гріха, були в неволі та «проживали... за волею князя, що панує в повітрі» (Ефесянам 2.2, UBIO) і «бога цього віку» (2 Коринтян 4.4, UBIO). Через свою смерть на хресті Ісус вступив у смертельну боротьбу з демонічними силами й переміг їх раз і

64. N. T. Wright, *Evil and the Justice of God* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 2006), 9.

назавжди.⁶⁵ Він зламав силу смерті, пекла й могили. З перемогою Христа на хресті ми більше не в лапах гріха; ми перебуваємо в обіймах благодаті й можемо стати вільними (докладніше — у розділі 4 про благодать, що освячує).

Завдяки спокуті Ісуса ми примирилися з Богом. Нашу відчуженість було переможено. Відстань між нами скоротилася. Прірву подолано. Ісус є наш мир, Він зруйнував усі стіни (Ефесянам 2.14). Завіса храму роздерлася надвоє (Матвія 27.51). Нашу провину, сором і страх перед покаранням було усунено. Нашу дружбу з Богом було відновлено. «А тепер у Христі Ісусі ви, що колись далекі були, стали близькі Христовою кров'ю.» (Ефесянам 2.13, UBIO). Це і є благодать, що спасає. Уявляєте, як сильно вас любить Бог? Отець через Сина взяв наш гріх і провину у Своє серце. Хоча наші гріхи були численними та важкими і не останнім серед них є ідолопоклонство, коли ми в серцях своїх вклонялись іншим богам, наш триєдиний Бог спокутує нас, робить нас новим творінням і приймає до Своєї сім'ї. Саме тому прощення не варто сприймати легковажно! Кожному, хто скаже: «Звичайно, Бог простить мене — це ж Божа робота», ніколи не збагнути глибини болю, пов'язаного зі стражданням за гріх іншої людини, яка вразила ваше серце. Хрест був у серці Бога довіку. Бог Отець у своєму єдинородному Сині Ісусі Христі через Святого Духа відкрив нам дорогу спасіння. Ісус цілком здійснив намір Отця. Він добровільно віддав Своє життя за нас. Безгрішний за грішних.

65. Віра в те, що на хресті Ісус здобув перемогу над силами зла, посилається на теорію спокути Христа-переможця (Christus-victor, лат.). Н. Т. Райт коментує: «Я схильний вважати тему Christus victor, перемогу Ісуса Христа над усіма силами зла і темряви, як центральну тему в теології спокути, навколо якої всі інші різноманітні значення хреста отримують свою особливу нішу». Wright, *Evil and the Justice of God*, 114. Але протилежно тому, Флемінг Рутледж наводить вагомі аргументи на користь того, що всі біблійні теми спокути працюють разом, щоб утворити прекрасне ціле для розуміння глибини та таємниці хреста. «Найсправжніший спосіб сприйняти Євангеліє про розп'ятого Христа — це розвивати глибоке усвідомлення того, як біблійні мотиви взаємодіють один з одним і доповнюють один одного. Жодне зображення не може відповідати цілому; усі є частиною великої драми спасіння». Rutledge, *The Crucifixion: Understanding the Death of Jesus Christ* (Grand Rapids: Eerdmans, 2015), 6–7.

Невинний за винних. Непорочний Агнець Божий прийшов, щоб жити життям, яким мали жити ми і померти смертю, на яку ми заслуговували.

Життя, смерть і воскресіння Ісуса роблять усе новим. Немає нічого важливішого за цю правду. В цьому полягає суть історії людства та основа нашої віри. Без Ісуса немає ані прощення гріхів, ані вічного життя, ані стосунків із добрим, святим і люблячим Богом. Ви можете вічно карати себе, шкодуючи за свої гріхи. Ви можете зламати свій дух, намагаючись примиритися з Богом, але єдиний спосіб відчувати повне спокутування та постійний мир полягає в усвідомленні, що ваша єдина надія — Ісус.

Ми отримуємо дар спасаючої благодаті через свою віру в Бога. Ми віддаємо себе милості Божій і покладаємо свою віру лише на Христа. Ми віримо в Його перемогу, здобуту на хресті; ми віримо, що провину нашого гріха скасовано; ми віримо, що смертельну хватку гріха розірвано; нашу совість очищено; ми отримуємо спокуту лише з Богом.

Щодо спокути є два погляди. З одного боку, хтось скаже: «Якщо Бог є любов, навіщо нам спокута?» З іншого боку, можуть сказати: «Бог спокутував наші гріхи — яка чудова любов!»

Як діє благодать, що спасає

Павло каже, що християнин — це людина, яка пережила дивовижні зміни. Послання до Ефесян 2.1–10 змальовує драматичне перетворення — від рабства гріха до свободи в Христі, а це відбувається, коли людина повірить у Христа й отже здобуває спасіння. Це людина, яка пройшла шлях від смерті до життя, від рабства до свободи, від осуду до прийняття, від відчуження до усиновлення. А у віршах із 8 до 10 Павло розповідає нам, як ми потрапляємо звідти сюди — як ми насправді стаємо християнами. Це органічний процес, що складається з трьох частин: ми спасені благодаттю, яка веде до віри, що породжує добрі справи. Ось таким є рівняння, і послідовність тут є вкрай важливою. Якщо послідовність буде неправильною, тоді ми розуміємо все неправильно.

Ми спасені благодаттю. Ми докладно розглянули значення благодаті в розділі 1. Важливо нагадати, що благодать завжди є початком. Благодать завжди на першому місці. Благодать пробуджує нас, змінює і налагоджує правильні стосунки з Богом і одне з одним. Багато людей вважають себе християнами через те, що вони зробили; вони гадають, що все, що їм потрібно робити, це бути хорошою людиною, слідувати вченню Біблії і Бог благословить їх. Втім, це не благодать — це моралізаторство. Немає доброї новини в покладанні надії на власні вчинки. Нам не здобути спасіння своїми діями. Лише Бог здійснює його. Наше пробудження, наше життя — це все здійснює Бог. Нас спасає не те, що ми робимо для Бога; нас спасає те, що Бог робить для нас. Це є дар цілком і повністю.

Я чув розповідь про студентку семінарії, яка готувалася до заключного іспиту. Коли вона увійшла до класу, всі зубрили матеріал предмета в останні хвилини. Професор зайшов до аудиторії і оголосив, що перед іспитом буде короткий огляд матеріалу. Значна частина огляду була безпосередньо з підручників, але було й багато додаткового матеріалу, до якого ніхто не готувався. Це стало неприємним сюрпризом для студентів. Коли хтось запитав професора про додатковий матеріал, той пояснив, що все це було в їхніх навчальних посібниках і що вони мали б усе це знати. Важко було сперечатися з такою логікою.

Кінець кінцем, настав час складати іспит. Професор сказав: «Не читайте сторінку з питаннями іспиту, доки кожен не отримає своє завдання. Я скажу вам, коли розпочати». Коли ж, врешті, кожен з студентів відкрив своє завдання, на превеликий подив, усі відповіді на питання іспита були вже заповнені. Навіть їхні імена були написані вгорі червоним чорнилом. Унизу останньої сторінки було написано: «Іспит закінчено. Усі відповіді правильні. Ви отримаєте оцінку «Відмінно». Ви склали іспит успішно, тому що творець іспиту склав його за вас. Адже робота, яку ви виконали під час підготовки, не допомогла вам здобути оцінку «Відмінно». Тож, ви щойно відчували на собі благодать».

Тім Келлер розповідає історію розмови зі старшою жінкою, яка час від часу відвідувала його церкву. Вона була педантичною та правильною — дехто навіть сказав би, що — порядною та моральною. Вона не сприймала найменшої недоречності чи необережності, втім, у ній не було переконання, що людину треба від чогось спасати, якщо вона хороша. Під час розмови Келлера з нею вона сказала з недовірою: «Тож, дозвольте мені уточнити. Ви хочете сказати, що якби я проводила дійсно добре й гідне життя і навіть відвідувала церкву, втім ніколи не прийняла Христа як свого Спасителя, я була би не кращою, ніж той, хто вчинив убивство? Я вас правильно розумію?» Келлер відповів: «По суті, так». Вона сказала: «Це найдурніша релігія, про яку я коли-небудь чула!» На що Келлер відповів: «Ну, можливо, ви думаєте, що це найдурніша релігія, про яку ви коли-небудь чули, але для того вбивці, який кається, це найкраще, що він коли-небудь чув. Той колишній вбивця не може повірити, що є релігія, яка дає надію для таких, як він».

Ця історія є досить екстремальною, однак вона вказує на дещо важливе. Та педантична, правильна й моральна жінка, яка абсолютно впевнена, що вона краще більшості людей, а до того ж вважає, що суть євангелії є образливою або навіть дурною, сама перебуває в полоні «плоті».⁶⁶ Вона намагається бути порядною і чесною, але намагається стати такою назалежно від того, довіряє вона Христу своє спасіння, чи ні. А це є неминучою пасткою самовдоволення. Усвідомлюючи таку величезну небезпеку, Дітріх Бонхеффер майстерно описує ставлення християнина, охопленого благодаттю: «Християни — це люди, які шукають свого спасіння, свого визволення, свого виправдання вже не в собі, а лише в Ісусі Христі. Вони знають, що Боже Слово в Ісусі Христі проголошує їх винними, навіть якщо вони не відчують ніякої власної провини, і що Боже Слово в Ісусі Христі проголошує їх

66. Докладніше пояснення значення слова «плоть» див. в розділі 4 «Благодать, що освячує нас».

вільними та праведними, навіть коли вони аж ніяк не відчують власної праведності».⁶⁷

Ми не збагнемо добру новину, поки не збагнемо, що прийняття нас Богом не ґрунтується на тому, що ми зробили або колись ще зробимо. Те що Бог послав Ісуса в цей світ померти за гріхи світу та воскреснути заради нашого спасіння, ґрунтується виключно на сутності та характері Бога.

Ми спасені благодаттю. Тоді, каже Павло, благодать веде до віри. А що таке віра? Віра, по суті, є усвідомленням Того і відгуком Тому, Хто нас пробудив.⁶⁸ Ось, що важливо зрозуміти: віра, яка нас спасає — це віра в Христа. Християнська віра — це не загальна віра в якісь принципи. Це віра в те, що на планеті Земля дійсно народилася дитина — Той, Хто був Богом у плоті, дійсно помер на хресті й насправді воскрес із мертвих. Павло був непохитний у цьому питанні: «Коли ж бо Христос не воскрес, то проповідь наша даремна, даремна також віра ваша! Коли ж бо Христос не воскрес, тоді віра ваша даремна, ви у своїх ще гріхах» (1 Коринтян 15.14, 17, UBIO). Якщо Ісус насправді не помер за наші гріхи й насправді не воскрес із мертвих, наша віра — це ні що інше, як видавання бажаного за дійсне або моралістичний, терапевтичний деїзм.⁶⁹ Віра в щось загальне є безглуздою.

Якби Павло був живий сьогодні, він міг би сказати це так: якщо Ісус не той, за Кого Себе видавав, якщо Він не Син Божий, що став людиною, якби Він насправді не помер на хресті заради нашого спасіння, якщо Він фізично не воскрес із мертвих, якщо Він дійсно не вознісся на небо й не сів праворуч Бога Отця, тоді годі грати в церкву. Жоден із принципів не має сенсу сам собою. Віра

67. Dietrich Bonhoeffer, *Life Together* (New York: HarperCollins Publishers, 1954), 21–22.

68. Цим визначенням я зобов'язаний проповіді Тіма Келлера, але не можу згадати, яка це була проповідь.

69. «Моралістичний терапевтичний деїзм» — це словосполучення, введене Крістіаном Смітом і Меліндою Лундквіст Дентон для опису американських підлітків на порозі XXI століття, і як результат - культурних меж того, що люди постмодерну думають про Бога. Smith and Denton, *Soul Searching: The Religious and Spiritual Lives of American Teenagers* (New York: Oxford University Press, 2005).

у віру? Віра в щось узагальнене? Ні. Бо віра в правду, віра в любов і віра в справедливість не змінять нас і не дадуть нам нового життя. А лиш віра в Ісуса. Адже нас не спасають наші справи, наша доброта чи наші принципи. Ми спасені через Христа й тільки через Христа. Віра в Нього — ось що справді має значення, тому що Він — наша єдина надія.

А вже потім віра породжує добрі діла. Добрі справи не рятують нас — у жодному разі. Однак, добрі діла походять із нашої віри. Неможливо стверджувати, що ми отримали Божу благодать і що маємо справжню біблійну віру, якщо спосіб нашого життя ніяк не змінився. Біблія має практичний підхід щодо цього. Нас спасає благодать, але якщо в нашому конкретному характері та наявній поведінці нічого не змінюється, то це не справжня віра. Оскільки благодать веде до віри, а віра веде до добрих справ. «Бо ми Його твориво, створені в Христі Ісусі на добрі діла, які Бог наперед приготував, щоб ми в них перебували.» (Ефесянам 2.10, UBIO).

Християни — це Боже творіння ручної роботи. Грецьке слово *Poietas* означає «те, як Він створив нас», або «витвір рук». Це слово є коренем сучасного слова «поема». Християни є унікальними Божими *поемами*, витворами мистецтва. Мистецтво є прекрасним, мистецтво є цінним, а до того ж мистецтво є вираженням внутрішньої сутності художника. То що мав на думці Павло, сказавши, що християни є витвором Божого мистецтва? У Христі ми представлені прекрасними, дорогоцінними та створеними, щоб бути вираженням нашого Творця, Божественного Митця.

Втім, ми є витвором мистецтва, який було зіпсовано та понівечено гріхом. Ви коли-небудь бачили зіпсований шедевр — зіпсований *magnum opus* майстра? Певним чином первісна краса шедевра робить його руйнування набагато трагічнішим. Якщо дитина бере олівець і малює по кухонних шафах, це виглядає погано. Однак набагато гірше, якщо вандал намалює графіті на картині «Мона Ліза» Леонардо да Вінчі. Велич і рідкість того, що було спотворено, визначає рівень трагедії та рівень жаху в нашій реакції.

Кілька років тому я мав нагоду відвідати Рим. Мені дуже хотілося побачити скульптуру *Pietà* в Базиліці Святого Петра.

Знаючи, що вона була висічена Мікеланджело з цільної брили мармуру (як відомо, це єдиний витвір, який Мікеланджело особисто підписав), я хотів роздивитися її якомога краще. Яким же було моє розчарування, коли виявилось, що вона була на відстані від глядачів, за мотузками та ще й відокремленою куленепробивним склом. Чому ці запобіжні заходи? Тому що в 1972 році, у неділю П'ятидесятниці, психічно хворий геолог, який видавався за Ісуса, почав гатити скульптуру молотком. Люди, що стояли поруч, розхопили шматки мармуру, які відлетіли. Деякі було повернуто, але деякі — ні, у тому числі ніс Марії, який пізніше було реконструйовано із частини мармуру, вирізаної з її спини. Італійці, як і решта світу мистецтва, були спустошені. Чи можливо було відновити первісну красу цієї скульптури? Вони шукали в усьому світі майстрів, які спеціалізуються на реставрації. Знадобилося чимало часу, навичок, знань, роботи та величезних зусиль, щоб завершити відновлення скульптури.⁷⁰ Мало хто міг розпізнати, що її колись було пошкоджено.

Саме це Бог робить для кожного, кого спасає благодаттю. Ми Його шедевр, Його улюблений *magnum opus*, і Бог не дозволяє тій шкоді, яку заподіяно гріхом, мати останнє слово. Щоб довести нашу цінність, Бог не тільки перетворює нас за образом Ісуса Христа, а й доручає нам роботу в Його світі. Ми звершуємо цю роботу, тому що Бог переробив нас. Коли ми глибоко це усвідомлюємо, коли ми дійсно це розуміємо, ми вже не скажемо, що спасіння дають нам наші добрі діла. Моралізм уже ніколи не буде кращим, на що ми здатні. Наші добрі діла є побічним

70. Стаття в газеті New York Times розповідає про групу журналістів, яким дозволили піднятися на ристування й уважно оглянути відреставровану скульптуру перед тим, як її побачать відвідувачі. «Реконструкція пошкодженої вуалі, області очей, носа, руки та кисті виглядала бездоганно, за винятком крихітних ліній, які було видно лише при уважному огляді. Не було помітної різниці в кольорі відремонтованих частин та навколишньої мармурової поверхні скульптури. «Ми працювали як дантисти, — сказав Деоклесіо Редіг де Кампос». Paul Hoffman, "Restored Pieta Show; Condition Near Perfect" New York Times, January 5, 1973, <https://www.nytimes.com/1973/01/05/archives/restored-pieta-shown-condition-near-perfect-marks-on-marys-cheek.htm>.

продуктом того, що Бог звершив у нас. Вони відображають Божу славу, а не нашу власну.

Мені подобається, як Юджин Петерсон переповідає вчення Павла про благодать:

«Тепер Бог працює в нас там, де Він хоче, щоб у цьому та в майбутньому світі постійно зрошувати нас благодаттю і добротою в Христі Ісусі. Спасіння — це цілковито Його задум і цілковито Його робота. Нам лише треба довіритися Йому такою мірою, щоб дозволити Йому це робити. Це є Божий дар від початку до кінця. Ми не граємо головної ролі. Якби це так, то, напевно, ми хвалилися б усюди, що самі всього досягли! Ні, ми не творимо себе, ані спасаємо себе. Саме Бог і творить, і спасає. Він творить кожного з нас через Ісуса Христа, щоб ми приєдналися до Нього в справі, яку Він звершує, у тій добрій справі, яку Він підготував для нас, у справі, яку нам і треба звершувати.»⁷¹

Бог у Христі спасає нас від осудження, суду та пекла.

Бог у Христі спокутує нас і ми цілком примирилися.

Бог у Христі виправдовує нас, виправляючи те, що було неправильно.

Бог у Христі перетворює нас і ми народжуємося згори.

Бог у Христі приймає нас у свою сім'ю.

Ми спасенні не тому, що покладаємо свою віру на якесь вчення. Нас не спасає наша правильна віра. Ми врятовані, адже щось ззовні, або, точніше, Хтось, проникнув у нас. Ми є цілковито перетвореними, причому настільки, що автори Євангелій, аби змалювати це якнайкраще, порівнюють це з народженням заново. В Старому Заповіті це уподібнено до вихвачення когось з ями. Ми були в рабстві, а тепер ми вільні. Ми більше не раби страху. Ми стаємо дітям Божим. Раніше ми були поза сім'єю Бога, а тепер ми повнокровні члени сім'ї Бога. Ми виправдані перед Отцем, а це означає, що все правильно стає на свої місця.

Ніколи не забуваймо, що спасіння приходить ззовні, а не зсередини нас самих. Ми спасенні не тому, що ми добрі; ми

71. Peterson, Eugene. The Message, Ephesians 2.7–10.

спасенні, бо Бог добрий. Ось що таке спасіння. Бог робить для нас те, чого ми не могли б зробити самотужки. Це і є благодать, яка спасає.

А далі поговоримо про те, яким шедевром може стати повністю оновлене життя у Христі завдяки дару благодаті, що освячує.

ЖИТТЯ

*Через благодать, що нас освячує, Святий Дух дає
нам силу жити життям, яке суцільно присвячене
Богові.*

*Завдяки благодаті, що нас підтримує, Святий
Дух співпрацює з нами, щоб уможливити життя
присвячене служінню Богові з вірністю та в
дисципліні.*

*Через благодать, якої достатньо, Божя сила стає
досконалою в нашій слабкості .*

БЛАГОДАТЬ, ЯКА НАС ОСВЯЧУЄ

Сам Бог миру нехай освятить вас цілком досконало, а непорушений дух ваш, і душа, і тіло нехай непорочно збережені будуть на прихід Господа нашого Ісуса Христа! Вірний Той, Хто вас кличе, Він і вчинить оте! — 1 До Солунян 5.23–24 UBIO

Згідно до Джона Веслі, чотирма найважливішими вченнями Святого Письма є вчення про первородний гріх, про виправдання вірою, про нове народження та про внутрішню і зовнішню святість.

Виправдання було головною темою протестантської Реформації, яка передувала Веслі майже на двісті років. Реформатори, включно Мартіна Лютера, проголошували, що ми виправдані перед Богом винятково вірою.⁷² Веслі рішуче стверджував необхідність виправдання, втім, він додав до свого переліку найважливіших біблійних доктрин нове народження і цим він передав головну думку, що хрест і воскресіння долають провину за наші гріхи, а також вирішують основну проблему, яка

72. Виправдання є виправленням стосунків з Богом, через Божу благодать, завдяки якій наші гріхи прощено, а нашу провину знімає спокутна жертва Ісусової смерті на хресті. Див.розд. 3 «Благодать, яка нас спасає».

змушує нас грішити. Отже, для Веслі нове народження є початком святого життя, або того, що ми називаємо «освяченням».

У попередньому розділі ми обговорювали природу гріха та його згубний вплив на наш світ і наше життя, але яке походження гріха? Що є джерелом гріха в наших серцях?

Біблія каже, що гріх походить від нашої вродженої природи. «Ми всі колись жили в бажаннях нашої *плоті*, виконуючи волю *плоті* й думок, та були *від природи* дітьми гніву, як і інші.» (Ефесянам 2.3, НПУ, курсив додано). Цей вірш звертає увагу на два ключові вирази, які багато хто неправильно тлумачить, тож їх важливо розглянути докладно для кращого розуміння.

За природою

У своїх посланнях Нового Завіту Павло чітко вчить, що люди народжуються з непокірною та грішною природою (Римлянам 7.18, 35; Ефесянам 2.1–3; Колоссянам 3.5). Щоб грішити, нам не треба цього навчатися. Нас не треба вчити грішити. В університеті немає предмету «Гріх для чайників». Це приходить природнім чином, і ми добре вміємо грішити. Зараз такий погляд не є популярним, втім, він таким ніколи й не був.

Пелагій, народжений у четвертому столітті, був ірландським ченцем, який згодом став римським громадянином. Він навчав, що люди не мають грішної природи, але діти вчаться бути грішними на поганому прикладі, який їм подають у дитинстві. Пелагій стверджував, що ми народжуємося з нейтральною природою і що діти стають хорошими чи поганими значною мірою завдяки тому, який зразок вони наслідують. Тож, згідно до Пелагієвого вчення, гріхи є навмисними вольовими вчинками, і якщо докласти якнайбільше зусиль, ми можемо провадити добре життя, у якому не буде гріха.

Пелагій жив за часів іншого видатного теолога, Августина Іпонійського, якого вважають одним із найвпливовіших християнських мислителів в історії Західної церкви. Коли Августин був єпископом у Північній Африці, він багато писав про існування первородного гріха, який було успадковано від наших перших духовних батьків, і про його згубні наслідки.

Августин наводив рішучі аргументи проти точки зору Пелагія, вважаючи що вона суперечить як Святому Письму, так і здоровому глузду, і він зіграв важливу роль у вигнанні Пелагія із церкви за звинуваченням у ересі. Однак, незважаючи на те, що церква затаврувала це еретичне вчення ще в четвертому столітті, пелагіанство й досі живе та має свій вплив на церкву.

Якось під час поїздки до Нью-Йорка ми з дружиною відвідали бродвейське шоу Wicked, яке розповідає історію Ельфаби, Лихої Відьми Заходу (персонажа із «Чарівника країни Оз»), і про її дружбу з Гліндою, Доброю Чарівницею Півночі. Ця історія оповідає про те, як кожна з них намагається знайти свою ідентичність, але врешті-решт Ельфаба вирішує бути злою, а Глінда вибирає бути доброю, а усе це через обставини їхнього життя. З Ельфабою трапляються погані речі і тому вона стає лихою. У Глінди все йде добре, тому вона стає доброю. Це було лише мюзиклом, вигадкою, але безліч сучасних людей схильні саме так думати про гріх.

Ісус, однак, не погоджується із цим: «Що ж виходить з уст, те походить із серця, і воно опоганює людину. Бо із серця виходять лихі думки, душогубства, перелюби, розпуста, крадіж, неправдиві засвідчення, богозневаги.» (Матвія 15.18–19, UBIO) Серце є джерелом, що опоганює; гріх походить із серця.

Уявіть маленьку дитину, яка ледве доросла, щоб ходити. Чому вони так поведуться? Чому вони є егоїстами? Чому вони влаштовують істерики, коли не домагаються свого? Дитина є грішником не через виховання. Ці діти не прожили достатньо довго, щоб у такій мірі наслідувати чийсь приклад. Дитина є грішником, тому що гріх походить від серця, він вроджений. Їх не потрібно вчити бути егоїстами — вони роблять це природно. Гріх, який ми бачимо, є вираженням того, що вже є всередині людини. Давид зізнався в цьому так: «я в беззаконні народжений, і в гріху зачала мене мати моя» (Псалом 51.5, UBIO). Це емпіричний факт первородного гріха.

Як це виглядає з богословської точки зору? Кожну людину створено за образом Божим, а Бог є святий і добрий. На початку Творіння, людство віддзеркалювало божественну природу, але джерелом святості й добра були не ми самі — це був вічний,

триєдиний Бог. Як пояснюють Вільям Грейтхаус та Рей Даннінг: «Тільки Бог є святим по суті. Ми є святими лише тоді, коли справді належимо до Бога і сповнені Його освячуючим Духом». Отже, після появи гріха через гріхопадіння та його подальших наслідків наша сутність, як образа Божого залишається недоторканою, тоді як моральний образ Бога в нас є зруйнованим.⁷³ І далі Грейтхаус та Даннінг пишуть: «За своєю суттю людина є доброю, вона створена для Бога. Екзистенційно людина є грішною, бунтівною, відчуженою від життя Бога й тому розбещеною».⁷⁴ За своєю суттю є доброю, а екзистенційно є непокірною. У цьому й полягає первородний гріх.

Ми маємо ту природу, з якою народилися. Це не якась «річ», що потрібно видалити, як хворий жовчний міхур. Це наша схильність до гордості та егоцентризму. Це наша вроджена схильність до насильства, его, самодостатності та самозбереження. Це нарцисизм найвищого рівня і в його найочевиднішій формі, а це означає, що гріх у наших серцях — це не просто якісь необережні дії, що ми вчиняємо в найгірші моменти; це є нехтуванням першою заповіддю (Вихід 20.2) і нездатність поклонятися лише Богові. Н. Т. Райт нагадує нам, наскільки глибоко ми насправді занурені в це:

«діагноз людського становища полягає не просто в тому, що люди порушили Божий моральний закон, ображаючи та зневажаючи Творця, Чий образ

73. *Imago Dei* — латиною означає «образ Божий». Хоча моральний образ Бога в людстві був пошкоджений внаслідок гріхопадіння, сутнісна природа Бога зберігає цінність кожної людини, створеної за образом Божим. Дайан Леклерк зазначає, що богословина Церкви Назарянина Мілдред Бенґс Вінкооп, лишаючись вірною до вчення Джона Веслі, «визначає образ Бога в людстві як здатність любити в рамках стосунків з Богом, іншими людьми, собою та землею». LeClerc, *Discovering Christian Holiness: The Heart of Wesleyan-Holiness Theology* (Kansas City: MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 2010), 312. Also, see the final section of this chapter, “Defining Entire Sanctification.”

74. Greathouse and Dunning, *An Introduction to Wesleyan Theology* (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 1982), 52. Далі вони докладно описують історичне значення первородного гріха (Римлянам 5.12–21) та екзистенційне значення первородного гріха (Римлянам 7.14–25), 53–54. Точка зору Джона Веслі на первородний гріх відрізняється від кальвіністської доктрини про повну порочність.

вони носять, хоча це теж правда. Таке порушення закону є симптомом набагато серйознішого захворювання. Моральність важлива, але це ще не все. Покликані до відповідальності та влади у творінні та над ним, люди перевернули своє покликання з ніг на голову, віддаючи поклоніння та вірність силам і владам у середині самого творіння. Це зветься — ідолопоклонство. А результат — рабство і, з рештою, смерть.»⁷⁵

Річ не лише у тім, що ми маємо підмочену репутацію. Ми маємо гріховну природу. Лише Божа благодать може дати нам визволення та зцілення від гріховного стану та вчинків гріха — як первородного так і дійсних. А для цього нам необхідне як виправдання, так і освячення. Ми мусимо знову сформуватися як особистості, і нам необхідне докорінне оновлення наших сердець. Ось чому Веслі рівно наголошував і на внутрішній і на зовнішній святості. Нам необхідне прощення наших гріхів, ми маємо ожити в Христі, а наші серця мусять бути очищені вірою. Це дасть змогу повністю відновити образ Божий, якого було втрачено.

Діла плоті

Як зазначалося раніше, у писаннях Нового Завіту, особливо в тих, автором яких вважають апостола Павла, трагічні наслідки первородного гріха часто називають «ділами плоті». Слово «плоть» походить від одного грецького слова *sarx*.⁷⁶ Поняття «плоть» (не треба плутати з тілом) використовується в духовному сенсі для позначення егоцентричної схильності, яка прагне задоволень, надмірно любить своє «Я», яка живе для себе,

75. N. T. Wright, *The Day the Revolution Began: Reconsidering the Meaning of Jesus's Crucifixion* (New York: HarperCollins Publishers, 2016), 76–77.

76. Теорія двох сутностей християнського життя була широко популярною диспенсатійною точкою зору кінця дев'ятнадцятого та початку двадцятого століть, яка мала далекосяжний вплив серед багатьох євангелістів, у тому числі ряду відомих євангельських проповідників і вчителів. Цей вплив змусив комітет із найдавнішого (1973) перекладу на англійську NIV перекласти «плоть» (*sarx*) як «гріховна природа». Даннінг зазначає, що згодом Грейтхаус припустив, що «фактично неможливо використовувати [цю версію перекладу] як основу для точного тлумачення грецького оригіналу». Комітет з перекладу NIV у 2011 році переглянув свій переклад на «плоть». Dunning, *Pursuing the Divine Image: An Exegetically Based Theology of Holiness* (Marrickville, New South Wales: Southwood Press, 2016), Kindle Location 786.

замість того, щоб цілковито підкоритися Божим задуму та волі.⁷⁷ Мартін Лютер — й Августин до нього — образно описали це як стан «занурення в себе» (*incurvatus in se*). Замисліться глибоко про картину, у якій Лютер змальовує таке повне зосередження на собі: «Наша природа, через розбещеність першим гріхом, [будучи] настільки глибоко викривленою на себе саму, що вона не лише перекручує під себе найкращі дари Бога, але й використовує їх; (як це проявляється в праведниках-по-ділах і лицемірах), а точніше, використовує навіть самого Бога, щоб набути ці дари, але водночас вона не усвідомлює, що в такий спосіб вона злочестиво, спотворено та злісно шукає всього, навіть Бога, лише заради самої себе».⁷⁸

Коли Павло каже: «бажання робити добро є, але виконувати його не можу» (До Римлян 7.18, НПУ), він має на увазі безсилля його плоті любити і слухатися Бога всім своїм серцем. Він, як і ми, поневолені цим «Я», що хоче того, чого хочемо ми. У своєму посланні до галатів Павло далі розширює тезу, що плоть воює проти Духа: «Бо плоть хоче протилежного Духу, а Дух — протилежного плоті; вони один одному противляться, так що ви не те робите, що хотіли б.» (Галатам 5.17, НУП). Далі він наводить яскраві приклади, демонструючи діла плоті та вчинки і ставлення, що продиктовані плоттю, на відміну від плодів Духа (вв. 19–23). Потім, немов бажаючи довести це до кінця, Павло завдає завершального удару: «Бо плотські думки — це смерть, а духовні думки — це життя і мир.» (Римлян 8:6, НУП). Іншими словами: або ми вб'ємо злочини плоті, або вони вб'ють нас. Таким є невблаганне тяжіння плоті.

Упродовж багатьох років біблійну ідею плоті загалом неправильно розуміли. На жаль, дехто вважають, що плоть і дух це відповідно - тіло й душа, а «плоть» стосується власне нашого тіла.⁷⁹ У результаті багато-хто почав вважати, що оскільки плоть

77. Грейтхаус і Даннінг визначають плоть як «"Я", що живе для себе». Greathouse and Dunning, *An Introduction to Wesleyan Theology*, 53

78. Martin Luther, *Lectures on Romans*, WA 56.304.

79. «Плоть» і «тіло» — це два різних слова в Новому Завіті: *sarx* і *soma*.

є джерелом зла і гріха, тоді нашим фізичним тілам внутрішньо валастиво бути поганими. Тож, відповідно до такої точки зору, ми маємо применшувати значення фізичних аспектів нашого життя, скоряти своє тіло та не дозволяти собі жодного фізичного задоволення чи насолоди.⁸⁰ Хоча такий підхід може здатися надто крайнім, він певною мірою проявляється щоразу, коли створюється ієрархія гріхів, таких, як тілесні гріхи та гріхи духу, і коли ми наполягаємо на ідеї, що один гріх є безперечно гіршим за інший (наприклад, сексуальна розбещеність вважається гіршою за плітки чи озлобленість; пияцтво вважається гірше за гординю чи расизм). Отже, коли хтось чинить тілесний гріх — який також вважається «смертним» гріхом — це майже непростимо, а от щодо гріхів духу знаходять виправдання відмовкою, що «ніхто не досконалий». Коли гріх відокремлюють та упорядковують у такий спосіб, це, очевидно, є помилковим розумінням святості Писання, не кажучи вже про той факт, що Павло упорядковує весь гріх разом в одну категорію (наприклад, див. Галатів 5.16–21, де ідолопоклонство та сварки визначені як «діла плоті»).

Зрозуміло, людське тіло не є поганим. Зрештою, Бог створив людське тіло, а потім прийняв людське тіло в Ісусі. Коли Павло має на увазі фізичне тіло, він зазвичай вибирає грецьке слово *soma*, а не *sarx*, що лише в Посланні до римлян він робить тринадцять разів. Слово *soma* може означати або фізичне тіло людини, або всю людину, як у Посланні до Римлян 12.1: «віддайте свої тіла в жертву живу, святу, угодну Богу», що для нас є чітким заклик до освячення всієї особи цілком, включно з нашими фізичними тілами.

80. Значна частина ересі гностицизму базується на неправильному уявленні про те, що плоть являє собою тіло. Платонівська ідея абстрактної верховної душі змушує декого навіть сьогодні дивитися на тіло з презирством і наголошувати на смертності безтілесної вічної душі. Однак ця помилка суперечить біблійній доктрині тілесного воскресіння. Щоб боротися з цим поширеним непорозумінням, найдавніші християнські символи віри підкреслювали важливість тілесного воскресіння (наприклад, «Ми віримо у воскресіння тіла і життя вічне», Апостольський символ віри).

Отже, що таке плоть і навіщо потрібна благодать, яка освячує? Плоть — це прагнення всієї людини (тіла, розуму та духу) бути своїм власним богом, а не підпорядковуватися владі Ісуса. Саме гріховний аспект нашого «я» хоче жити власним життям незалежно від Бога — самому бути собі царем і спасителем, а не залежати від Ісуса. Доки не торкнеться нас благодать, що спасає, ми лишаємось під повним контролем плоті, а не Духа. Ми маємо гріховну природу—стан серця, що вважає, ніби ми самі можемо спасти себе, і який цілковито поглинутий та підкорений думками плоті. Однак у момент нашого виправдання (прощення гріха) і відродження (народження згори) нам дається дар Святого Духа.⁸¹ Послідовники Весліанського вчення святості називають це також «початковим освяченням», тому що прийнявши святе — Дух Ісуса— ми просто не можемо не розпочати свою подорож святого життя.⁸²

Саме в цей момент починається війна за владу. Хто буде володарем мого життя? До того, як ми стали християнами, ніякої війни не було, не було навіть випадкових сутичок. Плоть панувала над нами і віддано потурала нашому свавіллю та егоїстичним бажанням. Коли ж Дух приходить у наше життя, нам даються нові бажання, спонукання та розум Христа (Римлянам 12.2; 1 Коринтянам 2.16; Филип'янам 2.5). Ці дві сили, плоть і дух, протистоять і тепер борються за перевагу. Так, святість започатковано, але тепер вона має зростати та ставати зрілою.

Коли Павло писав до церкви в Коринті, він «не міг говорити [з ними] як із духовними [людьми]» (1 Коринтянам 3.1, НУП). Чи означає це, що вони не були християнами? Ні. Вони були

81. Хоча «відродження» по суті не є біблійним словом, теологи створили це слово для визначення нового життя, яке благодать дарує людині в результаті її нового народження у Христі. У дуже реальному сенсі людина повстає до нового життя, відбувається духовне воскресіння, і це несе реальні зміни у матеріальному та нематеріальному плані.

82. «Веслі насправді ніколи не використовував такий термін [початкове освячення], але цей вираз висловлює його віру в те, що момент спасіння розпочинає процес формування праведної людини». LeClerc, *Discovering Christian Holiness*, 318.

народженими згори християнами. Він навіть починає листа, називаючи їх «освяченими Христом Ісусом» і «покликаними святими» (1.2). Відбулося відродження, виправдання та спокута. Розпочалась їхня подорож благодаті. Втім, проблема полягала в тому, що боротьба за їхню плоть тривала. Їхня заздрість, суперництво, гординя і розбіжності між ними, як і раніше виявлялися повною мірою. Вони були християнами, але все ще «плотськими» (3.1), а для Павла це було рівнозначно до незрілої віри. Вони були християнами, але лишалися «немовлятами в Христі» (3.1). Їм необхідно було зростати. Іншими словами, вони досі мали в собі певний рівень опору й ще не повністю підкорили свою волю та розум Богові.⁸³

Знов–таки, Джон Веслі показує чудове розуміння контексту висловлювань Павла. Відповідаючи на питання, чи коринтяни втратили свою віру, Веслі наполягав: «Ні, він [Павло] прямо заявляє, що вони не втратили віру; бо тоді вони не були б «немовлятами в Христі». І він говорить про «плотських» та про «немовлят у Христі», як про одне й те саме; чітко показуючи, що кожен віруючий є (певною мірою) «плотським», доки лишається «немовлям у Христі»».⁸⁴ Для Веслі перебування «в плоті» являє собою незрілу віру, яка мусить виростати у подобу до Христа і Його самовідданості на хресті.⁸⁵ Це стосується кожного віруючого.

83. «Це слово, що з грецької перекладається як «розум», є одним із найважливіших антропологічних термінів, що використовує Павло. Воно має на увазі здатність особистості до розмірковування, коли людина використовує свою здібність до судження». Dunning, *Pursuing the Divine Image*, Kindle Location 814. Дана Богом здатність кожної людини мислити та використовувати інтелект для розуміння є одним з аспектів так званого чотирикутника Веслі, відомого як «Розум».

84. Wesley, Sermon 13: “On Sin in Believers,” in *The Complete Works of John Wesley: Vol. 1, Sermons 1–53* (Fort Collins, CO: Delmarva Publications, 2014), 3.2.

85. Даннінг зазначає, що «carnality [«плотскість», англ.] — це оманливе слово, яке вживається як іменник, тоді як Писання завжди використовує carnal [плотський] у прикметнику». Dunning, *Pursuing the Divine Image*, Kindle Location 2076. Це також відкидає ідею, що «плоть» є чимось чужорідним, ніби «ракова пухлина, яка метафорично живе всередині нас», яку необхідно видалити хірургічним шляхом. Там же, Kindle Location 801. Прихильники концепції про те що необхід-

Головне питання не про спасіння, а про панування. Освячені християни мають зростати дедалі більше, уподібнюючись до Ісуса. Йдеться не про те, що в них щось мусить померти — вони самі мають померти, певним чином у реальному, але й у переносному значенні, для всього того, що панувало в їхніх життях раніше.⁸⁶ Релігійного звання або титулу буде недостатньо; моральних норм буде недостатньо. Необхідно вмерти для своєї впевненості в плоті.

У приголомшливий момент вразливої відвертості Павло зізнався: «Хоч я можу мати надію і на плоть; якщо хтось інший думає, що може надіятися на плоть, то тим більше я: обрізаний на восьмий день, з роду Ізраїля, з племені Веніаміна, євреї від євреїв, щодо Закону — фарисей, щодо ревності — гонитель Церкви, щодо праведності за Законом — бездоганний.» (Филип'ян 3.4–6, НУП). Він мав усі релігійні звання, щоб вважатися праведним, втім його впевненість була б у плоті. І далі Павло пише: «Те, що для мене було надбанням, те ради Христа я визнав за втрату.» (3.7). Він дотримувався правил і підкорявся закону, але жив за плоттю, поки вірив і покладався на власну праведність, що мала б спасти його чи зробити його святим. Це були добрі речі, але вони займали центральне місце в його житті, тому він мав померти для них, щоби пізнати Христа. Ба більше, пізнаючи Христа ще глибше та краще, Павло залишив свої моральні зусилля, які далися йому так важко, аби здобути спасительну й освячуючу праведність Христа: «Та і взагалі все визнаю за втрату ради переваги пізнання Христа Ісуса, мого Господа, ради Якого я все втратив і все визнаю за сміття, щоб надбати Христа і знайтися в Ньому не зі своєю праведністю, яка від Закону, а з тією, яка через віру в Христа, з праведністю від Бога по вірі» (3.8–9).

но щось видалити, включаючи деяких проповідників святості дев'ятнадцятого століття, називають це викоріненням.

86. William H. Greathouse with George Lyons, *New Beacon Bible Commentary, Romans 1–8: A Commentary in the Wesleyan Tradition* (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 2008), 182.

Багато людей є моральними, навіть релігійними, але поблажливість, жорсткість, упередження, суворість і холодність духу є ознаками того, що плоть бере на озброєння релігію і використовує її, як стратегію, щоб не покладатися на Ісуса Христа щодо власної святості. Як жадібний бізнесмен, хто заради прибутку експлуатує тих, що потрапили в пастку злиднів, перебуває в рабстві плоті, так само і фарисей. В очах Бога вони однакові. Вони обидва додержуються тієї ж стратегії, щоби прокласти власний шлях у житті не покладаючись на Бога.

Ось неприємна правда: навіть християни можуть і далі жити, покладаючись на плоть. До того, як прийде благодать, яка спасе, плоть не воює з Духом, тому що ми є мертвими у своїх гріхах. Але навіть, коли Дух Божий оживає в нас, ми й тоді можемо жити як плотські. Ми можемо братися за щось добре але зводити це в ранг найвищої важливості. Ми й тоді можемо жити, покладаючись на власні сили та можливості, а не на Бога. Саме тому нам потрібна благодать, яка освячує. Нам потрібна Божа благодать, щоб розіп'яти плоть, яка хоче покладатися лише на себе саму, щоб умертвити плоть, яка хоче керувати нашим власним життям, щоб Дух Ісуса міг мати повну владу.⁸⁷

Відомий шотландський вчитель і автор текстів для щоденних молитв Освальд Чемберс ось так визначає суть смерті для себе заради того, щоб Христа пізнавати дедалі більше:

Я маю звернути свої емоційні та інтелектуальні погляди на моральний вирок, проти природи гріха, тобто проти будь-яких претензій щодо своїх прав на самого себе. ... Щойно я приходжу до прийняття такого рішення і вчиняю дії відповідно до нього, тоді все, що Христос здійснив для мене на хресті, здійснено і в мені. Добровільне посвячення себе Богу дає можливість для Духа Святого дарувати мені святість Ісуса Христа. ...

87. Освальд Чемберс ототожнює поняття смерті для себе зі смертю Ісуса та добровільним «співрозп'яттям». Таким же чином християнин може бути поєднаний з Ісусом у Його воскресінні та розділити «співвоскресіння» до нового життя. І тоді життя воскресіння Ісуса переживається у житті святості. Chambers, My Utmost for His Highest (Uhrichsville, OH: Barbour and Company, 1935), 73.

Моя індивідуальність зберігається, але моя основна мотивація до життя та сутність, яка керує мною, радикально змінюються.⁸⁸

Плоть не має керувати нашим життям. Адже нам запропоновано свободу для святого життя. Благодать, яка освячує нас, є і способом і ліками. Тож, яким, власне, чином у подорожі благодаті діє благодать, що освячує нас? Про це ми поговоримо в решті розділу.

Стати подібним до Ісуса.

Розповім вам історію про людину, яку назву Джорджем, втім, це не справжнє його ім'я. Джордж був членом моєї церкви й дуже нещасною людиною. Він завжди був чимось засмучений. Йому не подобалася ні музика, ні моя проповідь. Він казав, що я не проповідую святість так, як він це чув у дитинстві. Крім того, він не надто любив людей, зокрема, нових людей. Джордж писав мені листи на сім сторінок із найпотворнішими коментарями, які тільки можна собі уявити, не лише критикуючи кожен мій крок у моєму пастирстві, але і вважаючи, що він знає мої мотиви.

Деякий час він скаржився на те, що церква була зосереджена на собі й не допомагала людям навколо. Потім, коли церква почала наповнюватися новими людьми, йому це також не подобалося, тому що тепер, за його словами, ми вже не дбали про людей, які були в церкві роками і які заплатили чималу ціну за те, щоб церква стала стабільною. Він казав, що наша церква зростала лише тому, що ми крадемо овець з інших церков (що було неправдою). Суть полягала в тому, що Джордж не хотів, щоб щось змінювалося.

У мене, як пастора, Джордж забирав багато емоційних сил. Він неодноразово погрожував покинути церкву. Думаю, що в глибині душі він знав те, що ми всі знали, — що жодна інша церква його не терпітиме. Нарешті, одного дня я зателефонував йому і сказав: «Джордж, ти знаєш, що я тебе люблю, але припини писати мені листи хоч паперові, хоч електронні. Адже в листі, я не відчуваю, що в тебе на серці, а ти не відчуваєш, що в мене. Відтепер, якщо

88. Chambers, My Utmost for His Highest, 58.

в тебе є якісь занепокоєння чи скарги, тобі доведеться говорити це мені особисто».

Здавалося, що справи покращилися — принаймні на певний час. Він не надсилав мені більше листів, але й далі поширював негативну атмосферу в церкві. Дійшло до того, що Джордж був радше схожий на комара, ніж на злого пса — він більше дратував, аніж становив небезпеку.

Найсумніше для мене було те, що Джордж не змінювався. Він був вередливою людиною, і лишався таким, скільки хто пам'ятав. Це було не тільки в церкві. Він не був хорошим чоловіком для своєї дружини; його діти не хотіли бути поруч із ним; і в житті своєму він не мав радості. Найдивнішим було те, що він відвідував церкву всі свої шістдесят із гаком років. А найгіршим, мабуть, те, що нікого не дивувало те, що він не змінюється, і нікого це особливо не турбувало. Вони змирилися з цим. «Що ж, ось таким він і є, цей Джордж», — казали вони. Ніхто й не сподівався, що він стане більш схожим на Ісуса.

Роздумуючи про Джорджа, я дійшов висновку, що коли стосується здоров'я церкви, не варто питати: «Скільки людей відвідують служіння?» Краще запитати: «Що це за люди?»⁸⁹ чи, принаймні, мислити у такому напрямі. Коли хтось стає християнином, мета полягає не лише в тому, щоб навчитися наслідувати Христа, але й насправді жити життям, подібним до Христа. Це і є метою всього учнівства в подорожі благодаті.

Мета учнівства.

Коли Павло пише про дари служіння, він зазначає, що будуть апостоли, пророки, євангелісти, пастори та вчителі, але єдиною метою цих дарів є «спорядження святих на діло служіння, на збудування тіла Христового» (Ефесянам 4:12, НУП). З цих слів можна багато чого дізнатися стосовно учнівства, втім, давайте почнемо з поняття «тіло».

89. Bill Hull, *The Disciple-Making Pastor* (Old Tappan, NJ: Revell, 1988), 13.

Аналогія з тілом привертає особливу увагу, адже в цьому разі, коли б не згадувалося духовне зростання, логічно припустити, що йдеться про щось живе. Усе живе росте. Мертве залишається статичним або розкладається. Ростуть лише живі істоти. Неживе не росте. Меблі не ростуть. Камінь не росте. Лише організми ростуть.

Організм може бути (1) живою істотою, такою, як рослина, тварина чи людина, або (2) функціонуючою системою взаємозалежних частин, які складають живу істоту чи річ. Рослини — це організми. Рослини не можуть рости без сонячного світла, води та поживних речовин. Їм потрібна екосистема, щоби підтримувати їхнє зростання, інакше вони загинуть. Наші людські тіла також є організмами. Анатомія людини — це система функціонуючих взаємозалежних частин — операційна система, призначена для спільної роботи: «тіло одне, але має багато членів» (1 Коринтян 12.12, НУП). Коли одна з частин нашого тіла не працює належним чином, незалежно від того, якою незначною вона здавалася б, це здатне вивести з ладу всю систему та спричинити хворобу.

Коли Павло пише, що ми є тілом Христа, він наголошує, що церква також є організмом, який складається з енергійних, живих людей, а вони є взаємозалежними складовими, вони працюють разом адже їхні життєва сила та здоров'я залежать одна від одної в силі Святого Духу: «Бо й тіло складається не з одного члена, а з багатьох» (1 Коринтянам 12:14, НУП). Коли частини тіла не працюють разом цілісно, воно стає хворим і слабким. І навпаки, коли частини тіла взаємозалежні та разом зростають, сприяючи одне одному, результатом стає життєдайна сила та здоров'я, тоді починає утворюватися форма та досягається мета (*telos*). Ми розбудовуємо тіло, «доки ми всі не досягнемо єдності віри й пізнання Сина Божого, ставши зрілими за мірою повноти Христа» (Ефесянам 4:13, НПУ, курсив додано). Метою християнської зрілості є зростання до повноти Христа, тобто бути подобою Христа. Іншої мети немає. Отже, це зростання і для церкви. Коли наші поодинокі члени збираються разом, це має виглядати як тіло Христа. Окрім того, про всяк випадок, якщо ми не зрозуміли це з

першого разу, Павло повторює, щоб ми «у всьому зростали в Того, Хто є Головою, — Христа» зростали так, як цьому й належить бути (4.15).

Метою будь-якого духовного зростання, індивідуального та колективного, особистого та спільного, є ставати дедалі більше подібним до Ісуса. Акт або процес уподібнення до Ісуса — це освячення, а воно стає можливим завдяки благодаті, яка освячує.

Святість не є предметом вибору

У грецькій мові освячення пов'язане зі словом «святий» (hagios). Весліанська теологія святості стверджує, що добра новина Євангелія полягає не тільки в тому, що одного дня, коли помremo, ми будемо з Богом, але також у тому, що життя з подостатком у Божому царстві пропонується нам вже зараз, саме там, де ми є. Божий задум полягає в тому, що Його образ, який в нас було спотворено гріхопадінням, має бути відновлений у всій своїй красі та славі, щоб ми перетворилися на Його шедевр, віддзеркалюючи Хриstopодібність у тому, що ми думаємо, говоримо та робимо. Це й називається освяченням, і саме цим ми стаємо. Адже для зростаючого християнина просто немає іншого вибору щодо цього.

Коли хтось купує нове авто, продавець обговорює стандартне обладнання та додаткові аксесуари. Кожне авто буде оснащено кермом, пасками безпеки, дзеркалами, двигуном тощо. Це — стандартне обладнання, воно є в кожній автівці. Однак якщо комусь потрібні автоматичні вікна, спеціальні колеса та супутникова стереосистема, вони мають запитати про ціну на ці додаткові аксесуари, тому що не в кожному автомобілі вони є. Освячення не є «додатковим» атрибутом для учня Ісуса. Це є стандартним обладнанням для кожної моделі. Тому уподібнення до Ісуса є очікуваним, адже зростання не є предметом вибору. Ми постійно зростаємо у якійсь сфері— завжди в процесі духовного становлення.

Знову ж таки, Павло стверджує це в Посланні до Римлян, коли каже: «Не підлаштовуйтеся під цей світ, але перемініютеся, оновлюючи ваш розум, щоб ви могли пізнати, що воля Божа добра,

приємна й досконала». (Римлян 12.2, НПУ). Або підлаштовуватися або перемінюватися — у нас є лише такі два вибори. Якщо нас не перемінює (змінює зсередини) оновлюча сила Бога, тоді нас підлаштовують (формують) поширені в цьому світі сили, що протистоять Богові. Питання не в тому, чи збираєтеся ви духовно сформуватися; питання в тому, що саме вас сформує? Якщо Бог не формує нас, тоді є духовний ворог—супротивник, лукавий, який завжди готовий формувати наше життя.

Простіше кажучи, світ поза Богом нівечить і спотворює людей. Бог же реформує і перетворює. Ось чому освячення — уподібнення до Ісуса є таким важливим. Ці кілька слів зі Святого Письма, мабуть, найкраще підсумовують Божу волю щодо людського життя: «Бо це воля Божа, освячення ваше» (1 Солунян 4.3, UBIO); і «Прагніть миру з усіма і святості, без якої ніхто не побачить Господа» (Євреїв 12.14, НУП). Заповідь прагнути миру та святості має на увазі дію, а не пасивність. Духовне зростання людини називається освяченням, або святістю. Початкове освячення і повне освячення — це не те саме, але мета будь-якого освячення — стати подібним до Ісуса. У цьому полягає Божа воля щодо життя кожного з християн, адже якщо ми не «в усьому виростаємо в Того, Хто є голова, Христос», нас формує щось інше, ніж свята любов (Ефесянам 4.15).

Рівняння для духовного зростання

Учнівство не є предметом вибору. Здебільшого християни не стануть сперечатися із цим. Але справжнє питання полягає в тому, як саме відбувається це зростання? У своїй книзі «Rethinking the Church» [«Переосмислення Церкви»] Джеймс Емері Уайт пояснює, яке уявлення щодо процесу учнівства мають чимало людей. Формула, яку він пропонує, подана у формі математичного рівняння:

Спасіння + Час + Особиста Старанність = Зміна життя

Цю формулу було розроблено на основі чотирьох припущень: (1) в момент спасіння відбувається зміна життя; (2) і далі вона відбувається природньо впродовж часу; (3) вона досягається

переважно актом волі; і (4) вона найкраще звершується поодиноці.⁹⁰ Давайте уважно розглянемо цю гіпотезу.

По-перше, «спасіння». Спасіння — це настільки радикальне перетворення нашого ества («народження згори»), що відбувається миттєва зміна серця, яка виражається в чудесному перетворенні бажань, звичок, характеру і ставлення до різних речей. Християни народжуються, а не виробляються. Оскільки спасіння змінює статус наших стосунків із Богом, змінює нашу долю у вічності та привносить силу й роботу Святого Духа в наше життя, тож очікується негайне й істотне зростання. В цьому полягає таке припущення щодо спасіння.

По-друге, «час» Хоча процес трансформації відбувається вже під час навернення, очевидно, що особа ще не є цілком зрілою, щойно ставши християнином чи християнкою. За словами Вайта, усе ще залишаються вогнища опору й егоїзму, з якими потрібно впоратися, але про це потрібно дбати з плином часу.⁹¹ Тож, формула виходить із того, що ті, хто стали християнами п'ять років тому, матимуть п'ять років духовної зрілості, а ті, хто стали християнами десять років тому, матимуть десять років зрілості й так далі. Віра не може не зростати із часом, тому все, що нам потрібно робити, це - читати Біблію і відвідувати церкву якомога частіше, тоді плід Духа примножиться, і ми станемо більше схожими на Ісуса. У цьому полягає таке припущення щодо часу.

По-третє, «особиста старанність». Це пов'язано із силою волі людини. Ідея полягає в тому, що все, що не відбувається природньо із часом, буде доповнене рішучістю та людськими зусиллями. Усе, що людина мусить зробити, це вирішити жити та діяти певним чином (і докласти трохи наполегливості), тому що християнське життя підтримується актами волі. Достатньо часу плюс наша сила волі принесуть плід Духа. У цьому полягає припущення про особисту старанність.

90. James Emery White, *Rethinking the Church: A Challenge to Creative Redesign in an Age of Transition* (Grand Rapids: Baker Books, 1997), 55.

91. White, *Rethinking the Church*, 56.

Нарешті, «найкраще досягається поодинокі». Останнім з припущень рівняння учнівства є незалежність, тобто те, що особисті стосунки з Ісусом Христом прирівнюються до приватних.⁹²

Ось так виглядає це рівняння, втім ми рідко задаємося питанням, чи є ці припущення обґрунтованими. Чи саме таким є процес учнівства? Чи автоматично ми починаємо зростати у своєму духовному житті після спасіння? А коли хтось стає християнином, чи відбувається миттєва, глибока зміна звичок, поглядів і трансформація характеру? Чи ростуть християни лише завдяки часу та силі волі? Оскільки наші стосунки з Богом є особистими, хіба не краще для учнів Ісуса працювати поодинокі? Якщо ці припущення правильні, то в церкві має бути безліч свідчень цього. Якщо вони правдиві, зазначає Вайт, то саме виконання цього рівняння повинно послідовно давати ті самі результати: поодинокі християни та все тіло Христа стають дедалі більше подібними до Ісуса у своєму мисленні, розмовах та діях. Однак є важливі причини, чому ця формула є дещо не повною.⁹³

Річ у тім, що учнями Ісуса не тільки народжуються, але й стають ними. Благодать спасіння змінює статус наших стосунків із Богом, нашу долю у вічності, а також приносить у наше життя силу та роботу Святого Духа. Однак, як бачимо ми, Новий Завіт вчить, що нові християни ще не є зрілими за характером.

Бути християнином не означає автоматично стати подібним до Христа. Потрібен розвиток. Чеснота зміцнюється із часом завдяки конкретним практичним речам.⁹⁴ У світлі цих фактів, розгляньмо уважніше біблійну основу того, як духовне зростання відбувається завдяки благодаті, що освячує.

92. Ідея того, що особисті стосунки з Христом є синонімом приватних стосунків з Ісусом, є набагато більш поширеною в західному суспільстві, ніж в інших частинах світу. Індивідуалізм вважається культурною чеснотою в США.

93. White, *Rethinking the Church*, 57.

94. Н. Т. Райт визначає християнську концепцію чесноти як перетворення характеру. Wright, *After You Believe: Why Christian Character Matters* (New York: HarperCollins Publishers, 2010). Ми приділимо значно більше часу розумінню чесноти в розділі 5 «Підтримуюча благодать».

1. Духовне зростання може початися зі спасіння, але ми й надалі продовжуємо зростати в благодаті протягом свого життя. Є відмінність між освяченням і повним освяченням. Здається, завжди точаться суперечки про те, як відбувається освячення: миттєво чи поступово. Це якийсь переломний момент, чи це певний процес? Відповідь — і те й інше.⁹⁵ Благодать, яка освячує, починає діяти в той момент, коли ми переживаємо спасительну благодать. Богослови називають це «початковим освяченням», з якого починається духовне зростання в благодаті, доки — у момент нашого повного посвячення та повної віддачі — Бог не очистить наше серце. Цей досвід називають повним освяченням або «християнською досконалістю».⁹⁶ Однак, навіть і після

95. Протягом історії питання щодо миттєвого чи поступового, критичного моменту чи процесу, відносно повного освячення, було темою активних суперечок серед послідовників Весліанської святості. Сам Джон Веслі постійно наголошував на необхідності і того й іншого, тож перші керманічі Церкви Назарянина, як правило, пропонували рівновагу. Генеральний суперінтендант Р. Т. Вільямс промовив наступне на Генеральній асамблеї Церкви Назарянина в 1928 році: «Церква повинна наголошувати як на критичному моменті, так і на процесі. Протягом багатьох років послідовники святості вважали, що робота, до якої вони були покликані, звершувалася біля вівтаря, коли маси людей, які виходили вперед, приймали благословення відродження та освячення, але стало очевидним, що наша робота лише починається на цьому етапі. Церква Назарянина поєднує ці два великі принципи, а саме критичний момент і процес. Приведення [людей] до Бога та збудування тіла Христового в початковому спасінні та в розвитку християнського характеру». General Assembly Journal, 1928, посилання в Dunning, Pursuing the Divine Image, Kindle Location 2176, примітка 26.

96. Християнська досконалість є біблійним виразом, який часто вживався протягом історії християнства. Батьки і матері ранньої церкви ототожнювали досконалість з ідеєю theosis, або обоження: долучення до божественної природи. Однак, в наш час поняття досконалості розуміють інакше. Про це точно ніколи не вчили як про «безгрішну досконалість» або, як пише Томас Нобл, «ідею про те, що в цьому житті християни можуть досягти того остаточного, абсолютного стану досконалості, коли вони будуть безгрішними та абсолютно святими». T. A. Noble, Holy Trinity, Holy People: The Historic Doctrine of Christian Perfecting (Eugene, OR: Cascade Books, 2013), 22. А щоб уникнути плутанини в сучасному тлумаченні та підкреслити динамічні аспекти зростання в благодаті, Нобл стверджує, «Враховуючи, що це динамічна концепція досконалості в русі, а не кінцевого досягнення, можливо краще виражати значення цього грецького слова не за допомогою слова «досконалість», а перекладаючи його як «удосконалення»». Там само, 24.

моменту повного посвячення Богові, ми продовжуємо зростати в благодаті й не припиняємо зростати, упродовж всього життя.

У догматах віри Церкви Назарянина мовиться: «Ми віримо, що є помітна різниця між чистим серцем і зрілим характером. Перше досягається миттєво, як результат повного освячення; останнє є результатом зростання в благодаті». Коли ми з вірою відгукуємось на благодать, яка випереджає нас, ми отримуємо благодать, що спасає нас. Відбувається радикальна переорієнтація наших пріоритетів, перебудова наших бажань, а сила й робота Святого Духа вивільняються в нашому житті. Не трапляється миттєвого звільнення від усіх шкідливих звичок, недоліків характеру чи поганої вдачі, які ми коли-небудь мали, натомість Бог і надалі працює в нас, щоб формувати нас такими, якими Він хотів би нас бачити. Мета всього християнського учнівства — ставати дедалі більше подібними до Ісуса. Ось чому Павло вважає, що так само, як ми не очікуємо, що немовлята залишаться немовлятами, так само, як ми хочемо, щоб вони зростали і ставали повноцінно дорослими, нам також належить очікувати, що християни, не залишатимуться духовними немовлятами. Духовне зростання починається зі спасіння, але й надалі ми продовжуємо зростати в благодаті протягом усього свого життя. Щороку ми маємо виглядати, діяти та мислити більш подібно до Христа, ніж сьогодні, щоб нас удосконалювала благодать, яка освячує.

2. Духовне зростання потребує не лише часу. Здебільшого мої друзі не знають, а може забули, що я вмію грати на фортепіано. Уже понад сорок років я граю на фортепіано. Коли мені було десять років, я займався грою майже щодня (під наглядом матері, яка віддавала перевагу заняттям на фортепіано, а не футболу). Зараз музикую набагато рідше — може раз на рік. Якби хтось запитав мене, чи давно я граю, я б чесно відповів, що чотири десятиліття, але правда полягає і у тому, що я не провів усі ці чотири десятиліття, старанно займаючись грою. У церкві є діти, які займаються фортепіано лише кілька років, і вміють грати краще за мене, хоча формально я займався фортепіано набагато довше.

Так само й щодо нашого духовного життя. Просте ознайомлення з інформацією не означає, що люди засвоїли її, розуміють, приймають і живуть нею. Духовне зростання і справді потребує часу, але неправда, що благодать, яка освячує, за своєю суттю є продуктом часу чи навіть побічним продуктом впливу християнської культури.⁹⁷

В наших церквах чимало людей, які були християнами вже не один рік, але їхнє життя заледве відображає Дух Ісуса. Їхнє ставлення критичне, вередливе, цинічне, негативне та егоїстичне. Багато хто з них схожі на Джорджа з моєї колишньої церковної громади: вони не стають щороку дедалі більше схожими на Ісуса. Причина дуже проста.

3. Духовне зростання — це не стільки питання часу, скільки співпраця з Богом і старання привчання. Автор Послання до євреїв каже: «Ви бо за віком повинні б бути вчителями, але ви потребуєте ще, щоб хтось вас навчав перших початків Божого Слова. І ви стали такими, яким потрібне молоко, а не страва тверда. Бо хто молока вживає, той недосвідчений у слові правди, бо він немовля. А страва тверда для дорослих, що мають чуття, *привчені звичкою* розрізняти добро і зло. Тому полишімо початки науки Христа, та і звернімося до досконалості» (До євреїв 5.12–6.1, UBIO, курсив додано).⁹⁸ З огляду на вислів «бо за віком», можемо припустити, що цю частину Святого Письма було написано для віруючих, які впродовж певного часу вже були християнами. Але замість того, щоб своїми словами та прикладом стати вчителями в подорожі

97. White, Rethinking the Church, 59.

98. Веслі любив говорити про освячення як про християнську досконалість, навіть назвавши свій найвідоміший доктринальний катехізис «Простий опис вчення про християнську досконалість». Стверджуючи, що досвід досконалої любові, або «Бог, що вдосконалює в любові», може бути реалізований у цьому житті, він зазначає: «(1) існує така річ, як вдосконалення; бо про це раз у раз згадується в Святому Письмі. (2) Воно настає не так рано, як виправдання; бо виправдані особи мають «звертатися до досконалості» (Євр. 6.1). (3) Але воно настає й не так пізно, як смерть; бо св. Павло говорить про живих людей, які були досконалими. (Филип'янам 3.15)». Wesley, A Plain Account of Christian Perfection, Annotated, eds. Ренді Л. Меддокс і Пол В. Чілкот (Канзас-Сіті, Міссурі: Beacon Hill Press, Канзас-Сіті, 2015).

благодаті, вони й доти споживали дитячу їжу. Щоби почати харчування “дорослою їжею” і стати зрілим християнином, необхідне привчання до праведності — привчання, яке допоможе їм розпізнавати різницю між правильним і неправильним і розрізняти що добре, а що краще. Саме це веде до християнської досконалості або зрілості в Христі, яка дасть змогу віруючим, що каються, відвернутися від аспектів плоті, що доти залишаються в серці.⁹⁹

Фраза «*привчені звичкою*» в Посланні до євреїв інтригує. Адже вона передбачає свідомі зусилля, а також означає, що християни беруть участь у власному духовному зростанні в Христі. Є багато інших прикладів: «Озброюйтеся! Будуйте себе вірою! Біжімо! Бережи своє серце!» Це все біблійні поклики звершувати у світі те, що Бог звершує в нас. Це привчання здійснюється з допомогою особливих практик або засобів благодаті, які Джон Веслі назвав справами благочестя та справами милосердя.¹⁰⁰ Справи благочестя включають встановлені засоби благодаті, такі, як молитва, читання Біблії, піст, прийняття Вечері Господньої, хрещення та проведення часу з іншими християнами. Справи милосердя також є засобом благодаті в служінні іншим людям,

99. Джон Веслі у проповіді під назвою «Покаяння віруючих» наголошував на постійній необхідності покаяння для християн, які прагнуть святого життя. У доповіді, виголошеній на конференції святості, один із моїх професорів богослов'я з семінарії, Роб Л. Стейплз, сказав: «Повне освячення можна розуміти як повну відданість нашому призначенню до theosis [оновлення за образом Бога] з постійним покаянням та, як наслідок, очищенням від усього, що перешкоджає чи послаблює таку відданість, або те, що Веслі назвав «покаянням віруючих», яке, за його словами, є «необхідним на кожному наступному етапі нашого християнського шляху». Staples, “Things Shakable and Things Unshakable in Holiness Theology,” Revisioning Holiness Conference, Northwest Nazarene University, February 9, 2007.

100. «Під «засобами благодаті» я розумію зовнішні знаки, слова або дії, встановлені Богом і призначені для цієї мети, щоб бути звичайними каналами, за допомогою яких Він може передати людям, благодать, що випереджає, виправдовує або освячує. Веслі, «Проповідь 16: Засоби благодаті», II.1, <http://wesley.nnu.edu/john-wesley/the-sermons-of-john-wesley-1872-edition/sermon-16-the-means-of-grace/>.

Засоби благодаті іноді також називають духовними дисциплінами.

наприклад, «годуючи голодних, одягаючи нагих, втішаючи чужинців, відвідуючи ув'язнених або хворих, і навчаючи необізнаних».¹⁰¹ Ми практикуємо засоби благодаті, навіть тоді, коли набуваємо їх, як дари; наша участь у цьому є обов'язковою.¹⁰²

Втім, ми маємо бути обережними, щоб не плутати участь із контролем. Ми не контролюємо своє духовне зростання і навіть не можемо викликати його. Дійсно, певні речі є під нашим контролем. Ми можемо надіслати текстове повідомлення, поїхати в автобусі або купити продукти. Однак, ще є речі, на які ми ніяк не можемо впливати. Ми не можемо змінити погоду. Ми не можемо змінити свої гени. Є ті речі, які ми в змозі контролювати і ті, що поза нашим контролем, є і те, й інше.

Але є ще третя категорія: те, що ми не контролюємо, але із чим можемо співпрацювати. Подумайте про сон. Якщо у вас коли-небудь були діти, можливо, ви знайомі з тим, як часто доводиться їм говорити, щоб вони лягли спати. Іноді вони відповідають: «Я не можу!» І вони частково мають рацію. Вони не можуть змусити себе заснути так само, як ви можете зателефонувати. Як батьки, ми запевняємо наших дітей, що вони можуть дещо зробити, щоб врешті заснути. Вони можуть підготуватися до сну. Вони можуть лягти в ліжку, вимкнути світло, заплющити очі, послухати тиху музику, і сон прийде! Вони не можуть це контролювати, але вони не безпорадні. Вони можуть підготуватися до сну й дозволити дрімоті поволі заколисати них. Так само щодо духовного зростання. Ми не можемо освятити себе або зробити себе подібними до Ісуса. Святими нас робить Святий. Нас освячує Бог. Однак, як і в нашому спасінні, це вимагає співпраці. Адже ми не спасаємо себе самі, але маємо відкритися для благодаті, яка спасає.

Видатний вчитель учнівства Даллас Уїллард влучно сказав: «Благодать не протистоїть зусиллям; вона протистоїть спробам

101. Joel B. Green and William H. Willimon, eds., Wesley Study Bible New Revised Standard Version (Nashville: Abingdon Press, 2009), 1488, footnote "Going on to Perfection."

102. Більше про засоби благодаті - в розділі 5, "Благодать, яка підтримує."

заслужити [спасіння — прим.перекладача]». ¹⁰³ Благодать є необхідною не лише для відродження, виправдання та прощення. Благодать є необхідною для всієї подорожі учнівства. Проте, можливо, найбільша небезпека нашого часу полягає не в тому, щоб думати, що ми робимо занадто багато на шляху учнівства, а в тому, щоб вважати, що нам нічого не потрібно робити. Адже, пасивність може бути такою ж небезпечною, як і законництво. Коли Павло говорить про те, щоб скинути старого себе і зодягнутися в нового, він, безумовно, має на увазі, що ми повинні зробити це з Божою допомогою. Павло безкомпромісний у цьому питанні: «вправляйся в благочесті» (1 Тимофію 4.7, UBIO), і знову: «Хіба ви не знаєте, що ті, хто на перегонах біжить, усі біжать, але нагороду приймає один? Біжіть так, щоб одержали ви!» (1 Коринтянам 9.24, UBIO).

Благодать означає, що Бог зробив все, що ми не могли зробити для себе, але це не означає, що тепер ми стаємо споживачами, які нічого не вносять у стосунки. Така ідея пояснює безсторонній підхід до учнівства в середовищі багатьох християн і, як наслідок, брак духовного зростання та зрілості.

Така хибна думка є причиною того, що багато християн ставляться до учнівства, як чогось, що не потребує особливих зусиль, а наслідком цього стає брак духовного зростання і зрілості. Щодо цього Даллас Уїллард також сказав: «Ми знаємо, як Ісус каже: «Без Мене нічого чинити не можете ви» (Іван 15.5, UBIO)... але й безсумнівно, що на “зворотному боці” цього вірша сказано: ‘А якщо ви нічого не чините, тоді це вже без Мене.’ А цю частину, нам найважче чути». ¹⁰⁴ Ми співпрацюємо з активною Божою благодаттю, упорядковуючи своє життя навколо тих видів діяльності, дисциплін і практик, приклад яких дав нам Ісус Христос. Поза тим, ми беремо участь у них не заради того,

103. Dallas Willard, *The Great Omission: Reclaiming Jesus's Essential Teachings on Discipleship* (New York: HarperCollins, 2006), 61.

104. Willard, “Spiritual Formation: What It Is, and How It Is Done,” n.d., <http://www.dwillard.org/articles/individual/spiritual-formation-what-it-is-and-how-it-is-done>.

щоб заслужити своє освячення, а для того, щоб досягти через привчання звичкою того, що ми не можемо зробити, просто докладаючи більше зусиль.

4. Духовне зростання є спільним зусиллям. Читачі з країн Заходу, як правило, дивуються, що Павло наголошує важливість спільноти у своєму описі подорожі благодаті, хоча в багатьох незахідних суспільствах чудово розуміють, що ми не можемо подорожувати цією дорогою поодиночі. Ось що читаємо в головному богословському трактаті Павла про церкву: «Від Нього [Христа] все тіло, гармонійно побудоване й міцно зв'язане за допомогою кожного суглоба, у міру дії кожної частини, зростає в любові.» (Ефесянам 4:16, НПУ, курсив додано). Як б несподівано не звучали ці рядки для культур, що звикли схилитися перед вівтарем індивідуалізму, та й індивідуалістичною духовністю, Павло впевнений, що наше учнівство ніколи не мало бути сольним актом. Кожна «частина» (окрема особа) тіла є важливою і має виконувати свою унікальну роботу, але сукупно робота кожної з осіб має спільну заявлену мету: допомагати іншим частинам рости.

Це свята синергія. «Синергія» походить від грецького слова *synergos*, що означає «працювати разом». Кажуть, що робота цілого є більшою, ніж сума його поодиноких частин, або що поєднання поодиноких частин справляє більший вплив, ніж можна було б зробити поодиночі. Синергія трапляється в природі, бізнесі, спорті, сімейних стосунках. Це сила взаємозалежності та взаємності.¹⁰⁵

Популярним прикладом взаємності є стосунки між зебрами та маленькими пташками, які називаються гедзеїд. Гедзеїди поїдають кліщів на спинах зебр, діючи, як свого роду санітари проти шкідників; до того ж коли гедзеїди налякані, вони роблять шиплячий звук, виконуючи роль синалізації для зебр,

105. Щоб дізнатися більше про біблійне розуміння взаємозалежності, перегляньте вчення Павла в Новому Завіті про людське тіло як метафору церкви (1 Коринтянам 12, Ефесянам 4). Докладніше про взаємність дивіться в його вченні про християнський шлюб (Ефесянам 5).

коли поблизу є хижакі. Зебри забезпечують птахів великою кількістю їжі; а птахи забезпечують зебрам належну гігієну та медичну допомогу. Ці дві тварини абсолютно різні за багатьма параметрами, але вони потребують одна одну для благополучного життя.

Синергія також є показником здорового тіла, яке росте і сповнене досконалої любові (те, що грецькою називається *агаре*). Відповідальність, підбадьорення, застереження, заступницька молитва та підтримка неможливі без участі інших людей. І разом ми стаємо святим народом. Голос Бога ми чуємо найвиразніше в спільноті. Кохання є поверхневим, поки його не переживеш у контексті реальних стосунків. Подорож благодаті — це командна подія!¹⁰⁶

Ось вони, поруч одне з одним. Два різних рівняння про зростання в учнівстві.

Популярне рівняння:

Спасіння + Час + Особиста сила волі = Духовне зростання

Рівняння святості:

Благодать + Співпраця з Богом + Християнська спільнота =
Уподібнення до Христа

Християни покликані зростати в благодаті, що є іншим способом сказати, що ми маємо зростати до подоби Ісуса. Ми отримуємо нове життя від Христа, щоб нам зростати в Христі. Бог перебудовує нас і перетворює. В цьому полягає благодать, яка освячує. Не знаю нікого, хто сказав би влучніше, ніж К. С. Льюїс:

Уявіть себе, як житловий будинок. Бог приходить, щоби перебудувати цей дім. Спочатку, мабуть, ви можете розуміти, що Він робить. Він очищає каналізацію та лагодить дах і таке інше; ви знали, що всі ці роботи були необхідними, тож вас це не дивує. Але незабаром Він починає трошити дім так, що навіть стає боляче, а до того ж це, здається, не має жодного сенсу. Що Він задумав? Відповідь полягає в тому, що Він будує зовсім інший будинок, не такий, як ви собі уявляли. В одному місці Він зводить нове крило, настиляє нову підлогу, прибудовує вежі, створює дворики.

106. White, *Rethinking the Church*, 61. Див. також розділ 5 і наголос на християнській відповідальності та благодаті, яка підтримує нас.

Ви думали, що вас перебудують на гарненький маленький котедж. Але Він буде палац і має намір оселитись у палаці Сам.¹⁰⁷

Бог не лише спасає нас, але й змінює. Він приймає нас такими, як ми є, але любить настільки, щоб не залишити нас у такому стані. Він переосмислює, перетворює та переробляє. Коли ми жертвуємо себе в цілковитому посвяченні та повній відданості Богові Отцю, Бог Дух Святий очищає наші серця, перетворюючи нас на образ Бога Сина. Ми стаємо подібними до Христа в наших думках, словах і вчинках. У нашому будинку нове управління.

«Святість означає, що жоден куточок вашого життя не зачинений від контролю Ісуса Христа»¹⁰⁸. Ми знімаємо руки з керма й дозволяємо Ісусу керувати та віддавати накази. Ми кажемо: «Ти був моїм Спасителем (спасіння); тепер я схиляю коліна й роблю Тебе своїм Господом (освячення)». Ми відділені для святої мети, і Божа досконала любов починає текти через нас. Ми починаємо по-справжньому любити Бога всім серцем, розумом і силою, а ближнього — як самого себе.

Визначення повного освячення

На останок кілька слів про те, що мається на увазі під висловом «повне освячення». «Повне» не означає, що роботу Бога в нас завершено, але в дуже реальному сенсі це повнота. Бог постійно звершує труд у нас і над нами, тому в цьому сенсі творіння шедевр нашого життя триває до остаточного воскресіння всього і також нашого прославлення.¹⁰⁹ Ми є цілісними й настільки «суцільно завершеними» благодаттю, яка освячує, наскільки

107. C. S. Lewis, *Mere Christianity* (New York: Touchstone, 1996), 175-76.

108. Вперше я почув цю фразу у проповіді Денніса Кінлоу на богослужінні в семінарії в 1991 році. Тоді ж я вперше зрозумів, що Божий контроль над моїм життям не означає з боку Бога бажання маніпулювати мною, але Його прагнення до тісних стосунків. На мою думку, Кінлоу був одним з найкращих проповідників святості кінця XX - початку XXI століття, аж до своєї смерті в 2017 році.

109. «Прославлення» стосується стану віруючого після смерті та остаточного воскресіння всього створеного. «Завдяки Божій благодаті ми зрештою будемо прославлені — воскресемо з Христом, коли Він повернеться, і перетворимося на Його повну подобу, щоб вічно насолоджуватися Його славою». Greathouse and Dunning, *An Introduction to Wesleyan Theology*, 54. Крім того, Діана ЛеКлерк на-

це можливо в той момент. Наше життя позначене вишуканою величчю шалому. Шалом це те, що Бог задумав у Сотворінні та формує в нашому житті. Шалом зазвичай означає мир, але це також означає цілісність, повноту, єдність і кожну частину, яка працює в гармонії до мети (телос), для якої ми створені.

Повне освячення, як ми вже говорили, — це життя, для якого є характерним постійне зречення егоцентричного існування (плоті) і постійне підкорення безчинного послуху шляхам і волі Бога. Як влучно сказав Ісус: «Коли хоче, хто йти вслід за Мною [стати учнями], хай зречеться самого себе [плоті], і хай візьме щоденно свого хреста, та й за Мною йде.» (Лк. 9.23, UBIO). Результатом такого життя, що зосереджене на хресті є Хриstopодібність, яка проявляється в досконалій любові до Бога та ближнього.

Десятий догмат віри Церкви Назарянина формулює освячення так:

Ми віримо, що повне освячення є актом Бога після відродження, з допомогою якого віруючі отримують свободу від первородного гріха або розбещеності та переходять у стан цілковитої відданості Богові та святої покорі в досконалій любові.

Воно здійснюється через хрещення Святим Духом або наповнення Святим Духом та в одному досвіді досягає очищення серця від гріха і постійну, всепроникну присутність Святого Духа, що дає віруючим силу для життя і служіння. Повне освячення дається завдяки крові Ісуса, здійснюється миттєво благодаттю через віру, якій передують повне посягнення. Про цю дію і стан благодаті свідчить Святий Дух.

Ми віримо, що благодать повного освячення охоплює божественний поштовх до зростання в благодаті як учню, подібному до Христа. Однак, цей імпульс вкрай важливо свідомо плекати та приділяти пильну увагу необхідним умовам і процесам духовного розвитку й вдосконалення в уподібненні до Христа щодо характеру і особистості. Без таких цілеспрямованих зусиль з боку віруючого, свідцтво може бути ослаблене, дію благодаті буде зведено нанівець і зрештою втрачено.

живає прославлення остаточним освяченням у тому, що «людину позбавляють самої присутності гріха». LeClerc, *Discovering Christian Holiness*, 318.

Беручи участь у засобах благодаті, особливо у спілкуванні, дисциплінах і таїнствах Церкви, віруючі зростають у благодаті та щирій любові до Бога і ближнього.¹¹⁰

Ми маємо завершити розмову про благодать, яка освячує нас, простим запитанням: А з якою метою? Навіщо потрібна ця бажана святість? Що буде свідчити про життя, позначене такою схожістю на Христа?

Ми повертаємось до досконалої любові. Повне освячення не є вищою формою моральності. Воно є найвищою формою самовідданої любові. Повне освячення — це свята любов, яка є довершеною в нас. Добре відомо, що Веслі визначив повне освячення, як досконалу любов. Це був особливий зміст його вчення про святість. Мілдред Бенґс Вайнкуп, підкреслюючи це, стверджує: «Роздуми Веслі щодо будь-якого аспекту християнської істини швидко приводили його до теми любові. ‘Бог є любов.’ Кожен аспект спокути є виявом любові; святість є любов; сенс слова ‘релігія’ — це любов. А християнська досконалість — це досконалість любові. Кожен крок Бога до людини і відповідь людини крок за кроком є певним аспектом любові».¹¹¹ Щоби підкреслити суть, Вайнкуп додає: «Сказати, що християнська святість є нашою *raison d'être* [причина існування] означає сказати, що ми віддані всьому, чим є любов, а це є справді серйозною заявою».

Коротше кажучи, любов — це найголовніше. Усе, що є меншим за любов, не досягає тієї високої планки, встановленої щодо «причини існування» святого життя. Будь-яке розуміння повного освячення, позбавлене любові, є жорстким, законницьким, осудливим і нечестивим. Агапе (християнська любов) — це любов, яка утримує всі інші природні любові в належному устрої.¹¹² Агапе

110. Church of the Nazarene, Manual: 2017-2021, “X. Christian Holiness and Entire Sanctification” (Kansas City, MO: Nazarene Publishing House, 2017), 31-32.

111. Mildred Bangs Wynkoop, A Theology of Love: The Dynamic of Wesleyanism (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 1972), 36.

112. Дуже раджу почитати коротку екзегезу Вайнкуп під заголовком «Любов і спільнота» [“Love and Fellowship.”] де подано інформативне резюме чотирьох грецьких термінів, якими позначають любов — *eros*, *storge*, *philia* та *agape*. Вона

направляє, тлумачить та контролює всі інші бажання. Оскільки ми покликані зростати в агапе, ми розуміємо, що її дано нам і вона зростає; вона є даром, до того ж вона зростає в нас завдяки постійній присутності Святого Духа. Зусилля потрібні, але нам вже дано благодать.

Нас приваблює свята любов через благодать, яка шукає нас (випереджає). Нас захоплює свята любов через благодать, яка спасає нас. Нас очищає і відокремлює свята любов через благодать, яка освячує. Ми зростаємо в благодаті, коли нас переповнює свята любов. Саме так ми пізнаємо повноту життя в Христі.

стверджує, що усі ці, окрім агапе, є природними видами любові, що не вимагають великих зусиль. Агапе – це не лише інший вимір любові, але й також властивість, за допомогою якої людина впорядковує життя, що стає можливим лише завдяки повноті Христа. «Тож любов, яку ми називаємо християнською любов'ю, не є заміною інших різновидів любові і не є доповненням до них, але є властивістю всієї людини цілком, оскільки вона зосереджена на Христі. Спотворююча орієнтація на собі, яка псує всі інші стосунки, оскільки використовує їх для особистої вигоди (часто найвитонченішими й підступними способами), приводиться в цілісність завдяки постійній присутності Святого Духа. У цих стосунках усі інші життєві стосунки зміцнюються, стають прекрасними і стають святими».

Wynkoop, A Theology of Love, 38.

БЛАГОДАТЬ, ЯКА НАС ПІДТРИМУЄ

А Тому, Хто може зберегти вас від падіння і поставити перед Своєю славою непорочними в радості, єдиному Богу, нашому Спасителю, через Ісуса Христа, Господа нашого, слава, велич, сила та влада раніше всякого віку, нині й на всі віки! Амінь. —
Юди 1.24–25

У житті кожного християнина настає момент, коли приходить певне усвідомлення. Іноді це відбувається одразу, а іноді це відбувається трохи пізніше під час подорожі благодаті: деякі аспекти мого життя залишаються в непокорі до влади Христа. У моєму будинку, що в стані реконструкції (повертаючись до ілюстрації К. С. Льюїса) є кімнати, які залишаються зачиненими для Божої роботи.

Оскільки Бог невпинно дбає про нашу святість, роблячи нас дедалі більше схожими на Ісуса, Святий Дух починає випробовувати нас: «Чи все у твоєму житті Моє? Чи кожна частинка твоя належить Мені? Чи не приховуєш ти щось?»

Ймовірно, наша перша відповідь буде такою: «Ти можеш мати все, що завгодно, окрім (заповніть пропуск). Я віддав тобі

99 відсотків себе. Невже я не можу нічого залишити собі? Чи Ти очікуєш все цілком?»¹¹³

З терпеливою любов'ю і непохитною відданістю виконанню кінцевої мети (telos) нашого учнівства, Дух Ісуса шепоче: «Так, ти цілком. Усі сто відсотків. Не утримуй нічого».

Бути повністю Божим означає брати участь в усіх аспектах життя, обіцяного Богом. І чим більше ми віддаємо Богу, тим більше здобуваємо миру й радості. Освальд Чемберс вірить: вічне життя — це не дар, що походить від Бога, але дар, який є самим Богом.. Крім того, духовна сила, яку Ісус обіцяв своїм учням після Свого воскресіння та в очікуванні П'ятидесятниці, не є даром від Святого Духа, але ця сила і є Святим Духом (Дії 1.8). Результатом є нескінченний запас життя з подостатком, що перевищує очікування і який збільшується щоразу, коли ми відмовляємось від чогось заради Бога. Знову ж таки, розуміння Чемберса проливає світло на це: «Навіть найслабший святий може відчутти силу божественності Сина Божого, коли він бажає «відпустити». Однак, усілякі спроби хоч якось «хапатися» за власні сили лише зменшать життя Ісуса в нас. Ми маємо й надалі відпускати, і тоді повільно, але впевнено, велике наповнене життя Бога охоплюватиме нас, проникаючи в кожную його сферу».¹¹⁴

Людське серце є осередком гріха та непослуху, але воно також є осередком благодаті та святості. Через благодать, що шукає нас, Бог прагне прихильності нашого серця; спасительною благодаттю Бог захоплює наші серця; через благодать освячення Бог очищає наші серця. Наша схильність змінюється від серця слуги на серце дитяти. Ми виявляємо, що більше не служимо Богові через страх того, що може статися, якщо ми не будемо слухатися; натомість нам дано серце любові, яке дає нам бажання коритися. Однак не

113. «Стережіться думок: «Але ж цей аспект мого життя не такий вже важливий». Той факт, що це не має великого значення для вас, може означати, що це має велике значення для Бога. Ніщо не повинно вважатися дрібницею для Божої дитини. В нашому житті нема нічого, що було б просто незначною дрібницею для Бога». Chambers, My Utmost for His Highest, 76–77.

114. Chambers, My Utmost for His Highest, 74–75.

помиляйтесь: поклик Христа протягом усієї подорожі благодаті стосується нас цілком і аж ніяк не менше — цілковито, зповна, цілісно.

Святість означає бути відокремленими для святої мети та бути в такий мірі сповненими Духом Ісуса, що наше мислення, мотиви та ставлення стають подібними до Христа. Ми зрікаємося себе, а це означає, що ми відмовляємось від своїх прав на власне «я». Ми беремо свій хрест, а це означає, що ми віддаємо свої права Ісусу. Втім, в цьому полягає дивовижний парадокс: відмовляючись від свого права на власне «я» і передаючи свої права Ісусу, ми набуваємо життя. Коли ми втрачаємо своє життя у Христі, ми набуваємо його. Те, що утримуємо від Бога, ми врешті втрачаємо; а те, що віддаємо Богові, ніхто не зможе забрати. «адже ви померли, і ваше життя заховане разом із Христом у Бозі.» (Колосян 3.3, НПУ). Ось така посвята є повною.

Однак, наша посвята Богові не є джерелом нашого освячення. Ми не взмозі освятити себе; ми не робимо себе святими. Це виконує Дух Ісуса. Недостатньо просто хотіти бути схожим на Ісуса. Одного бажання недостатньо, а імітація працює лише частково. Нам необхідно мати в собі Духа Ісуса, або, як пише Павло, коли образ Христа відіб'ється в нас (Галатам 4.19).

У багатьох відношеннях фарисеї були найкращими людьми часів Ісуса. Вони були моральними, чистими й хорошими людьми. Проте, їхня доброта полягала в правильній поведінці та в намаганні бути святими завдяки певній системі боротьби з гріхом, що ніяк не торкається їхніх сердець. Вони хотіли бути благочестивими й жити чистим життям, але їхнє самозречення виявилось егоїстичним, а їхнє несення хреста зробило їх менш люблячими. З зовнішніми проявами можна справлятися лише певний час, перш ніж внутрішнє кінець кінцем візьме гору. Як було сказано раніше, усе, що є у вашому серці, зрештою вийде на зовні. Християнин-фарисей, тобто той, хто намагається вести святе життя, керуючись своїми зусиллями та плоттю—ніколи не досягне досконалої любові, адже недостатньо одного бажання бути схожим на Ісуса. Дух Ісуса має бути в нас. В цьому суть

святості серця. Для того, щоб надихати, давати змогу і вести святе життя нам необхідна благодать.

Даллас Уїллард пояснює, що святе життя насправді вимагає більше благодаті, ніж будь-які спроби наслідувати Ісуса лише власними зусиллями: «Якщо ви дійсно хочете споживати благодать, просто ведіть святе життя. Справжній святий споживає благодать, як літак 747 спалює паливо під час зльоту. Станьте людиною, яка регулярно робить те, що робив і говорив Ісус. Ви споживатимете набагато більше благодаті, ведучи святе життя, ніж коли ви будете грішити, адже кожен ваш святий вчинок потребує допомоги Божої благодатті. І ця підтримка є абсолютно незаслуженою милістю Бога в дії».¹¹⁵ Нам необхідна постійна допомога Божої благодаті, що підтримує—благодаті, яка оберігає нас від падіння (Юди 1.24).

Ці слова зовсім не означають, що підтримуюча благодать, заперечує необхідність нашої участі. У розділі 4 ми говорили, що благодать означає: Бог зробив усе, чого ми не взмозі зробити для себе, але це не означає, що ми тепер перетворюємось на «споживачів благодаті», які нічого не вносять у стосунки. Ми співпрацюємо з дієвою Божою благодаттю, перебудовуючи своє життя навколо тих видів діяльності, дисциплін і практик, в яких наслідуємо приклад Ісуса. Ми беремо участь у них не для того, щоб заробити своє освячення, а щоб досягти через привчання того, чого ми не можемо зробити, просто «докладаючи більше власних зусиль».

Праведність, якою наділяє Бог

Можливо, буде корисно сказати кілька слів про різницю між зарахованою та наділеною праведністю. За словами Дайан Леклерк, зарахована праведність — це «праведність Ісуса, яку зараховано християнину, що потім дає можливість християнину бути виправданим. Бог бачить людину через праведність Христа, але це не говорить про внутрішнє перетворення та очищення

115. Willard, The Great Omission, 62.

людини Богом». З іншого боку, праведність, якою наділено є «благодатним даром Бога, що дано людині в самий момент народження згори. Бог починає робити нас святими».¹¹⁶

Різниця між ними не така тонка, як може здаватися. Одна — це праведність, яку приписано, її ніби одягнуто; інша — це праведність, яку дано і яка живе в нас. Наділену праведність можна розуміти як дар Божий, що дає спроможність і сили учневі Христа прагнути до святості, освячення та досконалої любові. А точніше цю різницю добре висловив Тімоті Теннент: «Як християни, ми знаємо, що Бог бере грішників і одягає їх у праведність Христа (зараховану). Відтак Бог здійснює в нас усіляке добре діло, так що праведність, яку колись було просто зараховано нам, стає в реальному часі наділеною нам у масштабах, що дедалі більше зростають».¹¹⁷

Оптимізм благодаті

Саме праведність, якою наділяє Бог, змусила Джона Веслі настільки оптимістично дивитися на потенціал перетворення. Веслі чудово усвідомлював спустошливість первородного гріха і тому не відчував оптимізму щодо людської природи. Однак він був абсолютно переконаний, що Божа благодать може буквально перетворити життя зсередини.

Одного разу я почув, як мій друг Веслі Трейсі назвав це «радикальним оптимізмом благодаті». А для прикладу він розповів мені таку історію. Уявіть, що до церкви десь із заднього боку заходить дівчинка. Їй одинадцять чи дванадцять років.

116. LeClerc, *Discovering Christian Holiness*, 312. Ось чому Джон Веслі називав народження згори початковим освяченням. Не заперечуючи інше, реформатська традиція, як правило, робить наголос на приписаній праведності, тоді як теологія Весліанської святості робить основний наголос на наділеній праведності.

117. Timothy Tennent, «Living in a Righteousness Orientation: Psalm 26» *Seedbed Daily Text*, 1 вересня 2019 р., <https://www.seedbed.com/living-in-a-righteousness-orientation-psalm-26/>. Теннент додає: «Тільки в новому творінні це набуває повноти, але освячення є покликанням кожного віруючого—бути відокремленим як святий—так, щоб з повним серцем ми могли прославляти Господа «на велелюднім зібранні» (Псалом 26.12, УМТ)

Одяг у неї брудний і неохайний, її волосся тонке та спутане. Від неї пахне затхлістю, наче вона вже давно не купалася по-справжньому. Ви дещо знаєте про неї. У школі її справи так собі. Вона відстає від інших у класі й не одержує навіть прохідних оцінок. Ви знаєте напевно, що проблема не через брак здібностей, а, ймовірно, через те, що коїться в неї вдома. Вона не знає свого кровного батька, а у її матері було кілька коханців-співмешканців. Ходили чутки про жорстоке поводження із цією дитиною вдома, і мабуть саме про це свідчили синці на її руках.

Потім Трейсі говорить: «Біхевіорист подивився б на цю дівчину і сказав: «Ці шрами залишаться в неї на все життя; воно тепер назавжди зіпсоване. Дещо можна врятувати, але вона завжди буде кульгати й ніколи не зможе бути такою, якою могла б бути, якби її оточення було іншим». Так сказав би біхевіорист». Але Трейсі додає: «А знаєте, що сказав би той, хто вірить у радикальний оптимізм благодаті? «Незалежно від того, що з нею зробили або що вона із собою робить, ця дівчинка має надію доброї новини. Бог може взяти її такою, як вона є, і зробити її такою, якою Він хоче її бачити». Або, сказав би Веслі, «Покажи мені наймерзеннішого негідника в усьому Лондоні, і я покажу тобі того, хто має всю благодать самих апостолів».

Цей оптимізм серйозно ставиться до нашого гріховного стану, але ще серйозніше він ставиться до сили благодаті, яка може взяти будь-кого в будь-якому стані, з будь-чого, і зробити його чи її такими, якими Бог хоче бачити їх.¹¹⁸

Жоден біль не є таким болісним, жодна шкода не є настільки шкідливою, жодна рана не є такою глибокою, жоден гріх не є настільки жакливим, щоби Божі благодаті не могла змінити, зцілити людину та відновити її цілістність.

Немає такого болю, немає такої кривди, немає такої глибокої рани, немає такого жакливого гріха, щоби Божі благодаті не могла перетворити, зцілити людину та відновити її цілістність.

118. «Як сказав би Веслі, заперечення такого оптимізму зробило б силу гріха більшою за силу благодаті — а такий варіант є просто немислимим для Весліанського богослів'я святості». LeClerc, *Discovering Christian Holiness*, 27.

Прощення і сила

Подорож благодаті — це перетворення всієї особистості. Бог наділяє праведністю, дає святість. Це не «докладай більше зусиль» чи «візьми себе в руки», а справжня зміна, яка призводить до повноцінного життя. Інакше кажучи, Божа благодать потрібна для прощення і сили. Нам потрібне прощення наших гріхів, і нам потрібна сила, щоб жити життям, яке шанує Бога. Одне без іншого призводить до небезпечних крайнощів. Якщо ми скажемо: «Бог простить нас, втім Йому байдуже, як ми живемо в своєму недосконалому житті, адже, зрештою, усе це покрито благодаттю», ми наражаємося на небезпеку антиномізму. І навпаки, якщо ми припускаємо, що благодать є необхідною лише для прощення наших гріхів, а подальше залежить виключно від нас, ми опиняємось у небезпеці законництва. Обидві небезпечні крайнощі чинять перешкоди в подорожі благодаті. Саме про ці дві крайнощі говорить Апостол Павло: «звершуйте ваше спасіння зі страхом та тремтінням, адже Бог є Тим, Хто викликає у вас і бажання, і дію згідно зі Своєю доброю волею» (Филп. 2.12–13). Хто відповідає за наше духовне зростання? Це наша робота чи робота Бога? Павло відповідає “так” щодо обох і в цьому нема суперечності.

Розгляньмо крайність законництва. У найсуворішому богословському визначенні законництво— це надмірно підкреслене уявлення про те, що послух правилам, нормам і певним кодексам поведінки є необхідним для спасіння. Практично кажучи, законництво стверджує, що ми знаємо, що Бог забезпечив наше спасіння через хрест Ісуса, але чи здійсниться воно колись в нашому житті, залежить від того, чи багато ми молимося, чи читаємо Біблію щодня, і чи намагаємось уникати певних людей та уникати певні місця. В основі легалізму лежить намагання зробити власними зусиллями те, що може зробити тільки Бог. Втім, результатом того, що людина прагне дотримуватися таких правил, стає колосальне відчуття провини, страху, нерішучості та розчарування, а водночас - обмаль благодаті, спокою чи впевненості. Таким є учнівство

без благодаті, що в крайніх випадках стає невливою формою самовдоволеного гуманізму й атмосфери зверхності. Законники мають високі очікування від себе, але ще вищі стандарти для всіх інших, а це ніяк не приваблює і лише відштовхує тих, хто ще належить до церкви.

Протилежною крайністю, на противагу законництву, є антиномізм. Антиномізм — це термін, який походить від двох грецьких слів: *anti*, що означає «проти» та *nomos*, що означає «закон». У сукупності цей термін виражає ідею беззаконня. Дійсно, ми витратили чимало часу, відстоюючи своє переконання, що християни отримують спасіння лише по благодаті, а не через добрі діла чи власні вчинки, однак упевненість у цьому не звільняє нас від моральних і духовних зобов'язань. Практично кажучи, прихильники антиномізму стверджують: «Оскільки є багатство благодаті, чому б не грішити ще, адже я здобуду благодаті ще більше? Оскільки мене огортає благодать, я не мушу підкорятися будь-яким етичним або моральним нормам. Мене звільнено від тягара відповідальності. Любов покриває все». Хоч як нелогічно (і непрактично) це не звучить, але саме так мислять деякі християни. «Не вимагайте від мене жодних серйозних зобов'язань чи самопожертви. Мені набридло перекладати на чийсь плечі важкий духовний тягар, адже призводить це лише до старомодного почуття провини та законництва. Я довіряю благодаті.»¹¹⁹ Примітно, що хоча Джон Веслі не був легалістом, він вважав антиномічний спосіб мислення ще більшою небезпекою, ніж законництво, і вважав антиномізм найгіршою з усіх ересей, оскільки ця крайність знецінювала досконалу любов. Любов без святості стає надто поблажливою; святість без любові стає суворою.

119. Якось у розмові з Кліффом Сандерсом, дослідником робіт Веслі, Сандерс висловив цікаву думку щодо легалізму та антиномізму: «П'ятдесят років тому легалізм був серйозним викликом для євангельських церков. Сьогодні цим став скоріше антиноміанізм, як сфера запеклої боротьби багатьох молодих людей, які вирости в церкві і хочуть позбавити любов святості».

У 1751 році Джон Веслі написав листа своєму приятелю, як здебільшого вважають, у відповідь на звинувачення в тому, що його проповіді були або надто законницькими, або надто поблажливими (антиномічними). Відповідь Веслі була повчальною: «Я б не радив проповідувати закон без євангелія, ані євангеліє без закону. Безсумнівно, і те й інше треба проповідувати; так, обидва одночасно, або обидва в одному». Веслі підсумовує, що у вислові «обидва в одному» він має на увазі утримання рівноваги: «Бог любить вас; тому любіть і слухайтеся Його. Христос помер за вас; тому помріть для гріха. Христос воскрес; тож воскресніть до образу Божого. Христос живе вічно; тому живіть для Бога, доки не будете жити з Ним у славі.... Це біблійний шлях, методистський шлях, істинний шлях. Дай Боже, щоб ми ніколи не звернули звідти, ні праворуч, ані ліворуч».¹²⁰

Тож що це? Наше спасіння та духовне зростання — це робота Бога чи наша робота? Павло чітко пояснює: це не «або... або», а «і те... ій інше». Повне спасіння є Божою роботою від початку до кінця. Нас шукає, спасає, освячує і підтримує Божа благодать. Втім, ми також покликані знову і знову докладати всіх зусиль, співпрацюючи з діяльністю Святого Духа в нашому житті (Луки 13.24; Филип'янам 2.12–13; 2 Тимофію 2.15; Євреям 12.14; 2 Петра 1.5–7; 3.13–34).¹²¹

Благодать є і для прощення, і для сили. Саме так підтримуюча благодать сприяє нашому учнівству у взаємодії між Богом і людиною. Бог ініціює, ми відгукуємося. Бог кличе, ми слухаємо. Бог веде, ми підкоряємося. Бог дає силу, ми працюємо. «По-перше, Бог діє; отже, ви можете працювати, — сказав Веслі. «По-друге, Бог діє; тому ви мусите працювати».¹²²

120. John Wesley, "Letter on Preaching Christ," The Works of the Rev. John Wesley, Volume 6.

121. Див. у розділі 2 акцент на «звершенні у світі того, що Бог звершує в нас».

122. John Wesley, "Sermon 85: On Working Out Our Own Salvation," 3.2, <http://wesley.nnu.edu/john-wesley/the-sermons-of-john-wesley-1872-edition/sermon-85-onworking-out-our-own-salvation>.

Необхідність свободи вибору

Предметом цього розділу є благодать, яка підтримує нас, тобто благодать, яка дає нам змогу виконувати те, до чого ми покликані Богом і спроможність жити святим життям. В благословенні з послання Юди в Новому Завіті говориться про цю благодать, як про силу Божу, що утримує нас від падіння і дає нам змогу постати непорочними перед Ним в останній день. Ця заява передає вкрай важливу істину щодо нашого учнівства: ми можемо відпасти від благодаті, але Божа благодать, що підтримує нас, дає нам змогу уникнути цього.

Свого часу деякі проповідники святості з добрими намірами говорили, що після освячення людина вже не буде грішити. І серед прямодушних християн, які були щирі у своїй ході з Христом, втім вже розуміли, що не тільки можна схибити і впасти, але й трапляється це нерідко, така проповідь викликала чималу плутанину і переляк, зокрема, на тлі вчень, які стверджували, ніби повне освячення вирішить проблему гріха. Однак, це зовсім не так, а причина в тому, що наша свобода вибору ніколи не виключається з рівняння. Свобода вибору залишається назавжди в житті віруючого, бо вона є невід'ємним підґрунтям взаємин. Любов — це близькі стосунки і вибір є необхідним складником будь-яких здорових взаємин. Ба більше, на нас викарбувано образ Божий і в повноті Христа відновлюється саме здатність до стосунків, що сповнені святості й любові.

Щодо цього, дуже повчальною є оповідь про Сотворіння у книзі Буття. Суверенний Бог промовляє всесвіт до існування і це було більше, ніж просто вимовлені слова: «Нехай буде...». Боже правління є абсолютним і Його панування не має собі рівних - але, як не дивно, людська свобода вплетена в тканину творіння. З огляду на неперевершену силу Бога творити та підтримувати, така свобода є несподіваною, оскільки, як ми дізнаємося пізніше, можливості різного вибору для людей не тільки дозволені, але й можуть допомогти або зашкодити процвітанню Божого доброго світу. Всемогутній Бог, ризикуючи, дозволяє нашому вибору мати значення.

У першому раю Господь Бог наказав людині: «Ти можеш їсти будь-який плід із будь-якого дерева. Та не їж із дерева пізнання добра і зла, бо в день, коли з'їси плід із нього, то того ж дня напевно тобі померти». (Буття 2.17, УМТ). У цьому повелінні було дано право вибору. На перший погляд, можна подумати, що це несправедливо з боку Бога. Навіщо Бог звелів щось, усвідомлюючи, що в той момент, коли сказано комусь, чого не дозволено робити, вони лише про це й стануть думати? Чи було то спокусою? Ні: Бог не спокушав їх. Їм було дано вибір. А це не те саме. У повелінні є визнання свободи вибору (або вільного вибору).¹²³ Свобода вибору необхідна для того, щоб у стосунках існувала любов.

Якби моя дружина була змушена кохати мене і не мала вибору, ми все одно мали б стосунки, більш-менш, але це не був би шлюб. Чому? Тому що, як би я мав повний контроль, це було б чимось іншим, але не коханням. Вона стала б автоматом, роботом, який добровільно не взмозі діяти інакше. Єдиний спосіб мати здоровий шлюб - це коли ми обоє маємо вибір любити одне одного. Втім, у цьому полягає невід'ємний ризик кохання: вона могла вибрати не любити мене.

Коли Бог створив людей, Він помістив їх у прекрасний сад, сповнений життям і добром. Це була чиста благодать, оскільки її було започатковано й надано Богом без жодного внеску з боку людей. Однак Бог не створив їх роботами, які були змушені виконувати Його волю. Вони могли вибирати між добром і злом. Вони мали вибір любити Бога чи ні. Це було майже так, наче Бог казав: «Роби те-то і те-то, тому що Я - Бог. Твій послух - це вибір. Я хочу, щоб ці стосунки ґрунтувалися на любові, а не на контролі». Бог дає нам свободу волі не тому, що хоче спокусити нас, а тому,

123. Мілдред Бенгс Вайнкуп нагадує нам, що основний акцент Джона Веслі був більше на свободі благодаті, ніж на свободі вибору. Таким чином, прихильники Весліанської традиції точніше говорили б про «вільний вибір», стосовно волі, яку Святий Дух наділив силою та звільнив, що дає змогу людині активно сповідувати віру в Ісуса Христа.

що хоче, щоб ми обрали Його. Тільки тоді це будуть добровільні стосунки, засновані на любові.

Сорен К'еркегор вважав, що підкорена воля є ознакою очищеного серця: «Чистота серця полягає в тому, щоб бажати єдиного». Протилежністю чистого серця є двоєдушність, яка також віддзеркалюється у волі. На питання, чи може повністю освячена особа коли-небудь знову згрішити, відповіддю буде «так». Можна відпасти від благодаті, адже людина завжди є вільною відповісти Богу чи спокусі. Заради любові вибір завжди буде за нами. Але ось головна відмінність життя, яке підтримується благодаттю: тепер ми маємо силу не грішити. Завдяки силі благодаті, що нас підтримує, ми можемо сказати «так» Богові й «ні» спокусі. Наша віра захищена силою Бога, захищена живою надією через воскресіння з мертвих Ісуса Христа (1 Петра 1.3–4).

У відвертому зізнанні Павло визнає, що до Духа гріх контролював його життя настільки сильно, ніби наглядач до раба. «Бо не роблю я доброго, що хочу, але зле, чого не хочу, це чиню.» (Римлянам 7:19, UBIO). Він потрапив у замкнене коло, коли не хотів робити певні речі, але не міг протистояти, і коли хотів щось зробити, але не міг цього здійснити. «Хто мене визволить від тіла цієї смерті?» (7.24). Але тепер, коли він перебуває під владою Святого Духа, пише далі Павло, він може сказати «так» Богові й «ні» спокусі. «Дякую Богові через Ісуса Христа, Господа нашого. Бо закон духа життя в Христі Ісусі визволив мене від закону гріха і смерті.» (7,25; 8,2). Без Святого Духа, наша людська воля слабка і безсила підкорятися; зі Святим Духом ми маємо силу підкорятися. Це не означає, що освячені більше ніколи не зможуть згрішити, але тепер вони мають силу не грішити. Відмінність полягає в благодаті Бога, яка підтримує нас, яка утримує нас від падіння.

Вірність ґрунтується на вірі та повноті. Як поспішає додати Веслі, Святий Дух зміцнює нашу волю, щоб ми могли породжувати «кожне добре прагнення, чи то пов'язане з нашим норомом, словами або вчинками, до внутрішньої та зовнішньої святості».¹²⁴

124. Wesley, "Sermon 85: On Working Out Our Own Salvation," III.2

Благодать, яка підтримує та перетворення характеру

У своїй надзвичайно корисній і вичерпній книзі про учнівство, *After You Believe* [Після того, як ти повіриш], Н. Т. Райт пояснює, у який спосіб в людях та церквах формується христовий характер. Він називає це тривалим, але постійним зростанням благодаті, яке відбувається в результаті духовних вправ і звичок, сформованих у житті людини, що перетворює її дедалі більше на образ Ісуса Христа. Стародавні автори називали таке формування характеру «доброчесністю».

Райт починає книгу переказом реальної історії Чеслі Салленбергера, більш відомого як «Саллі». Це було в четверг, 15 січня 2009 року, і день цей був схожим на будь-який інший день у Нью-Йорку. Літак пасажирського рейсу вилетів о 15.26 і прямував до Шарлотти. Саллі був капітаном екіпажу. Він провів усі регулярні перевірки, і все здавалося нормальним, аж поки через дві хвилини після зльоту літак не врізався в зграю гусей. Обидва двигуни були серйозно пошкоджені та втратили потужність. Літак прямував на північ над Бронксом, одним з найбільш густонаселених районів міста. Саллі та його другий пілот повинні були приймати важливі рішення, причому якнайшвидше. На кону було життя понад 150 пасажирів і ще тисяч людей на землі.

Найближчі менші аеропорти були надто далеко, а посадка на автостраді Нью-Джерсі стала б катастрофою. Залишився лише один варіант: посадка на річці Гудзон. Всього за три хвилини до приземлення Саллі та його другий пілот мусили зробити кілька життєво важливих рішень, щоб уникнути катастрофи. (Райт згадує дев'ять технічних завдань). Дивовижно, але їм це вдалося; вони посадили літак на річці Гудзон. Усі благополучно вийшли з літака, а капітан Саллі, перш ніж висадився сам, кілька разів пройшовся вздовж салону, щоби пересвідчитися, чи всі врятувалися.¹²⁵

125. Wright, *After You Believe: Why Christian Character Matters* (New York: HarperCollins, 2010), 18–20.

Багато людей казали, що це було диво, і певною мірою, саме так і було. А все ж, у чому полягало диво? Бо чудеса трапляються в багатьох різних формах. Чи це чудо було в Божій надприродній руці, що захищала і направляла? Це, безумовно, можливо. Однак є і інший погляд. Можливо, дивом була чеснота Саллі, завдяки якій він міг зреагувати з такою дивовижною швидкістю ще й в стресових обставинах. Якщо вживання слова «чеснота» в такому сенсі здається дивним, це тому, що чеснота — це не просто інший спосіб сказати «добрий» чи «моральний». Райт стверджує, що чеснота, у найсуворішому значенні цього слова, «це те, що відбувається, коли хтось приймає тисячі дрібних рішень, які вимагають зусиль та зосередженості, аби зробити щось добре і правильне, але що не «приходить природно» — і лиш потім, у тисячу перший раз, коли це дійсно важливо, виявляється, що вони роблять те, що необхідно, як ми сказали б, «автоматично».¹²⁶

Іншими словами, коли щось виглядає так, ніби це «просто сталося», ми починаємо усвідомлювати, що це не «просто сталося». Як зазначає Райт, якби хтось із нас керував літаком того дня і робив лише те, що природно, ми б врзалися в якусь будівлю. Чеснота, формування характеру — або, в нашому випадку, учнівство, яке зростає в благодаті, щоб ставати дедалі більше схожими на Ісуса, — це не те, що відбувається природно; натомість це відбувається, коли мудрий і розважливий вибір стає другою натурою. Саллі не народився зі здатністю керувати пасажирським реактивним літаком, і він не народився з такими рисами характеру, які виявляються в певні миттєвості часу, як-от сміливість, тверда рука, швидка розсудливість і турбота про безпеку інших людей, навіть ризикуючи собою. Це набуті навички та риси, які вимагають цілеспрямованої практики та повторення із часом — доки те, що спочатку здається незручним, не стане нормальним, а потім те, що здається нормальним, починає настільки вкорінюватися в нашу свідомість та м'язову пам'ять, що ми реагуємо, не замислюючись. Це стає другою натурою.

126. Wright, *After You Believe*, 20.

Не хочу образити читачів, які можливо є пілотами, але якби я був пасажиром того літака, що швидко знижувався, я б не хотів, щоби пілот-новачок просто робив те, що є природним. Якщо в надзвичайній ситуації перш ніж реагувати на кризу, з якою вони ніколи раніше не стикалися, пілоту довелося б діставати інструкцію з експлуатації двигуна, зануритися в інтернет або копатися у своїй пам'яті, щоб згадати те, чого навчали в льотній школі, результат міг би бути трагічним. Знань недостатньо, так само, як і твердості та рішучості. Ні, категорично наполягає Райт, в такий кризовий момент найбільш потрібною була практикована чеснота, яка стала вже другою натурою — перетворення характеру, «сформованого певними сильними сторонами, а саме «чеснотою» досконалого знання того, як керувати літаком».¹²⁷ Я б додав, що це був не аби який літак, а конкретний літак — саме той літак, якого Саллі навчили знати до дрібниць.

Ідея «другої натури» привертає мою увагу, найпаче щодо учнівства, святості та подорожі благодаті. Мало хто заперечить, що такі якості, як сміливість, витривалість, стриманість, мудрість, розважливість і терпіння, не є природними для нас. Це речі, яких ми вчимося та які вкорінюються в нашому характері іноді через болючі та важкі обставини, але завжди через фільтр навченої поведінки. Добре закріплений характер — відповідно до Нового Завіту і визначення Райта — це «модель мислення і поведінки, яку людина увібрала настільки, що де б ви не розрізали її (так би мовити), ви бачите ту саму особистість наскрізь».¹²⁸

Протилежністю добре сформованого характеру, звичайно ж, є поверховість. Багато людей можуть спочатку здаватися чесними, добрими, позитивними, тощо, але чим більше ви дізнаєтеся про них, тим більше проявляється їхнє справжнє обличчя. Такі люди просто створюють гарну видимість. «Коли ж вони стикаються з кризою або просто втрачають пильність, вони такі ж нечесні, сварливі та нетерплячі, як і інші»¹²⁹. У чому проблема? Вони

127. Wright, *After You Believe*, 21.

128. Wright, *After You Believe*, 27.

129. Wright, *After You Believe*, 27.

просто роблять те, що приходить природно; вони достатньо самосвідомі, щоб знати, що їхнє ставлення має бути іншим, але вони не набули нових звичок другої натури, щоб добре реагувати на раптові виклики та розчарування. Характер не формується під час кризи; він розкривається в ній. Щоразу, коли ми не маємо часу на роздуми, тоді й виявляється, ким ми є насправді.

Х. Рей Даннінг показав, як деякі терміни Веслі вісімнадцятого століття відрізняються від сучасного вживання. Наприклад, що стосується нашої дискусії про свободу волі, «свобода» була терміном, який він використовував для свободи вибору, тоді як «воля» була терміном, який він використовував для позначення того, що він називав «схильностями», або пристрастями, які спонукають дії людини. Схильності не стосуються почуттів, які приходять та минають і вони не змінюються під впливом тимчасових модифікацій поведінки. Вони більше пов'язані з глибинним рівнем того, чому людина робить певний вибір або вчиняє певні дії. Зі схильностями тісно пов'язане те, що Веслі називав терміном «норов»¹³⁰. Слово норов у вісімнадцятому столітті не означало, що людина була дратівливою або легко злилася. Скоріше, це було схоже на те, як ми сьогодні використовуємо слово «темперамент». Веслі використовував слово норов у значенні «стійкий або звичний характер людини».¹³¹ Чи, точніше, ті людські схильності, які зосереджуються і розвиваються в стійкі аспекти характеру та культивуються способами благодаті, поки не перестануть бути тимчасовими, а стають довготривалими та стабільними чеснотами, і якщо вони здійснюються з праведним наміром, тоді стануть «святим норовом».

«Святий норов» був часто вживаним висловом у вченні Веслі про учнівство, особливо в його роздумах про плоди Духа в Посланні до галатів. «А плід Духа — це любов, радість, мир, терпіння, доброта, добросердечність, віра, лагідність і стриманість.» (Галатам 5.22–23, НПУ). Варто виділити кілька аспектів цього тексту. Перш за

130. Англійською - temper [прим.перекладача].

131. Maddox, Responsible Grace, 69.

все Веслі зазначав, що тут слово «плід» вживається в однині, а не множині («плоди»). Якби воно було в множині, могла б виникнути спокуса зосередитися на одному «плоді», а не на іншому, так, ніби ми могли б зосередитися на вірності, а щедрість проігнорувати. Плід, як єдине ціле є свідченням того, що діє Дух Божий. Ці характеристики плоду не є незалежними. Тож, у процесі нашого зростання, усі дев'ять проявів плоду працюють разом, щоб утворити переконливу картину того, як виглядає, присвячене Богу життя, де керує Святий Дух. Н. Т. Райт зазначає, що Павло «не вбачає спеціалізації».¹³² Подібно до того, як персикове дерево можна впізнати за плодом, яке воно дає, християнина впізнають за плодом Духа — святим характером, який проявляється в житті. Не дивно, що Веслі поспішає додати, що любов починає перелік святих норівів, тому що всі дев'ять є вираженням любові. Втім, на шляху благодаті всі риси Христа проявлятимуться в нашому житті.

Можливо, найголовніше, що треба розуміти в подорожі благодаті це те, що ці святі норови не приходять миттєво. Натомість, як пояснює Ренді Меддокс, «Божя відновлююча благодать (та, що нас спасає) пробуджує у віруючих “зерна” таких чеснот. Ці зерна потім зміцнюються і набувають форми, в міру того як ми “зростаємо в благодаті”. З огляду ж на свободу, це зростання передбачає відповідальну співпрацю, бо ми можемо нехтувати або придушувати Божу благодать».¹³³ З пояснення Меддокса можна багато чого зрозуміти. Однак, ми не повинні упустити головну ідею: чесноти потрібно плекати, щоб вони зростали. Божою благодаттю ми спасаємося і освячуємося в одну мить, і нам дається можливість розпочати шлях до уподібнення до Христа - сіється насіння праведності.

Божою благодаттю ми спасенні й освячені в одну мить і маємо можливість розпочати подорож до Христоподібності, тож насіння праведності вже посіяно. У захоплюючій подорожі благодаті нам

132. Wright, *After You Believe*, 195.

133. Randy Maddox, “Reconnecting the Means to the End: A Wesleyan Prescription for the Holiness Movement,” *Wesleyan Theological Journal*, vol. 33, No. 2 (Fall 1998), 41.

дано свободу облишити життя, сповнене гріха та власної вигоди, заради того, щоб ми могли любити Бога всім своїм серцем, душею, силою та розумом. Проте, три незмінні чесноти: віра, надія та любов (1 Коринтянам 13:13) і дев'ятикратне розмаїття плоду, що впливає зі сповненого Духом життя, є як отриманими в дар так і вихованими. Плід Духа не з'являється раптово і, як слушно стверджує Райт, він не «зростає автоматично». Безсумнівно, є перші багатообіцяючі ознаки того, що плід уже зростає. «Багато християн, які щойно увіروвали, особливо коли раптове навернення означало різку відмову від способу життя, сповненого «ділами плоті», розповідають про власне здивування тим, що в них зароджується бажання любити, прощати, бути лагідними, бути чистими. Звідки, вони запитують, усе це взялося? Раніше я не був таким. Це дивовижна річ і вірна ознака того, що діє Святий Дух».¹³⁴

Ці неймовірні зміни «схильності» є нічим іншим, як чистим даром благодаті. Однак християни, які щойно увіровали не можуть бути пасивними. Їм належить звершувати те, що Бог звершує в них. Та сама благодать, яка зробила можливими ці зміни «схильності», тепер має вирости у «святий норів», розвинутий завдяки новим звичкам та набутим духовним вправам. Знову ж таки, Райт точно змальовує це, виявляючи прекрасне розуміння учнівства: «Це [нові бажання] є квітами; а от щоб отримати плоди, треба навчитися бути садівником. Ви мусите дізнатися, як доглядати та обрізати, як зрошувати поле, як оберігати його від птахів і білок. Треба стежити за гниллю та пліснявою, зрізати пліощ та інших паразитів, які висмоктують життя з дерева, і дбати про те, щоб молодий стовбур міг міцно стояти під час сильного вітру. Тільки тоді з'явиться плід».¹³⁵

Квіти, безумовно, є ознакою того, що «Христос у вас, надія слави» (Колосянам 1:27, UBIO), але щоб здобути справжній плід зрілого, подібного до Христа характеру, ми мусимо стати

134. Wright, *After You Believe*, 195–196.

135. Wright, *After You Believe*, 196.

садівниками. Насіння ж має почати приносити плід. Відмова від схильностей породжує святий норов, новий характер, а це дає Христове мислення, і вчинки, що починають працювати відповідно до другої натури.¹³⁶ «Тим прославиться Мій Отець, що ви принесете багато плоду, і так будете Моїми учнями.» (Івана 15:8, НУП). Квіти стають плодом, а насіння стає чеснотами. Сила Божа, що зміцнює, стає благодаттю, яка підтримує нас.

Порок і чесноти

Павло наставляє коринфських християн: «Випробовуйте самих себе, чи ви у вірі, пізнавайте самих себе. Хіба ви не знаєте самих себе, що Ісус Христос у вас?» (2 Коринтян 13.5, UBIO). Тут доречно навести парафраз Юджина Петерсона у притаманному для нього доступному стилі: «Випробовуйте себе, щоб переконатися, що ви тверді у вірі. Не дрейфуйте, приймаючи все як належне. Регулярно перевіряйте себе. Вам потрібне свідчення з перших рук, а не якісь чутки, що в вас є Ісус Христос. Перевірте це. Якщо ви не пройшли перевірку, зробіть щось з цим. » (вірші 5–9).

Регулярні медогляди завжди краще інфарктів чи інсультів. Проблема, що виявлено на досить ранній стадії, часто можна вилікувати. Подібним чином дотримання графіка технічного обслуговування дорогого обладнання часто може запобігти поломці, яка призвела б до катастрофи. Протягом усієї біблійної історії сорокаденні періоди вважалися часом підготовки, очищення та духовного переосмислення.¹³⁷ Можна стверджувати, що служіння відродження і конференції в традиції святості мали на меті такі перевірки як для спільноти так і на особистому рівні. В листі до Коринтян Павло підкреслював, що для духовного зростання потрібне духовне здоров'я. У дусі порад Павла Веслі наполягав на тому, щоб віруючі зустрічалися в малих групах

¹³⁶. «Слова Веслі про святі вчинки, що «випливають» зі святого норову, свідчать про те, що він бачив сенс у тому, як набуті звичкою схильності приносять «свободу» для людських дій — свободу, що походить від практики дисципліни (наприклад, свобода грати концерт Баха)». Maddox, Responsible Grace, 69.

¹³⁷. Період Великого посту в християнському календарі базується на такій сорокаденній концепції перевірки себе.

підзвітності («класних зустрічах», як він їх називав), щоб практикувати дисципліну перевірки духовного здоров'я.

Якими є тривожні ознаки духовної хвороби серця? У шостому столітті церква відсортувала ці тривожні ознаки і вони були визначені як «смертні гріхи» або «смертні пороки». Подібно до того, як високий рівень холестерину є попередженням про хворобу серця, а мерехтливе світло є ознакою того, що лампочка не працює, так ці ознаки є показниками нездорових тенденцій у нашому учнівстві і, якщо з ними не боротися, вони можуть призвести до духовної смерті. Історичне розуміння Церквою пороку, який зазвичай називають «сім смертних гріхів», є більш повним і включає понад семи:

Гординя: коли людина ставить себе на місце Бога, робить себе центром та головною метою свого життя; відмовляється визнавати свій стан, як створіння що залежить від Бога.

Нешанобливість: свідоме нехтування поклонінням Богу або задоволення лише поверхневою участю в поклонінні; виявлення цинізму до святого або використання християнства заради особистої вигоди.

Сентиментальність: задоволення побожними почуттями і красивою церемонією без прагнення до особистої святості; брак готовності понести свого хреста чи особисті жертви; більший потяг до емоційної духовності, ніж до жертвовності.

Недовіра: відмова визнати Божу мудрість і любов; надмірне занепокоєння, тривога, скрупульозність або перфекціонізм; спроби здобути або зберегти контроль над своїм життям з допомогою спіритуалізму, надмірна боязкість або боягузтво.

Непокора: відкидання відомої волі Бога; відмова пізнати природу Бога, як вона розкрита у Святому Письмі; підрив довіри безвідповідальністю, зрадою чи непотрібним розчаруванням інших; порушення правових або моральних угод.

Нерозкаяність: відмова розпізнати та визнати свої гріхи або сповідувати їх перед Богом; самовиправдання, вважаючи свої гріхи незначними, природними або неминучими; відмова вибачитися і примиритися з ближнім або небажання пробачити себе.

Марнославство: нездатність віддати належне Богові та іншим людям за їхній внесок у чиєсь життя; хвалькуватість, перебільшення та показна поведінка; надмірна заклопотаність «речами».

Зарозумілість: зухвалість, любов до суперечок; самовпевненість і впертість.

Образ: відмова від талантів, здібностей або можливостей, які Бог та інші пропонують для нашого добробуту; бунт і ненависть до Бога чи інших; цинізм.

Заздрість: невдоволення своїм місцем у Божому устрої творіння; це проявляється в ревнощах, злобі та презирстві до інших або до чужих «речей».

Пожадливість: відмова поважати цілісність інших створінь, що виражається в накопиченні матеріальних речей для доведення власної цінності; використання інших для особистої вигоди; прагнення до статусу та влади за рахунок інших.

Жадібність: марнотратство природних ресурсів або особистого майна; екстравагантність або життя не за коштами; проявляється в непомірних амбіціях або домінуванні над іншими та надмірному захисті своїх «речей»; скупість; скнарість.

Обжерливість: надмірне потурання природному апетиту до їжі та пиття; непомірне прагнення до задоволення і комфорту; проявляється в нестриманості та в браку дисципліни.

Хтивість: зловживання сексом; включає нецнотливість, нескромність, напускну скромність і жорстокість; не визнає шлюб, як встановлену Богом форму сексуальних стосунків.

Лінощі: відмова реагувати на свої можливості для зростання, служіння та жертвовності; включає лінь у духовному, розумовому або фізичному сенсі; нехтування сім'єю; байдужість до несправедливості чи до страждених людей у світі; нехтування нужденними, самотніми та невідомими людьми.

Тривожні ознаки можуть бути непомітними, але небезпечними для душі. Коли ми хочемо бути фізично здоровими, ми змінюємо певні речі у способі життя та обираємо харчування відповідно до наших нових бажань, а іноді потрібні ліки, щоб доповнити або компенсувати те, що наше тіло не може виробити самостійно.

Якщо хочемо, щоб наші садові дерева приносили кращі плоди, ми додаємо добрива, а іноді зрізаємо нездорові гілки дерев. По-правді кажучи, наше тіло й наші сади працюють краще, якщо ми уникаємо спроб швидкого вирішення кожної проблеми. Бажано підтримувати їх регулярно та постійно. Життя учнівства влаштоване так само. Треба пам'ятати, що неможливо просто позбутися певних нездорових моделей поведінки, не замінивши їх чимось іншим, кращим.

На зміну повинно прийти хороше, що сильніше за нинішнє погане. Ті, хто перебуває на шляху до одужання від залежності, скажуть вам, що на зміну залежності має прийти щось інше. Має бути вища, духовна пристрасть, щоб витіснити нижчу, гріховну. Так само має бути програма регулярної підтримки, щоб посилити нашу подорож благодаті - регулярний, систематичний спосіб підтримувати наше учнівство на найвищому рівні.

Яким же є добро, що приходить на зміну смертним порокам? У чому полягає план благодаті, що підтримує нас? Це добро, яке витісняє пороки, Новий Завіт називає плодом Духа, це життєдайні чесноти, які витісняють низькі інстинкти нашої плоті. А регулярний, систематичний план підтримання називається духовними дисциплінами. Професійні спортсмени бігають коло за колом, розтягуються та піднімають гіри не для розваги чи від нудьги, а тому, що вони сповнені рішучості досягти поставленої мети. Духовне обстеження не обов'язково має бути серйозним або інвазивним хірургічним втручанням. Це можуть бути перевірки духовного самопочуття. Ліки того добра, що витісняє є плодом Духа; План підтримання здоров'я, заради підвищення нашої сприйнятливості до діяльності Бога, — це духовні дисципліни. Вони є важливими елементами благодаті, яка підтримує нас.

Дисципліна як спосіб благодаті

Автор Послання до Євреїв визнає важливість духовної дисципліни: «Жодне покарання¹³⁸ зараз не здається радістю, але

138. В англійському перекладі вжито слово discipline. [Прим.перекладача].

смуток. Однак згодом навченим через покарання приносить мирний плід праведності.» (12.11, НПУ). Дисципліна може мати негативний підтекст, якщо розглядати її як покарання за порушення. Однак, як визнає Послання до Євреїв, є також таке поняття, як дисципліна заради захисту або зміцнення. Це той аспект дисципліни, про який йдеться в Посланні до Євреїв. «Зносьте труднощі, адже Бог ставиться до вас як до Своїх синів. Хіба є такий син, якого б не карав батько? А якщо ви залишаєтесь без покарання, якого всі Божі діти зазнають, тоді ви незаконні діти, а не справжні сини.» (12.7–8, НПУ).

Дві речі, які варто вказати: (1) автор не міг уявити собі дітей, які не зазнавали б батьківської дисципліни; (2) автор вважає дисципліну певною формою святої любові. Любов до дитини передбачає дисципліну. І це не є покаранням для дитини, коли їй не замовляють піцу опівночі, чи обмежують, до котрої години вона має повернутися додому ввечері, або не дозволяють їй дивитися в інтернеті все, що заманеться. Мудрі батьки знають, що це не покарання, а підготовка до майбутнього. Дитині це може здаватися несправедливим, навіть жорстоким, але настане день, коли вона навчатися цінувати межі, що встановили люблячі батьки, щоб захистити її і допомогти їй вирости повноцінною, здоровою дорослою людиною. Подібним чином Бог дисциплінує нас до святості. Це може здаватися неприємним, але це сіє насіння для мирного плоду праведного життя, і - не пропустіть це - ми повинні бути навчені цьому.

Е. Стенлі Джонс мудро сказав: «Ти не можеш досягти спасіння дисципліною, адже це — дар Божий. Втім, ви не можете зберегти його без дисципліни».¹³⁹ Що ж стосується формування характеру, Августину приписують визначення чесноти як «доброї звички, яка співзвучна нашій природі». Крім того, Джонс наводить прості звички Ісуса, як приклад того, хто повністю залежав від Бога та був особисто дисциплінованим у своїх звичках: «Він робив три

139. E. Stanley Jones, *Conversion* (Nashville: Abingdon Press, 1991), quoted in Richard J. Foster and James Bryan Smith, eds., *Devotional Classics: Selected Readings for Individuals and Groups* (Englewood, CO: Renovaré, 1990), 281.

речі за звичаєм: (1) «І звичаєм Своїм Він прийшов... і встав, щоб читати»— Він читав Слово Боже за звичкою. (2) «Він вийшов на гору молитися за своїм звичаєм» — Він молився за звичкою. (3) «І знов Він навчав їх, звичаєм Своїм» — Він передавав іншим за звичаєм те, що мав і що знаходив. Ці прості звички були основними звичаями Його життя.¹⁴⁰ Святі звички формують здорових учнів. Повертаючись знов до ідеї про святий норов, Веслі вважав, що він формується в християнах, коли ті беруть участь у житті церкви через набуті звичкою практики, які він називав «способами благодаті», що також відомі як духовні дисципліни. Способи благодаті є провідниками Божої благодаті, яка перетворює, вони є тими діями, що скеровують діяльність Бога до нас у подорожі благодаті.

У розумінні Веслі ці способи були передані через те, що він називав ділами благочестя та справами милосердя. Діла благочестя — це насамперед те, що ми робимо, щоб зміцнити наші особисті стосунки з Христом. Діла милосердя пов'язані з тим, що ми робимо, щоб долучитися до Божого служіння та місії у світі. І діла благочестя, і справи милосердя мають індивідуальну складову (те, що людина може зробити сама) і колективну складову (те, що має бути зроблено з допомогою інших).

Індивідуальні справи благочестя включають роздуми над Святим Письмом, молитву, піст, бесіди про віру з іншими (євангелізація) і щедру жертвовність щодо наших ресурсів. Спільні справи благочестя включають спільне богослужіння, участь у таїнствах Святого Причастя та християнського хрещення, відповідальність один перед одним (що також відоме як «християнські конференції»), вивчення Біблії та проповідкування. Знову ж, ми проводимо ці релігійні заходи не лише тому, що ми християни, але й тому, що це «наповнені Духом практики, які наново формують і наново виховують те, що ви любите... це нові практики з ритуалами, що формують прагнення та літургії,

140. Jones, Conversion, quoted in Foster and Smith, Devotional Classics, 282.

що формують любов», оскільки через ці практики ми вчимося зодягатися в Христа. (див. Колосянам 3.12–16).¹⁴¹

Таїнства, як способи благодаті

Для подорожі благодаті буде корисно знати докладніше про важливість таїнств. Слово «таїнство» походить від латинського слова *sacramentum*, яке означає «святити, освячувати» або «робити священним, святим», а це зі свого боку походить від грецького слова *mysterion*, що означає «таємниця». Тож разом виходить, що Причастя є «священною таємницею». Джон Веслі запозичив своє визначення таїнства з катехизису Англіканської книги молитви (яке запозичене із короткого визначення Августина), з невеликою адаптацією для кращої ясності: «Видимий знак невидимої благодаті, та спосіб, з допомогою якого ми її здобуємо». ¹⁴² Поєднуючи ідею священної таємниці та способу, Н. Т. Райт описує таїнства як «ті випадки, коли життя небес таємничим чином перетинається із життям землі». ¹⁴³ Деякі християнські традиції дотримуються більшої кількості таїнств, ніж інші. Протестанти зазвичай практикують два: Хрещення та Євхаристію (яку також називають Вечеря Господня або Святе Причастя). ¹⁴⁴

Джон Веслі наполегливо заохочував «уважно ставитися до всіх таїнств (духовних дисциплін)» ¹⁴⁵ однак особливо до Євхаристії. Він називав її «важливим каналом», яким нам передається благодать, і навіть визначав участь у Причасті, як перший крок у досягненні нашого спасіння. ¹⁴⁶ Така динамічна точка зору ґрунтувалася на його вірі в те, що Причастя — це більше, ніж символічний

141. James K. A. Smith, *You Are What You Love: The Spiritual Power of Habit* (Grand Rapids: Brazos Press, 2016), 68–69.

142. Rob L. Staples, *Outward Sign and Inward Grace: The Place of Sacraments in Wesleyan Spirituality* (Kansas City, MO: Beacon Hill Press of Kansas City, 1991), 21.

143. Wright, *After You Believe*, 223.

144. Визнання двох таїнств обґрунтовано тим, що ми вважаємо за краще практикувати лише ті, які встановлені Ісусом Христом (також відомі як «Таїнства Господні»).

145. Wesley, *A Plain Account of Christian Perfection*, Annotated, 45.

146. Maddox, *Responsible Grace*, 202.

спогад про смерть Христа, але що реальна присутність Христа, через Святого Духа, відчувається, коли людина приймає Вечерю Господню.¹⁴⁷ Це привело Веслі до двох важливих висновків. По-перше, оскільки благодать, присутня в таїнстві, надається для сповненого силою християнського життя, Причастя слід приймати якомога частіше. По-друге, оскільки присутність Святого Духа в Причасті рівнозначна до легкодоступної Божої благодаті, що спасає, освячує та підтримує, це можна вважати «таїнством навернення»¹⁴⁸ — адже людина із серцем, що розкалялося, може здобути спасіння, а також, як спосіб для поширення святості. Цей високий погляд на Причастя спонукав Роба Стейплза, богослова Церкви Назарянина, назвати Євхаристію «таїнством освячення».¹⁴⁹

Хрещення — це набагато більше, ніж простий ритуал чи публічне свідчення. Воно символізує нашу смерть і воскресіння з Христом. «Тож ми були поховані з Ним через хрещення в смерть, щоб, як Христос воскрес із мертвих через славу Отця, так і ми жили оновленим життям.» (Римлянам 6.4). До Царства Божого не можна прийти просто так — зрештою, має відбутися смерть для гріха і для себе та воскресіння до нового життя.¹⁵⁰ Хрещення знаменує цей момент. «Хрещення чітко дає зрозуміти, що все християнське життя — це ознака хрестом, участь у хресті, прийняття хреста та слідування за Ісусом».¹⁵¹ Веслі не включив хрещення до жодного, з відомих нам, списків способів благодаті,

147. «Коли Ісус каже «спомин», в грецькому тексті використано слово — анамнез. Це набагато більше, ніж історичні спогади. Це вказує на натхненний Святим Духом спомин, який переносить подію минулого в сьогодення таким чином, що вона буквально «відбувається знову»». J. D. Walt, "Wonder Bread," Seedbed Daily Text, April 24, 2020, <https://www.seedbed.com/wilderness-wonder-bread/>.

148. «Таїнство навернення» — це вираз, який використовував особисто Джон Веслі. Staples, *Outward Sign and Inward Grace*, 252. З свідчення його матері про те, що вона отримала повну впевненість у своїй вірі під час Причастя, та з багатьох інших свідчень про такі події, як ця, Веслі переконався, що момент Євхаристії «щоразу представляє драматичну картину жертви Христа, принесеної раз і назавжди, і передає її спасительну силу». Maddox, *Responsible Grace*, 203.

149. See Staples, *Outward Sign and Inward Grace*, 201–249.

150. Wright, *After You Believe*, 281.

151. Wright, *After You Believe*, 281.

але це було не тому, що він знецінював хрещення, а через те, що воно було кроком у спільноту віри та одиничною подією в житті віруючої людини. Отже, для Веслі хрещення знаменувало початок життя у святості, тоді як інші способи благодаті Веслі вважав такими, що мусять повторюватися заради постійного прагнення святості.¹⁵² У багатьох своїх поглядах на хрещення Веслі був тісно пов'язаний з англійськими реформаторами, але його відрізняли два суттєвих аспекти.

За словами Меддокса, Веслі підносив «милостивий дар перетворення нашого життя» над наданням нам «юридичного прощення (що зосереджується на провині та необхідності прощення)». Це важлива відмінність, оскільки вона означає, що хрещення є не лише знаком того, що наші гріхи прощені, але й того, що триває зцілення від нашої гріховної природи та зламаності, які завдав нам гріх.¹⁵³ Крім того, для Веслі, хоча благодать хрещення є «достатньо для початку християнського життя», людина мусить відгукнутися та відповідально брати участь у благодаті, яка дається, щоб способи благодаті були дієвими повною мірою.¹⁵⁴ У цьому сенсі хрещення є знаком і символом готовності людини повністю присвятити себе тому, що необхідно для плекання святого життя.

Назарянський історик і дослідник Пол Бассет якось сказав мені, що найперша записана літургія хрещення, датована кінцем четвертого століття, включала в себе покладання рук священиком і виголошення слів (мій переказ): «А тепер прийми благодать і зцілення Господа нашого Ісуса Христа, і нехай сила Святого

152. Staples, *Outward Sign and Inward Grace*, 98; Maddox, *Responsible Grace*, 222.

153. Між західною (латинською) і східною (грецькою) християнською традиціями є значні відмінності щодо розуміння спасіння. «Для західного християнства (як протестантського, так і католицького) стало характерним домінування юридичного наголосу на провині та відпущенні гріхів, у той час як східна православна сотеріологія зазвичай більше наголошувала на лікувальній турботі про зцілення нашої ураженої гріхом природи». Maddox, *Responsible Grace*, 23. Погляд Веслі на значення хрещення включав і те, і інше, але наголошував на зцілюючому та життєдайному аспектах.

154. Maddox, *Responsible Grace*, 23.

Духа діє у тобі, щоб ти, народжений від води і Духа, був свідком вірним». Словом, я отримав благодать; моє зцілення триває; я буду учнем Ісуса.

Підзвітність у взаєминах

Будь-яка розмова про благодать, що підтримує нас у житті учнівства, була б неповною, особливо для тих, хто належить до традиції Весліанської святості, якщо не згадати про важливість підзвітності в духовнових взаєминах. Веслі розробив практичні принципи, які, на його думку, є необхідними для кожного зростаючого християнина. Розуміючи схильність до егоцентризму (що призводить до браку самосвідомості) а також стійку спокусу жити ізольованим життям, Веслі запровадив п'ять рівнів того, що він назвав «християнськими конференціями». Це були товариства (подібні до класів недільної школи, призначених для християнської освіти та навчання), класні збори (докладніше про це пізніше), гурти (малі групи), вибрані товариства (для розвитку лідерів та наставництва) та групи покаяння (групи відновлення).

Хоча всі рівні християнських конференцій були корисними як способи благодаті, Веслі прийшов до переконання, що класні збори є серцем християнської спільноти та життєво необхідними для зростання в подобі до Христа. Це стало «методом» методистського руху і, на думку більшості, стало найвагомішим організаційним внеском Веслі в життя святості. Основну увагу класних зборів було спрямовано не на християнську освіту як таку, а на поведінку, з акцентом на практичному вигляді духовного перетворення та на середовищі, що найкраще підходять для цього. Вивчення Біблії та доктринальне навчання були важливими, але вони були призначені для товариств. Люди приходили на класні збори, щоб запитувати один одного щодо духовного прогресу кожного члена класу. Вони приходили туди, щоб подивитися один одному в очі й запитати: «Як справи в твоїй душі?» Вони мали бути підзвітні

одне одному щодо росту в благодаті та заохочувати одне одного до святості серця і життя.¹⁵⁵

Найвідомішим протестантським проповідником у вісімнадцятому столітті був не Джон Веслі. А визнано таким було іншого англійця — Джорджа Уайтфілда. Красномовний і динамічний проповідник, Вайтфілд вважався голосом протестантизму в усьому західному світі та одним із головних рушіїв Великого пробудження в Північній Америці.¹⁵⁶ Веслі та Уайтфілд були близькими друзями, і кожен з них захоплювався внеском іншого у зміцнення церкви. Втім, врешті-решт, більш відомою залишилася робота Веслі, а не Вайтфілда. Адам Кларк, молодший сучасник Веслі, пов'язував тривкі плоди Весліанського відродження безпосередньо з класними зборами.

З багаторічного досвіду я знаю доречність поради pana Веслі: «Проводьте класні збори скрізь, де ви проповідуєте, і долучайте уважних слухачів; бо скрізь, де ми проповідували, не роблячи цього, слово було як насіння на узбіччі». Саме завдяки цьому способу [благодаті] ми змогли заснувати сталі та святі церкви навколо світу. Пан Веслі із самого початку бачив необхідність цього. Пан Уайтфілд... не послідував цьому принципу. Якими були наслідки? Плід праці pana Уайтфілда помер разом із ним. Плоди pana Веслі залишаються і множаться.¹⁵⁷

Сам Уайтфілд, відповідаючи на запитання про вплив Весліанського відродження, пізніше розмірковував: «Мій брат Веслі діяв мудро; душі, які були пробуджені під час його служіння, він об'єднував у класних [зустрічах] і в такий спосіб зберіг плоди своєї праці. Я знехтував цим і тепер мої люди — ніби мотузка з піску».

Учнівство може бути особистим, але воно не повинно бути приватним. Відокремлені християни перебувають у небезпеці,

155. Цей фрагмент про класні збори взято з моєї книги про міське служіння. Щоб отримати детальнішу інформацію про християнські конференції та вплив класних зборів на методизм, див. David A. Busic, *The City: Urban Churches in the Wesleyan-Holiness Tradition* (Kansas City, MO: The Foundry Publishing, 2020).

156. Harry S. Stout, *The Divine Dramatist: George Whitefield and the Rise of Modern Evangelicalism* (Grand Rapids: Eerdmans, 1991), xiii–xvi.

157. J. W. Etheridge, *The Life of the Rev. Adam Clarke* (New York: Carlton and Porter, 1859), 189.

тому що ізолювана віра породжує слабких і неплідних учнів. Спільне богослужіння та християнська освіта є корисними і необхідними, але без спільного життя, сповненого любові та довіри в стосунках, у поєднанні із застосуванням здобутих знань, нам буде важко «виконувати своє спасіння» (Филип'янам 2.12, UBIO). Секрет здорового та щасливого зростання в благодаті полягає в повторюваній фразі Веслі «пильнувати один одного в любові».¹⁵⁸

Милість самовладання

Навчання молитися, піст, читання Святого Письма, роздуми, вчення, простота, самотність, покора, служіння, сповідь, поклоніння та підзвітність у взаєминах — усе це є прикладами способів благодаті. Ці та інші духовні дисципліни, подібні до них, є невід'ємною частиною благодаті, що підтримує нас.

Ви можете сказати: «Я не маю здібностей до жодної з цих речей!» Що ж, ви тут не самотні. Справа в тім, що ніхто не має до цього здібностей з самого початку. Вони не гламурні і вимагають наполегливої праці та постійної практики. Не забувайте, що з допомогою Духа наша стара природа перетворюється на нову, доки те, що раніше не було природним, не стане другою природою і «доки Христос не відобразиться у вас» (Галатам 4.19, НПУ). Можливо, саме тому самовладання¹⁵⁹ зазначене як остання характеристика плоду Духа. Самовладання необхідне, тому що плід не з'являється автоматично. Цвітіння показує початкові ознаки потенціалу, але без відповідної зосередженості та свідомої уваги, плід навряд чи дозріє.

Райт прямо наголошує на тому, що деякий плід можна імітувати: «Усе розмаїття плоду, про яке тут згадує Павло, порівняно легко підробити, особливо для молодих, здорових, щасливих людей, за винятком самовладання. Якщо цього немає, завжди варто запитати, чи не є поява інших видів плодів лише

158. John Wesley, "The Nature, Design, and General Rules of the United Societies," Works, 9.69.

159. "стриманість" в Гал.5.23, НПУ — прим.перекладача.

видимістю, а не справжньою ознакою Духа за роботою». ¹⁶⁰ Тож не дивно, що самовладання лежить в основі рішучого прагнення плекати життя у святості.

Є багато паразитів, багато чужорідних кущів, які загрожують задушити плодоносне дерево, багато хижаків, готових погризти коріння або поцупити плід, перш ніж він дозріє. Тож має бути свідомий вибір розуму, серця та волі, щоби безжалісно розправлятися з усіма цими ворогами. Те, що ти «живеш у Дусі», ще не означає, що слідування Духу є автоматичним напрямком. Ти мусиш слідувати Духу свідомо. І ти можеш це зробити. ¹⁶¹

Благодать, яка підтримує: духовна і практична

Благодать, що підтримує є як духовною, так і практичною. Вона є духовною, оскільки потребує Духа. Подібно до того, як фізичний плід є природним продуктом живої істоти, так і духовний плід є продуктом Святого Духа. Ми не можемо створити в собі ту глибоку роботу, яку Бог звершує силою Святого Духа — це те, що приходить ззовні і, як таке, абсолютно є даром. Але ця благодать також є практичною; простіше кажучи, вона просто вимагає практики. Така практика приймає форму садівництва, щоб те, що розпочате в нас, було «завершене» (Филип'янам 1.6, НПУ) і «сповнене плодом праведності» (Филип'янам 1.11, НПУ). Жоден фермер, який сіє кукурудзу в понеділок, не сподівається їсти її в качанах наступної неділі. Від насіння до збору врожаю потрібен час для вирощування та догляду. Потрібні вода і сонячне світло, потрібно вносити добрива і боротися з бур'янами, якщо ми хочемо насолоджуватися плодом врожаю.

У нашому житті дедалі більше панує бажання швидкого приготування всього: розчинної кави, попкорну в мікрохвильовці та високошвидкісного Інтернету. Люди в кафе лають свої ноутбуки, якщо їм потрібно більше кількох секунд, щоби підключитися до Wi-Fi. Очікування всього миттєво робить усіх нетерплячими. Звідки це береться? Вважаю, що це підживлюється більш глибоко

160. Wright, *After You Believe*, 196.

161. Wright, *After You Believe*, 196–197.

вкоріненим бажанням миттєвого задоволення, яке не є сучасним явищем — воно є в людстві вже давно. У Святому Письмі є багато прикладів цього смертоносного вірусу, що приносить миттєве задоволення, а сумно відомим прикладом є Ісав, про якого ми знаємо з історії про право первородства. Таку невеселу репутацію він здобув після довгого і невдалого дня полювання. А коли він повернувся додому, то був страшно голодний. Його хитрий брат-близнюк Яків готував на вогні юшку із червоної сочевиці. Ісав зажадав їсти. Як завжди розважливий Яків поставив умову: «Продай же нині мені своє перворідство.» (Буття 25.31, UBIO).

Право первородства, або право первістка (також відоме як закон першородства), було загальним правилом успадкування, яке гарантувало фінансові привілеї та верховенство в родині найстаршій дитині чоловічої статі — престижне та прибуткове благословення. З боку Якова було обурливим просити Ісава продати щось до такої міри цінне за миску якогось супу. Втім, відповідь Ісава була не менш обурливою: «Ось я умираю, то нащо ж мені оте перворідство?» (25.32, UBIO). Він був готовий обміняти найцінніше й найдорожче, що мав, на мить негайного задоволення, буквально — на миску червоної сочевиці.

Тут не можливо не помітити іронію. Яка імпульсивна людина проміняє щось безмежно дороге й неоціненне на мить негайного задоволення, що мине за кілька секунд? Проте в теперішній культурі миттєвого задоволення це робиться постійно: обмінюється щось безмежно дороге й неоціненне на те, що, як добре відомо, коштує набагато менше — щось довготривале на щось короткочасне. «Я хочу те, що хочу, і я хочу це зараз! Я хочу, щоб мої апетити були задоволені, навіть якщо це коштуватиме мені всього». Не дивно, що автор Послання до Євреїв прирівнює вчинок Ісава до гріховної аморальності: «Щоб не був хто блудник чи безбожник, немов той Ісав, що своє перворідство віддав за поживу саму. Бо знаєте ви, що й після, як схотів він успадкувати благословення, відкинутий був, не знайшов бо був можливости до покаяння, хоч його зі слізьми шукав.» (Євр. 12.16–17, UBIO). Це трагічний, болючий урок, який не можна залишити непоміченим.

Для освяченого життя необхідна дисципліна, і не можливо скоротити процес учнівства.

Тайгер Вудс визнаний одним із найвидатніших гравців у гольф в історії. Коли я був юнаком і навчався грі в гольф, я намагався наслідувати його стиль. Мені хотілося досягнути стиль гри Тайгера, досягти такої ж точності ударів, які були в Тайгера, завдавати ефективних ударів м'яким торканням, як це робить Тайгер, робити це з такою самою впевненістю, як Тайгер (я навіть купив кепки Nike для гольфу, щоб носити їх, як Тайгер). Була лише одна проблема: Тайгер тренувався годинами щодня, і це було відтоді, як він ледь почав ходити.¹⁶² Навіть коли він став найкращим гольфістом у світі, інсайдери розповідають, що й тоді він тренувався старанніше, ніж будь-хто інший. Я можу сказати, що хочу грати в гольф, як Тайгер Вудс, але це нічого не означає, якщо моя відданість тренуванням не співмірна з моїм бажанням. Миттєвого реєзультата не буде. Як би я не хотів, щоб усе було інакше, рівень моєї гри в гольф є пропорційним моїм зусиллям на тренуваннях.

Іноді люди кажуть: «Я хочу бути схожою на таку-то сестру. Вона здається такою близькою до Бога. Я бачу в ній Ісуса. Вона свята». Непогано вбачати в ній добрий приклад подібності до Христа та прагнути наслідувати її спосіб життя, але ви, мабуть, не знаєте, скільки годин вона проводить наодинці з Господом у роздумах і молитвах, а також ті десятиліття, які вона витратила на духовну практику, які і сформували те, що ви зараз бачите. Вона не стала такою, якою є зараз, потураючи миттєвому задоволенню. Духовні практики сформували в ній святий норов, що тепер виглядає як чесноти. Вона виростила плід Духа, і саме тому любов, радість, мир, терпіння, доброта, милосердя і самовладання стали в ній такими очевидними.

Святість — це не якась мить і, раптом, вуаля! — набуваються чесноти. Ні: це те, у що в нас формується. «Навернення до віри

162. Вудса показали у відомому телевізійному шоу у віці двох років, де він продемонстрував свої здібності до гольфу.

— це дар і досягнення. Це й моментальна дія і робота протягом усього життя». ¹⁶³ Терпіння та далекоглядність — це те, що потрібно для подорожі благодаті. Ми мусимо вирощувати плід.

Цілком доречно було б завершити розділ про благодать Божу, що дає нам спроможність, молитвою про чистоту, якою молилися святі понад тисячу років:

Всемогутній Боже, Тобі всі серця відкриті, усі бажання відомі, і від Тебе не прихована жодна таємниця; очисти помисли сердець наших натхненням Твого Святого Духа, щоб ми могли досконало любити Тебе й гідно звеличувати Твоє святе Ім'я; через Христа, Господа нашого. Амінь. ¹⁶⁴

¹⁶³. Jones, Conversion, цитата з Foster and Smith, Devotional Classics, 281.

¹⁶⁴. The Book of Common Prayer (Cambridge: Cambridge University Press, n.d.), 97–98.

БЛАГОДАТЬ, ЯКОЇ ДОСТАТНЬО

Але Він сказав мені: «Моєї благодаті для тебе достатньо, адже сила Моя в слабкості стає довершеною».

—2 Коринтян 12.9, НПУ.

Ми почали цю книгу зі слів про те, що благодать має особистий характер, вона пізнається і переживається через особу та діла Ісуса Христа, проявлені в присутності Святого Духа. Як зауважив Томас Ленгфорд, благодать пізнається не абстрактно, як принцип, «але в конкретній самопожертві Бога, яка мала місце в історії».¹⁶⁵ В Ісусі Христі та в присутності Духа, а оновлення життя людина переживає через благодать, яка шукає, яка спасає, яка освячує та підтримує. Цей, останній біблійний прояв благодаті для мене є найзагадковішим з усіх.

Ви коли-небудь замислювалися над тим, чому ті, хто, здавалося б, має легке життя, можуть бути такими далекими від Бога, тоді, як ті, хто долає найскрутніші часи та стикається з найбільшими особистими труднощами, часто відчують безпосередню близькість Бога? На перший погляд, обидва спостереження є

165. Thomas A. Langford, *Reflections on Grace* (Eugene, OR: Cascade Books, 2007), 107.

нелогічними. Здавалося б, ті, хто має менше проблем, повинні бути щасливішими й мали б більше миру в серці, ніж ті, хто потерпає від тяжких страждань, але часто буває навпаки. Як пояснити такий парадокс?

Молитися «Нехай буде воля Твоя і на землі, як на небі» означає визнати, що не все, що відбувається у світі, є Божою волею. Ми не приписуємо Богові нічого злого. А якщо ми це робимо, ми ставимо під сумнів характер Бога. Третя заповідь забороняє вимовляти Боже ім'я надаремно і це стосується не стільки прокльонів, скільки спотвореного уявлення про Бога у світі. Адже стверджувати, ніби зло походить від Бога, або називати злом те, що походить від Бога, є серйозною провиною. Водночас, варто зазначити, хоча не все, що відбувається, є Божою волею, однак, оскільки наш Бог є всемогутнім і вселюблячим, Божа воля є в усьому, особливо коли це стосується тих, кого Бог вважає своїми і хто перебуває у Христі. Святе Письмо нагадує нам, що одна з Божих особливостей полягає в тому, щоб спокутувати все, навіть тоді, коли на меті було зло. Йосип сказав своїм братам, що заздрили йому: «Ви задумали зло проти мене, та Бог перетворив його на добро, щоб сталося те, що є сьогодні, щоб зберегти життя багатьом.» (Буття 50.20, УМТ). До того ж Павло нагадує нам: «І ми знаємо, що Бог у всьому підтримує тих, хто любить Його, хто покликаний згідно з Його волею.» (Римлянам 8.28, УМТ). Йосип не говорив, що Бог змусив його братів продати його в єгипетське рабство; він сказав, що Бог не дозволив їхнім злим намірам мати останнє слово. Павло не сказав, що Бог спричиняє шкоду Своєму народу; навпаки, він говорив, що Бог є вірним, діючи в усьому, як у доброму, так і в поганому, щоб узяти те, що здається лише руйнівним та зламанним, і зробити це цілющим та святим. Ці рядки Святого Письма пояснюють, чому ті люди в Христі, які зазнають найбільших страждань, водночас відчувають найбільший мир. Щось відбувається в житті вірного учня Ісуса, який у подорожі благодаті долає важкі обставини та складні ситуації. У своїй немочі вони відчувають Божу благодать, якої достатньо, яка підтримує їх і, у найважчих випробуваннях забезпечує їх тим, що необхідно.

Сила стає довершеною в слабкості

Апостол Павло говорив про благодать, якої достатньо в контексті свого другого листа до коринфської церкви першого століття. За словами Павла, за чотирнадцять років до написання листа до коринтян він мав видіння від Бога, де він «був узятий до третього неба» (2 Коринтян 12.2, UBIO). Більшість дослідників Біблії вважають, що Павло не припускав існування кількох рівнів неба, натомість він змальовував видіння, яке було поза межами звичайної людської здатності бачити, і що він міг, завдяки натхненню Духа, сприймати щось поза межами фізичної реальності. Він намагався підкреслити, звертаючись і до них, і до нас, що він відчув присутність Бога, побачив воскреслого Христа й тому він вже не буде таким, як колись — це змінило його життя.¹⁶⁶

Таке ейфоричне переживання могло б спричинити духовну гордість і хвалькуватість. Усвідомлюючи потенційну небезпеку і щоб не впасти в нечестиву гординю, Павло додає, що йому було дано «в тіло колючку» (12. 7). Не зовсім ясні ні походження, ні якісь деталі щодо цієї колючки. Ми не знаємо, чи була ця проблема фізичною, емоційною чи проблемою в стосунках.¹⁶⁷ Зрозуміло лише, що вона стала для Павла таким важким тягарем, що він казав про неї, як про «посланця сатани, щоби бив в обличчя мене» й нагадував про його неміч (12.7). Він благав Бога забрати її, усунути цей недолік — і в такий спосіб, здавалося б, зробити його сильнішим, щоб він краще керував церквою. Перш ніж ми продовжимо досліджувати цю колючку, згадаймо, що Павло був сильною людиною. Він не був духовним слабаком. В іншому місці Павло докладно описує свої страждання на апостольському шляху:

166. Douglas Ward “The ‘Third Heaven,’” The Voice: Biblical and Theological Resources for Growing Christians, 2018, <https://www.crvoice.org/thirdheaven.html>. Багато вчених стверджують, що видіння, яке Павло описує у 2 Коринтян, є посиланням на його зустріч із воскреслим Христом на Дамаській дорозі.

167. Дехто висловлював припущення, що колючка в тілі Павла була на фізичному рівні: якась хвороба шкіри, гострі проблеми із зором або епілепсія. Інші припускають, що колючка була пам'яттю про його минуле, коли він переслідував церкву, і труднощі у стосунках, які могли виникнути з християнами єврейського походження.

Я більше працював, частіше був ув'язнений, мене жорстокіше били, я часто опинявся на межі смерті. Від юдеїв я п'ять разів отримував по сорок без одного ударів батоном, тричі мене били палицями, один раз мене закидали камінням, я був на трьох кораблях, які розбивалися в морі, провів цілу добу у відкритому морі. Часто був у подорожах, небезпеках на річках, небезпеках через розбійників, небезпеках через деяких із мого роду, небезпеках через язичників, небезпеках у містах, небезпеках у пустелі, небезпеках посеред моря, небезпеках серед лжебратів, у праці та виснаженні, часто в недосипанні, у голоді і спразі, часто в постах, у холоді та в наготі.¹⁶⁸

Не кажучи вже про постійний тиск і занепокоєння, пов'язані з проблемними церквами та нестерпними членами церкви!

Прочитайте перелік випробувань Павла ще раз. Він подолав усе це й навіть більше (пригадуються укуси змії). То ви переконалися, що Павло не був ані ніжною квіткою, ані плаксивим скаржником? Отже мусимо припустити, що якою б не була та колючка, для Павла вона не була чимось незначним. За словами Павла, він звертався до Бога з проханням забрати цю колючку не менш ніж тричі (це біблійний спосіб сказати: «Я просто не переставав просити»). Павло дає нам зрозуміти, що він був у дуже скрутних обставинах. Він ніс тягар, що гнобив його, і відчував, як спотикається під тією вагою. Це не було якоюсь дрібницею для Павла, і він молився про зцілення. Господь відповів на його молитву, але не так, як він очікував. Ні, Павле, у тебе залишиться ця колючка, але знай це: «Моєї благодаті для тебе достатньо, адже сила Моя в слабкості стає довершеною» (2 Коринтянам 12:9). Коли Я з тобою, то й у твої найслабкіші часи ти сильніший ніж у твої найсильніші моменти але без Мене. Моя сила стає довершеною у твоїй немочі.

Бог несе на руках

Через благодать, якої достатньо Господь ніби говорить нам: «Коли твоя людська сила закінчиться, Я дам тобі Свою надприродну силу. Коли твоя енергія вичерпається, Моя енергія

168. 2 Коринтян 11.23-27, НПУ. В тексті автора наведено цитату з Peterson, The Message, 2 Corinthians 11.23-27. Прим. перекладача.

оживе в тобі. Коли ти не зможеш йти далі, я підніму тебе й понесу. Відпочинь трохи в моїх обіймах».

Є така сучасна, відома поетична притча «Сліди на піску».

Однієї ночі приснився чоловікові сон. Йому снилося, неначе він іде піщаним берегом, а поряд із ним — Господь. На небі висвічувалися картини з його життя, і біля кожної він бачив на піску дві низки слідів: одну від своїх ніг, а іншу — від ніг Господніх.

Коли перед ним промайнула остання картина життя, він озирнувся назад. І зауважив, що часто уздовж його життєвого шляху тяглася тільки одна доріжка слідів. Він також помітив, що це відбувалося в найважчі й найгірші часи його життя.

Він сильно засмутився і запитав Господа:

— Чи не Ти казав мені: якщо я піду шляхом Твоїм, Ти не покинеш мене. Але я помітив, що в найважчі часи мого життя тільки одна доріжка слідів залишалася на піску. Чому Ти покидав мене, коли був мені найбільше потрібен?

Господь відповів:

— Миле моє дитя. Я люблю тебе й ніколи тебе не покину. Коли у твоєму житті були горе і випробування, лише одна доріжка слідів тяглася по дорозі. Бо в ту пору Я ніс тебе на руках».

Якби можливо було змалювати благодать, що шукає нас, її образ виглядав б як вівчар у пошуках, батько в очікуванні, поцілунок, що несе пробудження. Якби благодать, що спасає нас, мала образ, вона виглядала б як обійми, усиновлення, примирення. Якби благодать, якої достатньо, мала образ, вона виглядала б так, ніби Бог когось несе на руках.

«Сліди на піску» — це більше, ніж притча — це історія з реального життя, яку я чув знову і знову. У роки служіння пастором у моїх громадах були люди, які зазнавали жорстоких страждань і болісного горя—декотрі до такої міри, що я дивувався, як у них вистачає сил вставати з ліжка вранці; люди, які були на останній межі аж так, що за словами Юджина Петерсона, «я відчував їхній відчай аж до самих кісток».

Згодом я чув, як вони казали: «Пасторе, я не можу цього пояснити. Це не має ніякого сенсу. Знаю, що все це мало б мене розчавити, але я відчуваю — і вони вживали саме ці слова — що мене ніби хтось несе. Я глибоко сумую через цю втрату, цю хворобу, цю смерть, цю зраду, і я мав би розсипатися на шматки,

але в моєму розумі панує мир і в моєму дусі — спокій, який неможливо пояснити. Єдине, як я можу це описати, ніби хтось міцно й ніжно тримає мене в надійних обіймах». Один пара слідів: благодать, якої достатньо.

Якщо я щось і зрозумів для себе, коли йдеться про страждання, так це те, що благодать, якої достатньо, залишається інтелектуальною реальністю, доки ми не потребуємо її найбільше. Можна сприймати щось розумом але так і не пізнати цього своїм серцем. Насправді, відчуттю, що Господь нас несе в Своїх обіймах, неможливо дати визначення — це можна лише пережити. Ось така є благодать, якої достатньо. Нещодавно я розмовляв з другом, який сказав: «Я не знаю, що б я робив, якби втратив одного зі своїх дітей. У мене не було б сил жити далі».

Я відповів: «Ти маєш рацію. В тебе нема зараз таких сил, тому що тобі не доводилося це проходити. Сподіваюся, що тобі ніколи не й доведеться пережити подібне, але якщо так станеться, благодаті буде достатньо».

Благодать, якої «якраз достатньо».

Благодать, якої достатньо — це все, що потрібно тобі на сьогодні. Це щоденний дар, якого «якраз достатньо». Це — як манна в пустелі. Народ Божий був у подорожі пустелею. Їжі було дуже мало і, якби Бог не забезпечував би, вони померли б від голоду, тож Бог дав їм дар. Він дарував дощем манну з неба. Щоранку, коли люди прокидалися, вона була на землі біля їхніх наметів, свіжа для того дня. Вони не прагнули її, не заробляли її і не платили за неї. Вона була для них як дар з Божої руки. Їм лишалося лише зібрати й готувати їжу з неї.

Єдина умова полягала в тому, що вони не могли її зберігати. Вони не могли запхати солодку випічку в бляшанку і сховати її на чорний день. Не можна було ховати манну під матрац на випадок, якщо Бог не дасть її наступного дня; і якби вони спробували це зробити, то манна зіпсувалася б. Вона стала б червивою і пухкою і перетворилася б на наживку для риби. Вони просто повинні були вірити, що Бог дасть усе, що їм потрібно сьогодні, і вірити, що Бог зробить те саме завтра. Його милості оновлюються щоранку.

Ось, що таке благодать, якої достатньо. Нею не можна запастися на завтра. Її достатньо на сьогодні. Бог дає нам сьогодні все, що нам необхідно і цього якраз достатньо. Завтра буде теж якраз достатньо. Цю благодать можна висловити так: «все, що тобі потрібно, Я є»¹⁶⁹ і вона несе нас, коли ми не зможемо йти далі. Не дивно, що Павло впевнено заявляв: «Отож, краще я буду хвалитись своїми немочами, щоб сила Христова вселилася в мене. Тому люблю мені перебувати в недугах, у прикростях, у бідах, у переслідуваннях, в утисках через Христа. Коли бо я слабкий, тоді я сильний.» (2 Коринтян 12.9–10).

Благодать, яка тримає

Кілька років тому пастор у Пенсільванії після богослужіння привітав чоловіка зі значком бульдога на лацкані піджака. Не знаючи, що той працював у автотранспортній компанії, логотипом якої був бульдог, пастор наївно запитав: «Що символізує цей бульдог?»

З іскоркою в очах чоловік пустотливо відповів: «Ну, пасторе, бульдог символізує завзятість, з якою я тримаюся за Ісуса Христа».

Пастор відповів: «Це чудовий символ, але погана теологія». Співрозмовник здивовано запитав: «Що ви маєте на увазі?»

«Цей символ зовсім не має означати завзятість, з якою ви тримаєтесь за Ісуса Христа», — зазначив пастор. «Він має означати завзятість, з якою Ісус Христос тримає вас».

У важкі часи віра не залежить від того, наскільки ми сильні чи скільки віри ми маємо. Віра в найпохмуріші моменти насправді залежить від того, наскільки сильним є Бог. Незалежно від того, що ми зустрічаємо на своєму шляху, Божої благодаті достатньо, щоб підтримати нас, а Його любов є достатньо сильною, щоби провести нас через це. Пам'ятаймо, «не зважаючи ні на що» в житті означає, що Ісус Христос тримає нас із завзятістю бульдога і нізащо не відпустить нас.

169. Тут автор посилається на вислів у Вих.3:14 “І сказав Бог Мойсееві: Я Той, що є.”

Жінка в церкві, де я був пастором, раптово сильно захворіла. Лікарі відправили її на низку аналізів, щоб зрозуміти, що не так. Вони виявили, що в неї рідкісне захворювання, яке спричинило сильну алергічну реакцію на будь-яку їжу, що вона вживала. Її стан був дуже серйозним, навіть небезпечним для життя. Тим часом її чоловіка відправили до Афганістану для проходження військової служби.

Зрештою вона потрапила в лікарню на обстеження, яке, за очікуванням, могло спричинити сильну алергічну реакцію, що призвело б до тимчасової зупинки дихання. Нікому не хотілося б пережити таку болісну реакцію, особливо коли знаєш, що так воно і буде. Вона сказала мені: «Пасторе, я була дуже налякана, майже в паніці. Лежала на лікарняному ліжку й мені було так шкода себе саму через те, що мушу пережити. І чому все це відбувається зі мною, думала я. На додачу до всього було так сумно, що мій чоловік був за тисячі миль звідси. Було страшно й дуже самотньо».

Настав час обстеження. Її охопив жаж: «Тепер я знаю, що означає вираз «перелякана до смерті». Я буквально не могла поворухнутися, навіть не могла молитися. Такого ніколи раніше не було, щоб я не могла молитися. Єдина молитва, яку я могла вимовити, була: «Боже, будь ласка, допоможи!»

Вона звернулася до медсестри, яка збиралася проводити обстеження, і запитала: «Ви християнка?»

«Так», — відповіла медсестра.

«А Ви могли б помолитися за мене?»

Медсестра без вагань відповіла: «Звичайно». І помолилася простою молитвою про спокій та зцілення.

Ось що було далі, каже моя знайома: «Коли вона молилася, мене охопив неймовірний спокій. Це було майже так, ніби Бог підхопив мене на руки й підніс мене у Свою присутність» (так, вона використала саме ці слова). «Я знала, що Бог зі мною, і раптом страх зник».

Обстеження провели і, на загальний подив, у неї не було болісної реакції. «Пасторе, я раптом відчула радість, яка ніби з

джерела піднімається в мені. Це була неймовірна радість. Якби можна було танцювати в тій кімнаті, я б так і зробила!»

У цей самий момент медсестра зняла з неї протирадіаційний жилет, а на її шиї висів натільний хрестик.

Зі сльозами на очах від цього яскравого спогаду, ця жінка сказала мені: «Тоді мене осяяло, що Бог був зі мною весь час — я просто не бачила Його. Я не відчувала Його присутності, але Він був поруч. Він був там увесь час. І хоча мій чоловік був в Афганістані, я все одно лишалася нареченою Христа. Тож, у той момент Сам Ісус був моїм чоловіком, був поруч і тримав мене на руках».

У подорожі благодаті Божа благодать, якої достатньо, підтримує нас у різний спосіб, але один із найважливіших — через Тіло Христове. Не дивно, що коли ми молилися про те, щоб Бог об'явився посеред нашого болю, це може статися у вигляді листівки або телефонного дзвінка від людини із нашої церкви, зі словами: «Я люблю тебе. Я молюся за тебе. Господь із тобою». Іноді приходиш до церкви, несучи в собі, здавалося б, непосильний тягар, а брат чи сестра в Христі обійме тебе і скаже: «Останнім часом я часто думаю про тебе. Хочу, щоб ти знав, що тебе люблять і за тебе моляться». І, чудо із чудес, втілена присутність Ісуса оточує тебе, майже так, ніби Він Сам тримає тебе в цю мить із завзятістю бульдога, несе тебе крізь найскладніші моменти твого життя.

Коли одна з моїх дочок була маленькою, вона боялася темряви. Ми з дружиною вкладали її в ліжечко і казали: «Не бійся. Ісус поруч з тобою».

Вона відповідала: «Добре, мамо й тату. Я не буду боятися». Проте незабаром ми чули стукіт у двері нашої спальні. «Мамо й тату, я знаю, що Ісус зі мною, але мені потрібен хтось, хто схожий на вас».

Вона мала рацію. Іноді нам потрібен хтось схожий на нас. Це і є Тіло Христове—християнська спільнота, це Ісус у тілі. Через тепло тіл людей, сповнених Його безмежним співчуттям і незмінною любов'ю, Бог обіймає нас і підтримує.

Терпіння, стійкість, надія

Біль і страждання - це те, чого ми зазвичай хочемо уникнути. Бажати комфорту і здоров'я - це нормально. Втім, ми також знаємо, що можемо знайти радість і навіть надію під час болісних і важких періодів життя, тому що знаємо, що сила Ісуса стає довершеною в нашій немочі. В іншому листі до християн першого століття, які жили в Римі, Павло сказав: «радіємо у своїх стражданнях, бо знаємо, що страждання породжують терпіння, 4терпіння – стійкість, а стійкість – надію. 5І надія не засоромить нас, адже Божя любов влилася в наші серця через Духа Святого, Який був нам даний.» (Римлянам 5:3–5, НПУ). Знову ж таки, Павло посилається на чесноти і формування характеру за подобою Христа.

По-перше, страждання породжує витривалість. Проблеми, тиск і випробування — це не випадкові примхи долі, які не стосуються нашої кінцевої мети (telos) — подібності до Христа. Мовою оригіналу Нового Завіту слово «витривалість» є словом *hypomone*, що означає “непохитно стояти, незважаючи ні на що”, непохитно стояти навіть тоді, коли нас спіткають скрутні часи. Адже труднощі породжують витривалість, а витривалість — це якість, яка говорить: «Я не здамся ні за що». Це ніби забіг на довгу дистанцію. І ноги вже важкі, і легені кричать, вимагають повітря, і серце ніби от-от вибухне з грудей, і вже вкрай хочеться все кинути.

Однак ти знаєш, що тобі необхідно бігти й далі, тому що саме в той момент, коли ти хочеш кинути, ти набуваєш найбільшу користь для фізичної форми. Тобто *hypomone* — це витривалість під тиском. Тож ми можемо радіти нашим проблемам і випробуванням, знаючи, що тиск і навіть страждання життя породжують витривалість і наполегливість.

По-друге, витривалість формує характер. Грецьке слово *dokime* спочатку стосувалося металу, який було очищено від всіляких домішок. Проблеми і випробування породжують витривалість, а витривалість породжує силу характеру. Сьогодні на всіх рівнях суспільного життя характер є вкрай необхідним. Річард Джон Нойгауз підкреслює: «Те, що ми стали новими істотами

в Христі, є виключно даром від Бога; а побудова характеру є актуалізацією цього дару. Це кропіткий процес становлення тими, ким ми вже є в Христі. Це вимагає поваги до повсякденного досвіду, буденних аспектів християнського паломництва». ¹⁷⁰ Нойгауз рішуче підсумовує: «Характер передбачає мужність і благодать жити гідним життям у світі, де потреби здебільшого не задовольняються». ¹⁷¹ Силу характеру не можна отримати за посередництвом. Подолання випробувань у реальних життєвих обставинах виробляє витривалість, а витривалість, коли стає праведною, виробляє цілісність і глибину характеру.

По-третє, характер породжує надію. Надія — це спокійне, непохитне переконання, що Бог є з нами. Надія — це впевнене очікування, що незалежно від того, що принесе майбутття, воно належить нашому Супутнику в подорожі благодаті. Головною проблемою нашого часу є не забагато стресу, а замало надії. Про це добре сказав Томас Ленгфорд: «Надія не відкладається на майбутнє; надія перебудовує розуміння минулого і визначає життя в сьогодні. Ми живемо перетворені надією та завдяки надії». ¹⁷²

Ось такий приклад може пояснити це. ¹⁷³ Уявіть кімнату, заповнену старшокласниками. Ви звертаєтесь до того, хто сидить ліворуч від вас, і запитуєте: «Як у тебе справи на останньому році навчання?»

Учень відповідає: «Не дуже добре. Я завалив кілька предметів, а якщо провалю ще один, то не зможу отримати атестата. Тоді доведеться залишитися на другий рік».

Ви знову запитуєте: «А яким ти бачиш своє майбутнє?»

«Ну, сподіваюся закінчити навчання в травні, а восени спробую вступити до коледжу».

170. Richard John Neuhaus, *Freedom for Ministry* (Grand Rapids: Eerdmans, 1979), 90.

171. Neuhaus, *Freedom for Ministry*, 88.

172. Langford, *Reflections on Grace*, 107.

173. Цей приклад я почув в 1990-х роках в проповіді преподобного доктора Томаса Тевелла під назвою «Стійкість бульдога».

Потім ви повертаєтеся до студентки праворуч і ставите їй те саме запитання. «Як справи у випускному класі?»

«У мене все добре», — каже вона.

«Ти думаєш вступати до коледжу?»

«Неодмінно! Мене вже прийняли в Гарвардський університет. До того ж чекаю на відповіді з університетів Принстона, Стенфорда та Массачусетського Технологічного Інституту, тож очікую з надією».

«Ти напевне дуже старанна учениця. А яке місце ти посіла серед випускників цього року?»

«Друге місце із шестисот учнів, а середній бал — 4,3»¹⁷⁴.

«Ого! Вражає! А не скажеш мені, як ти склала SAT?»

«З математики я здобула 780 балів та 760 з мови, а загалом 1540». (800 — це вищий бал у кожній з категорій).

«Це майже так само добре, як у мене на SAT¹⁷⁵», — додає іронічно. «Ну а яким ти бачиш своє майбутнє?»

«Що ж, я сподіваюся закінчити навчання в травні, а потім піду в один із цих університетів, щоб стати науковцем».

Ви собі думаєте, «сподіваюся закінчити навчання»? Вона ж уже це зробила! Це навіть не питання.

Відчуваєте різницю? Перший учень сподівався хоч надії було мало; а ця друга учениця сподівалася із значною впевненістю, що її надія здійсниться. Таку надію не відкладають на майбутнє. Вона змінює розуміння минулого і визначає життя в сьогоденні. Ми преображаємося такою надією та завдяки такій надії. Люди іноді кажуть: «Сподіваюся, що Бог любить мене. Сподіваюся, Бог не відвернеться від мене. Сподіваюся, що Бог не покине мене, коли життя затисне мене в глухий кут. Сподіваюся, що Бог підтримає мене і зміцнить у найважчі часи». Християнська надія ґрунтується на минулій, теперішній і майбутній любові, яку Ісус

174. В американській системі освіти середній бал (GPA) 4.3 вважається дуже високим. (Прим.перекладача.)

175. SAT — це вступний іспит, який використовується в більшості коледжів і університетів США для прийняття рішення щодо зарахування абітурієнта. (Прим.перекладача.)

Христос явив на хресті та на життєдайній силі Його воскресіння. Ця надія не засоромить нас (Римлянам 5.5). Ми перебуваємо в міцних обіймах достатньої Божої благодаті. Він тримає нас із завзятістю бульдога.

У руки Твої я ввіряю дух мій

Не випадково я написав цей розділ під час пандемії COVID-19, у час великої невизначеності та глибоких страждань. Велику суботу, день перед Великоднем, за звичай, присвячують тихим роздумам про смерть Ісуса на згадку про час, що Він провів у темряві гробниці. Один із текстів Лекціонарію¹⁷⁶ на цей день, Псалом 30(31), містив слова, сказані Ісусом, коли Він був на хресті перед смертю: «У руки Твої Я ввіряю дух Мій» (Лк. 23.46, НПУ). Ісус прямо процитував Псалом 30(31) 1:6(5), додавши до своєї молитви лише слово Авва («Отче»).

Багато чого можна навчитися із цієї молитви Ісуса, але одне кинулося мені в очі в період «пустелі» COVID-19, це те, що є величезна різниця між життям, яке забирають, і життям, яке віддають. Ісус чітко сказав у Євангелії від Івана: «Ніхто не може його забрати від Мене, Я Сам віддаю його.» (10.18, НПУ). Він вільно й добровільно віддає своє життя. Смерть Ісуса на хресті не була трагічним завершенням багатообіцяючого життя чи розчаруванням через невдалу місію. Це було божественним задумом від самого початку. Хрест був замислом Бога для Всесвіту, заради нашого спасіння від темряви та смертельної хватки влад і сил. Отже, жертва Ісуса не була йому нав'язана — Він добровільно прийняв її за нас. Він знав, що перебуває в руках Бога, тож міг сказати: «Я віддаю Своє життя, аби знову взяти його» (10.17).

Тут нам важливо зробити паузу й запитати себе, чи наше життя віддане чи забране? Між цими двома поняттями є велика різниця, головним чином з погляду на довіру. «Отче, у руки Твої

176. Лекціонарій (лат. *Lctionarium*) — богослужбова книга, збірка текстів Святого Письма, що розташовані за порядком церковного року і використовуються під час богослужінь для біблійних читань Літургії слова. У традиції східного християнства це - літургія катехуменів. (Прим.перекладача).

я ввіряю дух мій» означає віру в те, що життя було дано нам заради чогось величнішого та прекраснішого, ніж ми могли б спромогтися без нашого небесного Отця. Те, що Ісус молився цією молитвою, мабуть, у найважчий момент свого життя, говорить нам про те, що Він промовляв цю молитву й до того, упродовж тривалого часу, навіть і в болісних молитвах, якими він молився в Гетсиманському саду. «У руки Твої» — це молитва повної самовіддачі, адже, за своєю суттю, це проголошення того, що ми забираємо себе з рук інших людей і обставин — у тому числі наших власних планів і цілей — і добровільно віддаємо своє життя в Божі руки. У найвищому сенсі цей процес переосмислює і заново формує наш життєвий досвід, внаслідок чого в нашому житті відбуваються певні події, або ми віддаємо себе на опіку Бога, щоб наші кроки були скеровані Ним. В одному випадку щось відбирається, а в іншому — це віддається. Це може бути або втратою, або добровільною віддачею.

Ісус являє нам приголомшливу силу жертвності. Він показує, що, віддаючись Богові, ми можемо перетворити те, що для всього світу здається втратою, на те, що є надбанням для всього світу. Коли Фредерік Бікнер каже: «Пожертвувати чимось означає зробити це святим, віддавши це з любові», він має на увазі, що навіть якщо хтось намагається вирвати це з наших рук, навіть коли здається, що це поза нашим контролем, від нас залежить, як ми це відпустимо.¹⁷⁷ Ми і в останній момент можемо розтиснути руки та віддати те, що, на думку інших, у нас забирають, і те, що обставини, здавалося б, крадуть у нас. Ми можемо зробити це святим, роблячи це з любові, віддаючи це Богові.

У сюрреалістичному досвіді пандемії COVID-19, коли дні нагромаджувалися на тижні, було легко відчутися, ніби в нас щось відбирають. Ми відчували страх, злість, невпевненість, ми були поза зоною свого комфорту. Перед нами стояв вибір. Ми могли грати роль жертви і казати: «У мене щось забирають», або

177. Frederick Buechner, *Wishful Thinking: A Seeker's ABC* (New York: HarperOne, 1973), 10.

ми могли віддати це Богові і сказати: «Отче, у руки Твої я ввіряю дух мій. Ми віддаємо себе Твоїм планам і цілям. Наші життя не належать нам. Ми віддаємо їх Тобі, бо ми належимо Тобі, і ми віддаємо їх з любові, щоб Ти міг зробити їх святими». Це вимагає чимало довіри з нашого боку, але винагородою за це є абсолютний спокій усвідомлення того, що наше життя прославляє Бога, що наше життя не є ланцюгом випадковостей чи нервових зривів, а що наші дні в Його руках. Дійсно, навіть посеред страждань наших Він тримає нас у Своїх обіймах. Навіть глобальна пандемія не може диктувати нам мету і сенс нашого життя. Ніхто не забирає наше життя — ми самі його віддаємо. В цьому полягає реальність нашої надії.

Благодать плачу

Благодаті достатньо, однак вона не усуває всіх наших страхів і сумнівів. Нікуди від цього не дітися: навіть у надії є місце для запитань. Втім, можна мати віру навіть тоді, коли питань більше, ніж відповідей. Можна сумувати і водночас зберігати надію. Це не тільки можливо, але й відповідає Біблії. Ми називаємо це плачем. Зі 150 псалмів у молитовнику, який ми називаємо Псалтир, є кілька різновидів псалмів, у тому числі псалми подяки, царські, псалми сходження, плач та навіть гнівні (молитви, які промовляємо, коли ми розлучені). Псалми, як натхнене Слово Боже, надають нам приклад того, як молитися в будь-якій життєвій ситуації.

Псалми подяки (hallel— звідси походить слово «алілуя») — це молитви хвали, які ми підносимо, коли життя добре впорядковане і Божя присутність відчувається особливо близько. З іншого боку, псалми плачу — це молитви, у яких ми буквально кричимо до Бога зі свого болю, коли життя важке й неспокійне і кінця-краю не видно. Два головних питання, які постають у плачі: «Чому це коїться?» і «Коли ж це скінчиться?» Бог не тільки допускає подібні запитання, але також ось що цікаво: 70 відсотків біблійних псалмів є молитвами болю, а не молитвами хвали, молитвами плачу, а не hallel. Сам Ісус молився плачем (Псалом 21(22)) під час своїх страждань на хресті.

Характерною рисою плачу є не сумнів, а глибоко вкорінена впевненість у вірності Бога. Хоча плач може починатися, як крик відчаю, його найважливішою рисою є глибока довіра до природи, характеру та сили Бога, який присутній у нашому житті, бере участь у ньому та уважний до нього навіть посеред темряви, слабкості та страждань. Плач — це цілковита залежність від Бога й цілковита відданість Богові, який може здаватися далеким, але ніколи не є відсутнім.

У мене є друг, у якого діагностували рідкісну форму раку. Через незвичайність захворювання його лікарі пробують різні форми терапії і багато з них є експериментальними. На жаль, незважаючи на найкращий догляд і наукові дослідження, рак продовжував поширюватися в його тілі. Одного дня, після чергових поганих новин, його дружина опублікувала у Facebook ось таке свідoctво: «У той час як можливості лікування зменшуються, реальність Божої присутності зростає». Я не знаю прекраснішого вираження праведного плачу та надії на Божу благодать, якої достатню.

Ми сильніші в наші найслабші моменти, коли Господь із нами, ніж наші найсильніші моменти без Нього. Ми маємо таку впевненість під час подорожі благодаті: Його сила стає довершеною в нашій немочі. Ця надія не розчаровує нас. Дозволимо Петру сказати заключне слово про благодать, якої достатньо: «А Бог всілякої благодаті, Який покликав вас до Своєї вічної слави в Христі Ісусі, після вашого недовгого страждання Сам вдосконалив *вас*, зміцнить, зробить сильними й непохитними.» (1 Петра 5.10, НПУ).

ПІСЛЯМОВА

ІСУС ХРИСТОС Є ГОСПОДЬ

Одне життя, повністю присвячене Богові, має для Нього більшу цінність, ніж сто життів, які були просто пробуджені Його Духом.

— Освальд Чемберс

За останні сто років так багато змінилося. Уявіть, що ви народилися в 1920 році, а живете у 2020 році. Лише за одне століття культурний контекст кожного регіону в світі змінився від промислового до інформаційного (від Гутенберга до Google), від сільського до міського, а мислення — від модерну до постмодерну. Це тектонічні культурні зрушення, що залишалися незмінними упродовж попередніх п'ятисот років. А те, що протягом півтисячоліття було середовищем сталих пов'язаних між собою змін (тобто те, що розвивалося з того, що було раніше, і тому могло бути очікуваним, передбачуваним і керованим), швидко обернулося на ситуацію стрімких, переривчастих змін, які були руйнівними та непередбачуваними.¹⁷⁸ Ми перебуваємо у майже незвіданих водах.

178. Alan J. Roxburgh, *The Missional Leader: Equipping Your Church to Reach a Changing World* (San Francisco: Josey Bass, 2006), 7.

Ці фундаментальні зміни породили нові ситуації, які кидають виклик старим уявленням про те, як влаштований світ. Внаслідок цього, еклезіологія (природа та структура церкви) та місіологія (те, як церква бере участь у Божій місії) за необхідністю стали дуже адаптивними, не ставлячи при цьому під загрозу свої основи. Однак і в наш час швидких, безперервних змін, у важливих аспектах залишається незмінним вічний принцип, що Ісус є Дорогою, Правдою та Життям, або, кажучи словами найдавнішого християнського віросповідання: «Ісус Христос є Господь».

Той, Кого ми вважаємо «Господом», є наріжним каменем, необхідним для подорожі благодаті. Якщо ми скажемо: «[ЗАПОВНІТЬ ПРОПУЩЕНЕ] є «господом» (і насправді не має значення, чи це інша людина, інша річ, чи ми самі), це змінює весь наратив, включно з кінцевою метою та остаточним результатом. Але якщо ми справді віримо, що Ісус Христос є Господом, призначеним бути Ним від віку до віку, тоді є лише одна правильна відповідь: учнівство. Річард Джон Нойгауз нагадує нам, що визнання господства є «не лише твердженням факту, але й обітницею вірності: особистої та в спільноті»¹⁷⁹. І оскільки Ісус Христос є Господом, ми хочемо бути схожими на Нього. Ми хочемо робити те, що робив Ісус, і жити так, як жив Він. У цьому полягає визначення християнського учнівства, і саме таким способом Ісус приходить до Своєї церкви.

Даллас Уїллард наводить переконливий аргумент, що Новий Завіт — це збірка книг про учнів, написаних учнями та для учнів Ісуса Христа.¹⁸⁰ Отже, метою учнівства є не самореалізація («мені потрібно знайти своє справжнє “я” і те, що для мене найкраще») або покірність силам детермінізму («я не можу нічого із цим вдіяти; я просто такий, який є»). Насправді, з точки зору християнства, бути вірним собі означає бути вірним собі такому,

179. Neuhaus, Freedom for Ministry, 98.

180. Willard, The Great Omission, 3. Віллард повторює, що слово «учень» зустрічається в Новому Завіті 269 разів, тоді як слово «християнин» зустрічається тричі і вводиться саме для позначення учнів Ісуса в Антіохії (див. Дії 11.26).

якими нас покликав бути Бог Отець, а саме — перетвореному на подобу Його Сина. Наслідування Ісуса і уподібнення до Нього є беззаперечною метою подорожі благодаті. Автор Євангелія від Іоанна докладає усіх зусиль, щоб сказати нам, що Ісус виглядає і діє як Його Отець: «Хто бачив Мене, той бачив Отця» (14.9), і що Ісус є Словом, яке стало тілом і походячи від Отця, Він є сповненим благодаті та правди (1.14). Хто такий Ісус і що Він робить, це дві сторони однієї медалі, реальність, яка піднімає важливі питання щодо природи нашого учнівства.

Всупереч поширеній думці, Бог не є сентиментальним дідусем з довгою білою бородою, який зневажливо махає рукою і каже: «Неважливо, що вони роблять; Я просто хочу, щоб діти веселилися та добре проводили час». Втім, Бог не є гнівним, суворим, злим Батьком, який не може дочекатися, поки його діти щось напартачать, щоб показати свій гнів і покарати їх. Перший варіант — це благодать без істини — м'яке потурання без вогню святості, а це призводить до безвідповідальної вседозволеності. Другий варіант — істина без благодаті — нещадна релігійність, яка веде до жорсткого законництва, якому бракує любові. Безумовно, нелегко підтримувати рівновагу між благодаттю та істиною, але її належить підтримувати заради цілісності святої любові, необхідної нам.

Власне, той факт, що так багато людей в наших церквах є християнами за назвою, але не є учнями Ісуса Христа, як Господа, є великою проблемою сучасної церкви. Те, що посвячене учнівство (життя, в якому ми вчимося жити в Царстві Божому так, як жив Ісус) стало необов'язковим, за винятком найрадикальніших з нас, є катастрофічним. І не лише тому, що це увічне ідею, ніби Ісус може бути твоїм Спасителем, не будучи твоїм Господом, а можливо важливіше, тому що це припускає, ніби благодать даровано нам, щоби прийняти нас такими, якими ми є, і це ніяк не стосується того, якими ми станемо.

Вислів К. С. Льюїса, що «на переконання християнина, Бог любить нас не тому, що ми добрі, але Бог робить нас добрими, тому що любить нас», — це просто інший спосіб сказати, що Бог любить нас такими, як ми є, але любить нас занадто сильно, щоб

залишити нас такими, як ми є. Божя любов - це свята любов, тому для Бога важливо, якими людьми ми стаємо. Свята любов сповнена благодаті та правди. Свята любов розвіює дешеву благодать. Свята любов стає умовою і способом учнівства. Свята любов вимагає, щоб ми взяли свій хрест і пішли за Ісусом.

Якщо здається, що в наш часу взяти на себе хрест важко, подумайте про альтернативу: анемічне і беззмістовне існування заради самих себе: релігія без стосунків. Не можу тут не згадати коментар Далласа Вілларда щодо ціни «не-учнівства» (це-його вираз):

«Ціна відмови від учнівства є набагато більшою, ніж ціна, сплачена за те, щоб ходити з Ісусом.... За не-учнівство доводиться віддавати постійний мир, життя, сповнене любов'ю, віру, яка бачить усе у світлі Божого верховного правління заради добра, надію, яка залишається непохитною в найнесприятливіших обставинах, здатність робити те, що правильно, і протистояти силам зла. Коротше кажучи, учнівство коштує вам саме того життя в достатку, яке прийшов принести Ісус (Івана 10.10). Зрештою, хрестоподібне ярмо Христа є знаряддям звільнення і сили для тих, хто живе в ньому разом із Ним і вчиться лагідності та смиренності серця, що приносять спокій душі».¹⁸¹

Учнівство — це подорож благодаті, що починається і закінчується з Ісусом, який є Дорогою, Правдою і Життям. Мета учнівства полягає в тому, щоб наслідувати Ісуса, у той час як ми, завдяки благодаті, стаємо дедалі більше схожими на Нього. Подорож починається і підтримується благодаттю, але вона реалізується, коли ми щиро співпрацюємо з Ісусом як нашим Господом.

Християни народжуються; учнями стають. Бути подібними до Христа — ось наша мета.

181. Dallas Willard, The Great Omission, 8.